

ЎЗБЕКИСТОН ССР ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ
А. С. ПУШКИН НОМИДАГИ ТИЛ ВА АДАБИЁТ ИНСТИТУТИ

„ГЎРЎҒЛИ“ ДОСТОНЛАРИ
ГУЛНОР ПАРИ

ЎЗБЕКИСТОН ССР „ФАН“ НАШРИЁТИ
ТОШКЕНТ – 1965

Халқ эпосининг яхши намуналаридан бири — «Гулнор пари» достони ҳам «Гўрўғли» циклидаги дostonлар сериясига киради. Дostonда халқнинг сеvimли қаҳрамони Гўрўғлининг мардлиги, турли мамлакат халқларининг ўзaro дўстлиги ва сеvimги мотивлари тараннум этилади.

Дoston ўзбек халқ оғзаки ижоди билан қизиқувчи барча китобхонларга мўлжалланади.

Айтувчи: *Муҳаммадқул Жомрод*
ўғли — Пўлкан

Нашрга тайёрловчилар: *Муҳаммадnodир Саидов,*
Зубайда Ҳусайнова

Масъул муҳаррир: *Мансур Афзалов*

«ГУЛНОР ПАРИ» ДОСТОНИ ҲАҚИДА

Муҳаммадқул Жомрод ўғли Пўлкандан ёзиб олинган «Гулнор пари» достони «Гўрўғли» дostonлари туркумига мансубдир. Достонда ўзбек халқининг сеvimли эпик қаҳрамони Гўрўғлининг узоқ Ҳиндистон элидан гўзал Гулнор парини олиб келиши куйланади.

Гўрўғли билан афсонавий Чамбил шахрида учрашиб, танишган Гулнор пари, ўз элига бориб, ота-онасининг розилиги билан яна Чамбилга қайтиб келишга ва Гўрўғлига хотин бўлишга ваъда қилиб кетган эди. Мисқол пари ҳам худди шундай ваъда қилиб Эрам боғига кетган ва ваъдасига вафо қилиб, Чамбилга келган («Мисқол пари» достонига қаралсин). Аммо Гулнор пари ўз ваъдаси устидан чиқмайди ва айтган муддатида Чамбилга етиб келмайди. Достон Гўрўғлининг шикоят монолиги билан бошланади:

Ажал етиб мендай подшо ўлмади,
~~Мен биланга бориш~~ кўзга илмади.
~~Чамбилга келиш~~ Эрам боғидан,
~~Ҳиндистондан~~ Гулнор пари келмади.

~~Эрам боғидан~~ қилиб Ҳиндистонга бора-
кагини, Гулнор парини олиб қайтажagini айтиб Чамбил
баҳодирларидан мадад кутгани. Аммо улардан садо чиқ-

майди. Буни кўриб турган Аҳмад Сардор (Гўрўғлининг тоғаси) Гўрўғлини қувватлаб, Гўрўғли билан бирга сафарга жўнаёяжagini айтади ва қирқ йигитни ҳам улар билан бирга кетишга даъват этади. Унинг сўзларидан таъсирланган Гўрўғлининг барча йигитлари сафарга отланадилар.

Ҳиндистон ҳукмдори Той ҳинди Гўрўғлининг келганидан хабардор бўлгач, ўз вазирлари билан маслаҳатлашади. Амин вазир Гўрўғлига қарши урушга чиқиш тарафдори бўлади. Аммо иккинчи вазир Симин эса ишни тинчлик йўли билан ҳал қилиниши тарафдори эди. У ихтиёрни Гулнор парига бериш кераклигини, агар Гулнор пари Гўрўғлига тегмоқчи бўлса, унга қаршилиқ қилмаслик кераклигини айтади:

Ҳиндистон элида даврон сурайик,
Юринг энди маслаҳат қиб турайик.
Қиз бўй етса ихтиёри ўзида,
Одам қўйиб, Гулноржондан сўрайик.

Симин вазир бекорчи қон тўкилишига қарши. Шунинг учун ўз фикрларини очиқ айтади.

Шундай қилиб, Амин вазир билан Симин вазир ўртасида келишмовчилик юзага келади. Бу эса Ҳиндистон ҳукмдорлари ўртасида можаро бошланишига сабаб бўлади. Ҳиндистон икки қарама-қарши гуруҳга ажралади — бирч Гўрўғлига қарши уруш тарафдорлари гуруҳи, иккинчиси эса Гўрўғли билан дўст бўлиш учун курашувчи гуруҳ. Той ҳинди биринчи гуруҳга ён босади ва Гўрўғлини менсимай, манманлик билан уруш ҳозирлигини кўради.

Симин вазир адолатсизликка, манманликка қарши курашмоқ мақсадида Гўрўғлига ёрдам бермоқчи бўлади. У Гулнор парининг кўнглини билмоқ учун ўз қизи — Маржон парини малика олдига юборади. Маржон пари Гулнор билан унинг беш юз канизини олиб, томоша тоқ-

қа чиқиб кетади. Улар шу ерда Гўрўғли билан учрашадилар.

Эртасига Той ҳинди лашкар тортиб, Гўрўғлига қарши жанг бошлайди. Бу жангда Саҳмон полвон билан Соқибулбул ярадор бўлади. Энди Гўрўғли бу жангда мағлубиятга учраши мумкинлигини билади. Шунда Гулнор пари қанот боғлаб, Чамбилга учеди ва у ердан Гўрўғлининг Ҳасан чопсон ва Самандар деган дев-полвонларини бошлаб олиб келади. Шундай қилиб, Гўрўғли Той ҳинди қўшинлари устидан ғалаба қознади.

Қаҳрамонлар ўз ватанларига қайтиш тараддудида бўладилар. Улар Афғонистонга қайтиб келганларида, Афғон подшоси Абди Оталиқ уларни жуда яхши кутиб олади ва бир қанча вақт бу ерда меҳмон бўлишга таклиф қилади. Гўрўғли таклифни қабул қилади.

Бу вақтда Гўрўғлининг Чамбилда йўқлигидан хабар топган араблар, Чамбилга ҳужум қиладилар.

Юнус пари бошлиқ Чамбил элининг хотин-қизлари Гўрўғли келгунча юртни чет эл босқинчиларидан матонат билан ҳимоя қиладилар. Гўрўғли босқинчиларга кескин зарба бериб, уларни тор-мор келтиради. Чамбилда осойишталик ўрнатилади.

Достоннинг қисқача мазмуни ана шулардан иборат.

Романик достонларнинг қаҳрамонлик турига мансуб бўлган бу достонда айни замонда икки мавзу ишланган. Уларнинг бири узоқ юртдаги гўзални олиб келиш ва бунда халқ ботирининг қаҳрамонлигини тараннум этиш бўлса, иккинчиси ватан мудофааси мавзусидир.

Достоннинг умумий композицион қурилишига қараганда, асарда албатта, биринчи мавзу етакчи ўринни эгаллайди. Иккинчиси эса қўшимча мавзу бўлиб асарнинг хулоса қисмини бойитишга олиб келган. Иккинчи мавзунинг асардан ўрин олиши достонда жуда яхши ишланган дўстлик мотивининг барқарор ўрин эгаллашига

сабаб бўлган. Бунда Ҳиндистонга қилинаётган сафар вақтида ва Ҳиндистондан қайтиб келинаётганда, Чамбилга бостириб келган чет эл босқинчиларига қарши кураш картинаси олдидан Афғонистонда Гўрўғлининг тўхташи ва Абди оталиқнинг унга кўрсатган дўстона меҳрибонлиги ҳамда меҳмондўстлиги асарнинг умумий ғоявий йўналишини очиб беришда муҳим аҳамият касб этади.

Масалан, Гўрўғли Ҳиндистонга жўнаётган вақтида, унинг йўли Афғонистон орқали ўтади. Катта лашкар билан келаётган Гўрўғлидан хабар топган Абди оталиқ, албатта, ўз юртининг мудофааси тўғрисида қайғуради. У дарҳол ўз элидан аскар тўплайди. Лекин шу билан бирга у Гўрўғлининг нима мақсадда келганини аниқлаш учун Гўрўғлига элчи юборади. Гўрўғлининг Афғон юрти учун ҳеч қандай ёмон нияти йўқ эканлигини англагандан кейин, уни ўз элига меҳмон тариқасида таклиф қилади. Гўрўғли таклифни қабул қилиб, Афғонистонда бир неча кун меҳмон бўлади. У Афғонистон ҳукмдори Абди оталиқ билан дўст бўлиб қолади. Бу билан дostonда ўзбек халқининг севимли афсонавий қаҳрамони Гўрўғлининг адолатли ҳукмдор эканлиги, унинг севгилисини ўз юртига олиб келишдан ўзга нияти йўқ эканлиги таъкидланади. Бундай ғоя асарнинг бошидан охирига қадар, мунтазам равишда ривожлана боради. Масалан, Гўрўғли сафарга чиқиб, Афғонистонга келгунга қадар ҳам қанча эллар, қишлоқларни оралаб ўтиб боради. Ҳамма ерда халқ лашкардан хавотирланади. Аммо Гўрўғли ва унинг лашкари ҳеч кимнинг ҳеч нарчасига тегмай, ҳеч кимга зиён-заҳмат егказмай, йўлида давом этади:

Юра-юра Гўрўғлибек,
Келди Урруқул чўлига.
Лашкар тортиб даста-даста,
Келди Бешкапа элига.
Қулоқ солиб айтган тилига,
Оралади Хитой элига.

Ҳамма ерни тўзон тутди,
Бор ерлар қимирлаб кетди.
Вилоятни оралашиб,
Одам нарсасига тегмай,
Рустамдай беқлар жўнади.

Ёки:

Қора дарахтни оралаб,
Анорлар узди саралаб,
Ҳеч нарсага зарар қилмай,
Қишлоқни оралаб кетди.

Гўрўғли Қонғар тоғида Гулнор пари билан топишганидан кейин, унинг мақсади амалга ошган эди. Аммо вазият унинг жангга киришини тақозо қилади. Гўрўғли ўзи истамаган ҳолда уруш қилишга мажбур бўлади. Чунки Гулнор парининг отаси — Той ҳинди ўз лашкари билан Гўрўғли устига бостириб келиб қолади. Унинг мақсади Гулнор парини Гўрўғлига бермаслик, унинг тушунчаси бўйича қора халқдан чиққан «етимак»ни жазолаш эди. Шу нарса аниқки, муайян мақсадни кўзлаган халқ қаҳрамони адолатсизлик қилаётган рақибига таслим бўлиб қолмайдигина эмас, унга қақшатғич зарба бериши керак. Гўрўғли ҳам Той ҳинди аскарига қарши жангга киради. Той ҳинди кучли рақиб. Лекин Гўрўғли ҳам ундан қолишмайди. Бунинг устига Гўрўғли бу курашда ёлғиз эмас. Ҳиндистонда унинг адолатпэрвар ҳамфикрлари бор. Бундай ҳамфикрларнинг бошланғи, етакчиси Той ҳиндининг вазири Симиндир. У бу курашда Гўрўғлини қўллаб-қувватлайди.

Гўрўғли урушда ғолиб келгач, жангга ўлдирилган Той ҳинди ўрнига Симинни подшо қилиб, кўтаради. Чунки Симин Гўрўғлининг дўсти бўлиши билан бирга адолатли ва халқпарвар кишидир. У ноўрин қон тўкилишига қарши. У ҳаминша халқ манфаатларини кўзлайди. Шунинг учун ҳам у Амин вазир Гўрўғлига қарши уруш

бошланини таклиф қилганида унга қарши чиқади. У, Амин вазирга қараб:

Тентакларга сен маслаҳат қиласан,
Уйлагин, бу ишинг бежой кўп ёмон;
Евгарчилик бўлиб, одамлар ўлса,
Одамнинг қонига зомин бўласан. —

дейди:

Аммо Симин вазир бу гапларни душмандан ёки урушдан кўрққанидан гапирмайди. У кези келганда қаҳрамонона жанг қила оладиган одам. Шунинг учун у адолат юзасидан, Ҳиндистонда тинчлик ва яхшилик ҳукмрон бўлсин учун Гўрўғли тарафига ўтиб, катта ҳарбий ва жисмоний кучга эга бўлган Той ҳиндига қарши урушга киради.

Достонда Гўрўғли ва унинг атрофидаги йигитларнинг баҳодирликларини тараннум этиш ҳар қанча ўрин эгалламасин, жанг картиналари ҳар қанча деталлаштирилмасин, бари бир бу баҳодирлик ва жанг кўринишларида халқ онгига бегона бўлган босқинчилик сиёсати достондан ўрин ололган эмас. Масалан, Гўрўғли урушда енгиб чиққанидан кейин, Симин унга зар ва қимматбаҳо буюмлардан керагича олишни таклиф этади. Аммо Гўрўғли бундай контрибуция олишни истамайди ва «ол десанг ҳам олмайман» деб, бу таклифни рад этади. Гўрўғлининг олиб борган уруши диний тушунчалардан ҳам холи.

Достонда қатор образлар галереяси берилган. Бу образлар икки қарама-қарши лагерга ажралади. Гўрўғли, Аҳмад сардор, Саҳмон полвон, Соқибулбул, Шодмон мерган, Ҳасанхон, Ҳасан чопсон, Гулнор пари, Маржон пари, Симин вазир, Абди Оталиқ, Юнус пари ва бошқа бир қатор персонажлар ижобий образлар лагерини ташкил этса, Той ҳинди, Амин вазир, Бектош араб, Райҳон араб, Алман қизил кабилар салбий образлар гуруҳини ташкил этади. Бутун достонда мана шу ижобий гуруҳни ташкил этувчи кучлар билан салбий кучлар ўртасидаги

кураш тасвирланади ва бу курашда яхшилик тимсоли бўлган ижобий кучлар ғалаба қозонади. Демак, фольклор асарларининг жуда кўпчилигида бўлгани каби бу асарда ҳам ёмонлик устидан яхшиликнинг, разолат устидан адолатнинг ғалаба қилиши куйланган ва халқимизнинг эзгу орзу-армонлари ўз аксини топган.

* *
*

«Гулнор пари» достонида халқ оғзаки поэтик ижодиётига хос турли усуллар, хилма-хил бадиий ифода воситалари катта маҳорат билан ишлатилган. Бундай усуллардан бири образларни қўшалоклаштириш усулидир. Достонда бир неча «Ҳасан» номларининг зикр этилиши мана шу қўшалоклаштириш усулининг маҳсулидир. Достонда айтилишича, Гўрўғлининг Ҳасан чопсон, Ҳасан кўлбар, Ҳасан якдаста деган полвонлари бўлган. Аммо достон воқеалари давомида фақат Ҳасан чопсонгина иштирок этади. Ҳасан кўлбар билан Ҳасан якдаста эса асар воқеаларидан четда турадилар. Уларнинг бу воқеаларда иштирок этмаслиги ҳам достончи томонидан ишонарли тарзда изоҳланади. Масалан, Гулнор пари Чамбилга келиб, Гўрўғлининг жангда мағлубиятга учраши мумкинлиги ҳақида хабар етказганида Юнус пари дев-полвонларни ўз ҳузурига чақиради. Бу чақириққа Ҳасан кўлбар, Ҳасан якдаста, Ҳасан чопсон ва Самандарлар етиб келишади. Юнус пари уларга воқеани баён этиб, вазифа топширади. Шунда Ҳасан чопсон билан Самандар Гўрўғлига кўмак бериш мақсадида Гулнор пари билан Ҳиндистонга қараб йўл оладилар. Достончи Ҳасан кўлбар билан Ҳасан якдастанинг жангга бормаслигини қуйидагича изоҳлайди:

«Ана энди шунда, шу бечора Юнус пари етти яшар

Самандар билан Ҳасан чопсонга (булар Гиротдан илдам эди, Ҳасан кўлбар билан Ҳасан якдаста кўп оғир эди) қараб, бир сўз айтаяпти:

Ҳасан ака, жонни сотинг,
Қалтакни осмонга отинг.
Борганча ўзинг совутинг,
Келган меҳмонман ияриб,
Ҳиндистонга билла кетинг!»

Бироқ яна бир момент назаримиздан қочмаслиги керак. Юқоридаги мисолдан кўринишича, халқ дostonчиси Ҳасан кўлбар билан Ҳасан якдастанинг Ҳиндистонга бормаслигини уларнинг «кўп оғир» эканлиги билан изоҳлаяпти.

Лекин, Юнус пари уларни чақирганда, уларнинг ҳаммаси бир зумда етиб келган эдилар-ку. Демак, изоҳ Ҳасан кўлбар билан Ҳасан якдастани умуман Ҳиндистон воқеаларидан четлаштириш учун берилган.

Dostonнинг охириги қисмида Гўрўғлининг йўқлигидан фойдаланиб арабларнинг Чамбилга ҳужум қилиши тасвирланади. Агар Чамбилда Ҳасан кўлбар билан Ҳасан якдаста бўлса, у ҳолда ҳечқандай душман бу юртга хатар солolмайди. Аммо шу зарур пайтда Ҳасан чопсон билан Самандар ҳам, Ҳасан кўлбар билан Ҳасан якдаста ҳам Чамбилда йўқ эди.

Сўлдиран бўлди боғда гулимни,
Араб босиб эл сориинг чўлини.
Ҳасан чопсон, Самандарим бўлмаса,
Қаллоби араблар қистаб етишиб,
Вой харобот қилди Чамбил элини...

Қайтайин, полвонлар менда бўлмаса,
Жун босган араблар келган ўхшади.
Ҳеч бўлмаса Ҳасан кўлбар бўлмади,
Арабларга бир кўрниш бермади.

Маълумки, Ҳасан чопсон билан Самандар Ҳиндистонга кетишган эди. Ҳасан чопсон Гулнор паридан аразлаб Ҳиндистондан кетиб қолган ва ҳозир Бало тоғида ётар эди. У урушга киради, бироқ ёлғизлик қилиб, қўлидан ҳеч иш келмайди. Энди у Гўрўғлига хабар бериш учун Ҳиндистонга кетади. Хўш, энди Чамбилда қолган Ҳасан кўлбар билан Ҳасан якдастани қаердан ахтариш керак? Нега улар бу воқеаларда қатнашмайдилар? Буни халқ дostonчиси қуйидагича изоҳлайди: «Хонанг куйгур Ҳасан якдаста билан Ҳасан кўлбар Кўйиқофга кетиб қолган экан, «қариндошлаб келамиз» деб.

Масала шундай экан, улар зарур бўлиб қолган пайтларда Юнус пари уларнинг «жунини тутатиб» чақириб олар эди-ку... нега эндиликда шундай қилмади? Гап шундаки, уларнинг бу жангда қатнашмаслиги керак. Чунки, бизнинг фикримизча, Ҳасан кўлбар, Ҳасан якдаста, Ҳасан чопсон — булар уч ном билан аталса ҳам, учаласи бир образ. Шунинг учун воқеаларнинг барида биргина Ҳасан чопсон қатнашади.

«Гўрўғли» дostonларига кирган бошқа бир дostonда Ҳасан кўлбар ҳақида сўз кетади ва у тез югурар шахс бўлгани учун уни чопсон деб ҳам атайдилар, дейилади. Бу эса биз юқорида айтиб ўтганларимизнинг қўшимча далилидир.

«Гулнор пари» дostonи, бизнинг фикримизча, «Мисқол пари» дostonининг узвий давомидир. Аниқроғи, «Мисқол пари» билан «Гулнор пари» дostonлари аслида иккаласи бир дoston бўлиб характери жиҳатидан «Қундуз билан Юлдуз» типигаги асардир. Агар биз «Мисқол пари» билан «Гулнор пари» дostonларини бир бутунликда олиб қарасак, унда Мисқол пари билан Гулнор пари образлари биргина образдан иборат эканлиги кўзга яққол ташланиб қолади. Аслида шундай бўлган бўлса ҳам ажаб эмас, чунки, Гулнор парининг номи ўзбек дoston-

чилигида жуда кам учрайди ва ҳамиша Гўрўгли тўғрисида гап кетганида унинг Юнус ва Мисқол пари — икки хотини борлиги қайд этилади. Бунда ҳам воқеалар давомида шу икки паридан бири иштирок этади, иккинчисининг номи фақат қайд этилади, холос. Бу дostonчиликда муҳим аҳамиятга эга.

Дostonнинг бадий хусусиятларидан яна бири кулгили ҳолатларни юзага келтиришдадир. Бунда яна Ҳасан чопсоннинг юмористик образи катта ўрин эгаллайди. Воқеалар майдонига кириб келишидан тортиб, то асар финалигача Ҳасан чопсон қаерда бўлса, шу ерда кулгили ҳолатлар юзага келаверади. Масалан, у Қонғар тоғида Гулнор паридан ташқари, Маржон пари ва яна кўпчилик қизларни кўргач: «У, баччағарлар... қай шаҳарга борса, дарров шу, қизнинг сулувини олади. Бизларга ҳеч қурса есир-песир, бир катта бўп қолган хотинни ҳам бермайдилар», — дейди. Гулнор пари унинг фикрларини қувватлаб, олдин жангга кириш кераклигини, сўнгра Ҳиндистондан ўзига муносиб бир хотин олиб қайтишини айтади. Ҳасан чопсон билан Гулнор пари ўртасида бўлиб ўтган суҳбатдан парча келтирмоқчимиз.

«Ҳасан чопсон: — Бўлди, бўлди, Гулнор. Уёқдан кўнгил тўладиган хотин топилмаса, шунча хотин бор экан буерда; бировини олармиз, — деди. Гулнор пари айтди: — Буларнинг ҳаммаси шудринг тушмаган қиз, — деди.

— Гулноржон, сенинг ажаб ишинг бор. Буларни олиб кетамиз. Балэ тоққа етамиз. Олқорнинг семизини, говвоснинг семизини ушлаб олиб келамиз. Туз қоқи, қарта гўшт қиламиз. Мурчлабгина кулчатоёга соламиз. Семиртибгина яхши хотин қилиб оламиз, — деди. Қизлар қаҳ қаҳ уриб кулди.

Ҳасан чопсон хез қилиб бориб, Қиз булоқнинг бошидаги чинорни томири билан суғуриб олди. Улоқдай ўйнаб, тоғнинг бошига чиқиб, «Воҳ болангнинг кафшини

кийгур Той ҳинди... Отангинг ёнбошига калтагим. Ҳай-ҳай мен келдим», деб шу бир бўкирди... осмон ерга тушгандай бўлиб қолди».

Ҳасан чопсон жангга кириб, душманларни тор-мор этишда жуда катта иш кўрсатади. Аниқроғи, бу урушда Ҳасан чопсон билан Самандар иккови ҳал қилувчи роль ўйнайдилар. Уруш тугагач:

Ҳасан чопсон жафо қилди,
Гўрўғлига вафо қилди.
Ўзи семиз, бўксаси кенг,
Тўладан келган кампирни,
Ўх-ўх, дея топиб олди.

Самандар ҳам ўзига бир қизни топиб олади. Ана шу ўринда Гулнор пари Ҳасан чопсонга ҳазил қилиб:

Ўйнаб-кулиб кетар энди черингиз,
Бир шаҳарга етадакан зўрингиз.
Тиши тушган қиздан топиб олибсиз,
Қутли бўлсин сочи оппоқ парингиз!...

Қаллалари худди гов саватдай,
Тиши сўйлоқ, хўп қопғир бойтеватдай.
Олган ёринг ўзи худди кўк итдай,
Қутли бўлсин, жезна, сулув бойбичча!..

Чаккалари қориндай бўп тиришган,
Ўзи кўркам, ияклари буришган,
Сизни кўрса қошин қоқиб керишган,
Қутли бўлсин тўшли, гўштли парингиз!
Кўп эканди манглайингда шўрингиз,—

дейди.

Жавобига Ҳасан чопсон Гулнор парини сўкади. Гулнор пари Самандарнинг хотинини мақтайди, шунингдек Шодмон мерганни қутлуқлайди. Ҳасан чопсон Гулнор паридан хафа бўлади. У: «Тирраймай ўлгур Гулнор, эса менинг хотиним ҳаммасидан сулув. Ўзининг сочи оққина, димоққинаси чоққина. Ўзи сергўштгина, бўксали, қуймучлигина. «Ияги бурушган, чаккаси тиришган» деб

айтади. Ё шу тўйини азага қайтариб қўйсамми? Мен аразлаб кетаман. Бориб бу гапларни Юнусжонга айтаман,— деди. Ҳалиги кампир хотинига айтади:— Кел бойбичча, бўйнима мингин! Қўрқма, қўрқма! Бир товуқ олган ҳам кунда бир чангал дон беради. Биз сени асваллаб боқамиз,— деди. Бўйнига миндириб олди. Гулнор парига айтди:— Узингнинг тиришганингни менинг хотинимнинг бўйнига қўйдингми? Ойба олиб қараганингда менинг хотиним сергўшт сендан,— деди. Ҳайт деб, Чамбилга қараб, қўйиниб, яшиндай оқиб солди-да, кавак баччагар».

Ҳасан чопсоннинг бундай ҳолатларда кўриниши соғлом, бегараз кулги туғдиради, холос. Ҳасан чопсон Гўрўғлига содиқ паҳлавон. У аслида дев зотидан. Аммо Юнус пари ва Гўрўғлига дўстлиги боисидан Чамбилда юради ва зарур ҳолатларда душманларга қарши жангга киради ва уларни тор-мор этишда катта роль ўйнайди. Унинг кулгили ҳолатларга тушиши ўзининг, эпос ва умуман фольклор асарларидаги тушунчаларга кўра, паҳлавонларга хос соддалиги натижасида юз беради. У софдил, Гўрўғли ҳамда Чамбил элига содиқ, вафодор шахс. Шунинг учун ҳам у Ҳиндистондан аразлаб кетганидан кейин ҳам Чамбил яқинидаги Бало тоғида истиқомат қилаверади. Чамбилга душман бостириб келганида ўзининг чамбилликлардан хафа бўлганини унутиб қўяди ва ёвга қарши ёлғиз ўзи ташланади. Аммо, начора, ёлғиз ўзи ёвни даф қилолмайди. Жанг майдонини ташлаб чиқишга мажбур бўлади. Хотинини елкасига миндириб олиб, Гўрўғлини бу ҳодисалардан хабардор қилмоқ учун Ҳиндистонга йўл олади. У Гўрўғлини фақат Афғонистондагина учрата олади. Ҳодисалардан хабардор бўлган Гўрўғли Ҳасан чопсонни дарҳол Чамбилга қайтишга даъват этади. Гўрўғли Ҳасан чопсонга, хотинини ташлаб, ўзи тезроқ кетиши кераклигини айтади. Шунда Ҳасан чопсон: «Ўзбекчиликнинг ота-бобосидан қолган бир хил таомили,

қондаси, расми одамнинг чўртта кўнглига уриб қолди. Мен хотинимни ташлаб кетсам, ҳали ўзи тўқсон олтига кирган тумсагина қиз бўлса... бекларинг, бўз болаларинг тегишиб қолади. Хотиннинг эси борми? Кўнгли қийшайса бировга андармон бўлади. Андан қай эрига кўнгилсиз бўп қолади. Рўзғорда совуқчилик пайдо бўлади. Бояна, бегонани кўргандан қай, «бошқа одам, қашқа одам» дейди. Ўзининг эридан бошқа одам кўп хушомад қилади. Тентакнамо хотин, кўнгилсиз бўлиб қолади.

Гўрўғли, мен ўлсам хотин билан била ўламан. Пишган ош, хотин икови бир бўлади. Ўзим димоғим чоғ паллада сабзар чашмаларнинг бошига борганда семиз говвосларнинг гўштидан пишириб, кулчатой қилиб еб, эрмак қиламан. Хотиндан яхши нарса бўлами, одамга? Хотинни оп қосанг, мен бўшаб қоламан. Хотинни миндирибгина юрсам, ўзим шердай ғарқираб, кўнгилгинам бирдай бўп юраман. Кўзим кўкарганда Гулноржон бир хотин олиб берди. Буни ҳам кўп кўрдингми?» — дейди. Достонда бу каби юмористик моментлар талайгина учрайди. Бундай кулгили ҳолатлар оғзаки ижро пайтида тингловчиларни кулдириш ва уларга дам бериш имконини туғдиради, асарнинг бадий томонини бойитади, достонга ҳусн қўшади.

«Гулнор пари» достонида «тўғри гапга қорув йўқ», «хотиннинг сўзи эчкини тўрт қирқтиради» каби мақоллар ўз ўрни ва асар воқеалари талабига кўра достончи томонидан едирилиб ишлатилган. Бу ҳолда контекстда айтилаётган фикр равшанлашиб, конкретлашади, ифодали бўлади.

Достонда ўзбек халқ поэтик ижодиётида жуда катта ўрин эгалловчи муболаға усулидан баракали фойдаланилган. Муболағалар, поэтик идеаллаштириш нормаларини қабул қилган эпик асарлар учун, сув ва нур синга-

ри зарур, дostonчи эса уни моҳирлик билан ишлатиб, ўзи куйлаётган дoston образларининг ёрқин бўлишига эришади.

Дoston поэтикасида бадий ифода воситаларининг ўхшашиш, сифатлаш, истиора ва шу каби бошқа турларидан самарали фойдаланилган. Бундай бадий ифода воситалари тингловчиларнинг кенг аудиторияси учун тушунарли бўлади. Чунки бундай бадий ифода воситалари бевосита халқ ҳаётидан олинади ва у билан боғланади. Дostonнинг бадийлиги унинг халқчиллик хусусиятларини янада конкретлаштиради, ойдинлаштиради.

* * *

*

«Гулнор пари» дostonи халқчил, ажойиб дostonдир. Аммо унинг бир бутун кўринишида халқ тушунчаларидан, яъни дostonнинг халқчил асосидан кескин фарқланувчи томонлари ҳам йўқ эмас. Масалан, дostonнинг бошланиш қисмида Гўрўғли ва унинг аскарлари босиб ўтган географик жойларнинг тасвири берилган ва у ерларда Гўрўғлининг ишлари ҳақида ҳикоя қилинган. Унинг Нуротага келгандаги ишлари бу тоифа ҳаракатларининг энг характерли кўриниши деб ҳисоблаш мумкин. Чунки Гўрўғли Нуротага келгач, илоҳий кучларга сиғинади, ҳудойилар қилади. Жойнинг ўзи ҳам дostonчи томонидан зиёратгоҳ сифатида тасвирланади. Аммо, на Гўрўғлининг бу жойларда қилган ишлари, на бу жойларнинг диний тушунчаларга тўла таъриф-тавсифи асар воқеалари билан боғланади, шунингдек бундай ҳодисалар асарда олға сурилган асосий ғоявий йўналиш билан ҳам бирлаша олмайди. Чунки қаҳрамонликни тараннум қилиш билан авлиёларга сиғиниш, бир-бирига қарама-қарши тушунчалардир. Бу ерда коллектив ижод билан дostonчининг индивидуал

ижоди ўртасидаги бирлик ва қарама-қаршиликлар намоён бўлади. Ахир шу дostonни Пўлкан шоир куйлаган экан, асар шу биргина Пўлкан шоирдан ёзиб олинган экан, асарнинг кучли томони ҳам, заиф томони ҳам шу дostonчи ижодида кўриниш бераяпти-да. Модомики шундай экан, биз бу ерда масалага Пўлкан шоир ижоди ва репертуаридаги мавжуд бўлган қарама-қаршилик нуқтаи назаридан ҳам ёндашишимиз керак бўлади.

Юқорида айтиб ўтилган диний тушунчалар асарнинг сюжет йўналишига ҳам, унинг композицион қурилишига ҳам боғланиб кета олмаган. Биз бундай тушунчаларни асарга ташқаридан кирган кўшимча деб ҳисобладик ва дoston оммавий нашрга мўлжаллаб тайёрланганлиги сабабли уларни дoston текстидан чиқариб ташладик. Бу билан дoston воқеаларига ҳам, унинг ғоявий мазмунига ҳам, ёки бошқача қилиб айтганда, дostonнинг шаклига ҳам, мазмунига ҳам зарар етмади. Бундан ташқари, дostonда яна бир мантиққа зид бўлган эпизод учради. Бу эпизоднинг мазмуни қуйидагича:

Гўрўғли Той ҳинди лашкарларига қарши жанг қилар экан, рақибларнинг жангда устун келаётганликлари сезилиб қолади. Шу чоқ ғойибдан қандайдир куч пайдо бўлади. Бу куч ҳам жангчилар кўринишида эди. Шундан сўнг устунлик Гўрўғли томонига ўтади. Кечқурун, жанг тугаганидан кейин, маълум бўлишича Саҳмон полвон билан Соқибулбул ярадор бўлибди. Энди Гўрўғли ўзининг кам куч эканлигидан шикоят қилади. У Чамбилда қолган дев-полвонларининг бу ерда йўқлигидан зорланади. Шунда Гулнор пари Чамбилда қолган полвонларни бу ҳодисалардан хабардор қилиб, уларни бу ерга эргаштириб, келишни ўз зиммасига олади ва, бу ишни бажарганидан кейин, ғойибдан келган куч нима бўлганлигини унингдан кўч эканлиги маълум бўлмай қолганини Демир-и-ғойибдан келган куч эпизоди на асар шак-

лига, на мазмунига ва на мантиқ доирасига сиғади. Шунинг учун биз бу эпизодни тушириб қолдиришни мақсадга мувофиқ деб топдик. Қўлингиздаги дostonдан кўрниниб турибдики, бу эпизоднинг олиб ташланиши билан ҳеч нарса ўзгармаган. Бундан ташқари, дostonда, дostonчининг хаёл паришонлигиданми, ёки ёзиб олувчининг сезгир бўлмаганлиги натижасидами, Мисқол пари ўрнига Юнус пари номининг ишлатилиши, Маржон пари исмининг баъзан Садаф пари деб ишлатилиш ҳоллари учради. Улар дostonдаги воқеалар талабига кўра тўғрилаб қўйилди. Дostonда баъзан ўз луғавий маъносидан ташқари ишлатилган сўзлар ҳам учрайди. Булардан бири «газо» сўзидир. Маълумки «газо» сўзи диний мақсадларни кўзлаб олиб бориладиган урушни ифодалайди. Аммо халқ дostonчилари, хусусан Пўлкан шоир тушунчасига кўра, бу сўз ҳар қандай урушни ҳам, ҳатто сафар, юришни ҳам ифодалайверади. Биз бу сўз китобхонни англашилмовчиликка олиб келмасин учун, уни ўз ўрнига қараб ўзгарттирдик.

Дoston текстида баъзи стилистик ғализликлар ҳам учраб туради. Баъзан шундай ҳоллар учрайдики, текстга бир ёки бир неча сўзнинг киритилиши талаб қилинади. Бундай ўринларда биз ўзимиз томонимиздан киритилган сўзларни катта қавс ичида бердик.

Дostonни нашрга тайёрлаш жараёнида текстдаги фонетик хусусиятларга катта аҳамият берилди. Текст адабий талаффузга яқинлаштирилди. Бу ишда фольклор асарларини оммавий нашрга тайёрлашнинг илмий принципларига қатъий риёя қилинди.

М. Саидов

[Олтмиш ошхонали Чамбил, уч юз жевахонали Чамбил, саксон сардобали Чамбил, тўқсон тўйхонали Чамбил. Гўрўғли валлакат кеча-кундуз суйгани Юнус, Мисқол паризод. Олдида кеча-кундуз ҳангама қип ётадиган қирқ азамат; тўқсон олти саркардаси, бир кам ўттиз сардори лашқари, Соқибулбул созандаси... Бир кун қилди ўтириш майхўрликни]¹.

Ана энди Гўрўғлибек ҳамма туркманларнинг сардорларига қараб, бир сўз айтаверди:

Мен қўрқаман зўр подшонинг кекидан,
Олиб келдим ҳеч сулувнинг йўғидан.
Ҳиндистондан Гулнор ойим келмади,
Мисқол ёрим келди Эрам боғидан².

Ажал етиб, мендай подшо ўлмади,
Мен билувда бизни кўзга илмади.

¹ «Гулнор пари» достони «Мисқол пари» достони билан кетма-кет ёзиб олинганлиги учун, бу достоннинг бошланиш қисми ёзилмаган. Шу сабабли биз бу қисмини Пўлкан шoirнинг ўзидан ёзиб олинган «Авазхон» достонидан олиб киритдик.

² Қўлёзмада — «Эрам боғи» деб ёзилган.

Мисқол ойим келди Эрам боғидан,
Ҳиндистондан Гулнор пари келмади.

Урушда ажали етган ўлади,
Мард йигит душманга савдо солади.
Мисқол пари келди Эрам боғидан,
Халойиқ, маслаҳат қандай бўлади?

Отни минган неча тоғдан ўтибди,
Суюнган қул муродига етибди.
Юнус жонни олдим Қўйиқофдан,
Мисқолжоним келди Эрам боғидан.

Гулноржонга бежой кўнглим кетибди,
Той ҳиндининг қайтай эрка боласи,
«Келаман» деб бизни алдаб кетибди.
Келарига кўп муддатлар ўтибди;
Ё билмайман менинг вақтим етибди,

Ваъдасидан неча кунлар ўтибди,
Гулнор десам қулоқ чиппа битибди.
Мисқол ойим келди Эрам боғидан,
Гулнор ойим чўртта келмай кетибди.
Халойиқ, маслаҳат қандай бўлади?

Гулноржонни олиб келмасам бўлмас,
Ахир бир кун шундайча гап бўлади.
Олиб келай бориб Гулнор парини,
Қариндош, маслаҳат қандай бўлади?

Кегкарайин юрагимнинг черини,
Иссиқ эритади тоғнинг қорини.
Қариндош эл, маслаҳат қандай бўлади,
Бориб олиб келсам Гулнор парини?

Қутулгаймиз ишқибозлик хилидан,
Ошиб кетсак Лангар тоғнинг белидан.
Халойиқ, маслаҳат қандай бўлади?
Бориб туриб Гулноржонни оп келай,
Олиб келай Ҳиндистоннинг элидан.
Туркман эл, маслаҳат қандай бўлади?

Аша энди ҳамма одам мулзам бўлди. Бир хиллар
жилхуриснинг жунини тортиб, юлиб олаверди. Аҳмад
сардор билди, энди Гўрўғлининг гапи ерда қолди. Ҳеч
бировдан садо чиқмади. Аҳмадбек — Аҳмад сардор ғай-
рати жўш уриб, Гўрўғлибекка қараб, бир сўз айта-
верди:

Очилар кўкламда тоғларнинг гули,
Сенга тушди билдим, яхшининг хили.
Ёнбошингда ўзим бирга кетайин,
Дунёда беармон бўлгин, Гўрўғли!

Ёр кетказар юракларнинг черини,
Оллоҳ тўккай пешонанинг шўрини.
Худойим қарашиб, пирлар ёр бўлса,
Бориб оп кенг Гулноржондай парини.

Энди йиғай туркманларнинг зўрини,
Олиб келай Гулноржондай парини,
Огайин, маслаҳат қандай бўлади?

Сенинг билан биргалашиб кетайин,
Неча тоғдан, неча чўлдан ўтайин.
Гапгинангдан қора каллам садаға,
Ҳиндистонга ўзим бирга кетайин.

Йўл юрамиз занглаб ётган чўлига,
Бу дунёда беармон бўл чироғим,

Бирга борай Ҳиндистоннинг элига!
У гап учун хафа бўлманг, чироғим.

Оп борайин сулув қизнинг мўлига!
Бориб чиқсак Дўнан тоғнинг белига,
Бу дунёда беармон бўл чироғим,
Ғам ема, юр, Той ҳиндининг элига.

Гулнор пари сени кўзга илмади,
Туркман эли қадрингни [ҳеч] билмади.
Гулноржонни оп бермасам бўлмади,
Ғам ема, қилайин сени беармон!

Ҳай аттанг-а, жонни сотмоғи бордир,
Бу дунёда захоб ютмоғи бордир.
Қариндошлар, ҳамманг ерга қарайсан,
Кетмоқнинг бир куни келмоғи бордир.

Ажал етса ҳар жойда [ҳам] ўлармиз,
Ҳиндистондан Гулноржонни олармиз!
Кўнгилларни асло бўлманг, қариндош
Омон-эсон обру топиб келармиз.

Уламан деб асло хафа бўлманглар,
Эсон-омон Чамбилбелга келармиз!
Гўрўғлибек хушвақт бўлса ҳаммамиз,
Ҳаммамиз ҳам шоду хуррам бўлармиз.

Ана энди Соқибулбул, Сахмон полвон, Дониёрхўжа,
Бердиёрхўжа [бир ёқда], Гўрўғлибек Соқи бекка қараб
бир сўз айтаверди:

Излар бўлдим Гулнордайин паримни,
Элдан йиғдим мен жами бекларимни.
Соқибулбул, қулоқ солгин сўзима,
Соқиё, эгарла, лайли Гиримни!

Излар бўлдим Гулнор паризотимни,
Қаддингдан кетайин, Соқи мирохўр,
Эгарлаб бер, Чилтон боққан отимни.
Белга бойлай мен кескир пўлотимни,
Тилингдан айланай, Соқи мирохўр,
Эгарлаб бер, Хизир боққан отимни!

Эрам боғдан олдим аҳди пойимни,
Ҳамма ери қаттиқ эмас майинди.
Қаддингдан кетайин, Соқибулбулим,
Эгарлаб бер, пирлар боққан тойимни!

Кўп гап чиқар эсли одам ўйидан,
Ҳечким айрилмасин ўсган жойидан.
Емон одам қайтиб турсин раъйдан.
«Қуллуқ тақсир», деди энди жайранглаб,
Соқибек хушвақт бўп турди жойидан.

Қурбон бўлсанг эсли одамнинг бўйидан,
Хизмат чиқди Гўрўғлининг тўйидан.
Кўринг энди ғайрат қилиб бек Соқи,
Жўнаб кетаверди турган жойидан.
Одамларнинг мард-номардин синади.
Қимматбаҳо абзалларни кўтариб,
Гул таблага Соқибулбул жўнади.

Одам кўнар подшоликнинг ишига,
Олқорлар сакрайди тоғнинг тошига.
Яхши анжом, яхши чиргилар олиб,
Жўнайверди Фиркўк отнинг қошига,
Энди кетар Ҳиндистоннинг даштига.

Соқибулбул отнинг вақтин хушлади,
Бошин чайқаб, бармоқларин тишлади.

«Жошвор» деб манглай кокилин сийпаб,
Гиркўкни таблада яланғочлади.

Қуйган банда шаппат урар сонига,
Гул шипирги қўлга олиб бек Соқи,
Тилла қашов урди от баданига.

Усталар қозиққа илар улгини,
Ишқибозлик қилиб энди бек Соқи,
Уймалаб ташлаган мовут чиргини.

Йигит ишқивозди қизнинг холига,
Улим тушса чидам бўлмас хилига.
Чиргини шундайин қоқиб бек Соқи,
Астагина олиб энди бек Соқи,
Шундай солди Гиркўк отнинг белига.

Илдам минган йигит қилар зўрликни,
Банди бўлган одам кўрар хўрликни.
Астагина солди чирги устидан
Ичи майин, тиши ипак белликни.
Босиб қўйди қундуз жаҳалдирикни.

Тараша ёрганлар урар табарди,
Чечан киши айтса сўзга чеварди.
Жаҳалдирик устидан маҳкам қип босди,
Сатта пой тилла чоптирган эгарди.

Қамчи урса ўтар қанотли қушдан,
Думалатсанг ўт чиқмайди ҳар тошдан.
Думини қайтариб урди бек Соқи,
Ун тўққиз қуббали карки қуюшқон.
Ҳар қуббаси катта эди таркашдан.

Улмаган қул кўрадикан сайилни,
Ботирнинг ишига элат қойилди.

Чирсиллатиб ўраб тортди бек Соқи,
Тўқаси тилладан ипак айилни.

Айтмай сирни ёмонлардан яширди,
Бир нечанинг ақл [хушин] шоширди.
Икови ҳам бўлган асил тилладан,
Яшиндай қип [узангини] туширди.

Бир неча сулувнинг тишлари дурди,
От белига шилдиратиб оп қўйди,
Қимматбаҳо зар чочоқли довурди³.
Қистаса қолмайди ҳам учар қушдан,
Яхши тортқи тақиб тортди белига,
Сатта пайдан бўлган чағатой пуштан.

Шилдиратиб юган солди бошига,
Одам нави ўйнар тоғнинг бошида.
Пўлат добил илди эгар қошига,
Қатагон пешвотни урди тўшига.

Қиздай қилиб Фиркўк отни шайлади,
Қулоғини қайчилатиб ўйнади.
Олиб чиқиб пирлар боққан Ғиротни,
Қийикдай ўйнатиб жонвор бедовни,
Қилиқситиб якка михга бойлади.

Қимматбаҳо уруш анжомдан энди
Ўргалиққа ярқиллатиб тайлади⁴.
Тараф одам бир-бирини пойлади,
Ёмон одам фириб гапни ўйлади.
Мана, кийинг Гўрўғли подшоҳим, деб,
Тақсирлашиб яхши-яхши сўйлади.

³ Довурни.

⁴ Ташлади.

Ҳар тарафга Гўрўғлибек қаради,
Неча дамга, яхши кунга яради.
Талаб қилиб Ҳиндистоннинг шаҳрига,
[Заррин пўтасини белга] ўради.

Бир нечанинг қовоқларин уйдирди,
Қўлга борса пўлат добил туйдирди.
Подшолик кийим [и] яхши тўнларни,
Гўрўғлига ойдаи қилиб кийдирди.

Ҳар тарафга мард Гўрўғли сўйлади,
Илон тилли олмосвор ханжарни,
Чинғиллатиб мард Гўрўғли бойлади.

Куйган одам кўзларидан ёш тўкди,
Ёш элликдан ошса қаддини букди.
Чор ойнак бошига қўйиб Гўрўғли,
Қарк тери қалқонни елкага тақди.

От анжомин бинойи қип шайлади,
Ҳар ерда душманнинг сувин лойлади.
Қалқонни тўнтариб қўйиб жовриннан⁵
Гударин боғни Қиндикдан бойлади.

Ҳар тарафга полвон тиклаб қаради,
Фуқаросин ҳолин яхши сўради.

Хитойи косага майлар куйдирди,
Тадафининг кўкайини қийдирди.
Маҳрамлари, энди гала сардорлар,
Ярашган тўн Гўрўғлига кийдирди.

⁵ Яғринидан.

Улим келмас ботирларнинг ўйига,
Яхши-ёмон келган подшо тўйига.
Ярашиққа кийган эди Гўрўғли,
Ҳар ранг тўн ярашди марднинг бўйига.

Олдин келар қиёматни ўйлади,
Эр йигит тарафин доим пойлади.
Илон тилли, олмос суви югуртган,
Ўтқир қиличини белга бойлади.

Томоша айланг⁶ бек Соқининг ишига,
Давлат турмас бадфеълнинг бошида.
Ғажирлар учади тоғнинг тошига,
Эгнига совутни кийиб Гўрўғли,
Чор ойна, дубулға олди бошига,
Ҳамма қойил бўлди [марднинг] ишига.

Гўрўғлининг билмаганин билдирди,
Хушвақт қилиб подшосини кулдирди.
Қўлтиғидан суяб туриб подшосин,
Гўрўғлини Ғиротига миндирди.

Гўрўғлибек минди Ғирот белига,
Ун икки пўпакли пўлат найзани,
Яшиндай қип суяб берди қўлига,
Тала-тўплар қилиб Чамбил белига.

Ана энди Гўрўғлибек узангига оёқни тираб, йиғилган қоракўз халойиққа қараб, [турди]. Чамбилбелнинг қизу жувонлари, сатта келинчаклари, Юнус пари, Мисқол пари баландликка чиқиб, панжарадан қарашиб, биров-бировига суйкашиб, каптардай бўйлашиб, «Бу қандай бўл-

⁶ Қўлёзмада «Томошайланг».

япти» деб ўйлашиб, боғ гули очилгандай яшнаб, вақти-ни хушлаб, ҳар ранг гул очилгандай бўп, томларнинг боши, деворларнинг боши одамга тўлиб кетди. Ана Гўрўғли халойиққа қараб, бир сўз айтаверди:

Отларга тақилган пўлатдан овсар,
Хуй тортаман юрагимда черим бор.
Омин денглар тагин қайтиб кўрганча,
Унг отолиқ, сатта доно вазирлар.

Ҳар савдога кўнар одамнинг боши,
Каж бўлмасин манов дунё гардиши.
Омон бўнглар⁷ яна қайтиб кўрганча,
Дуо қинглар⁸ сатта ясовул боши.

Юракдан кетгай-да қайғи-вахмлар,
Доно одам сўзга тушиб фаҳмлар.
Кетар бўлдим Ҳиндистоннинг шаҳрига,
Омин денглар, кўшк устида оймлар.

Дарёда ғалт урган кемаман қайиқ,
Юнус пари бўлди хизматга лойиқ.
Улмасак бир кун келармиз Чамбилга,
Омин денглар, жами турган халойиқ!

Қочирганман ҳам ақлимни, ҳушимни,
Қайтайин, тўкканман кўздан ёшимни.
Мисқол келди, Гулнор пари келмади,
Қайтайин, пой тикдим қора бошимни.

Олисдан кўринар йилқининг бўзи,
Йигитни ўртайди қизларнинг нози.

⁷ Бўлинглар.

⁸ Қилинглар.

Талаб қилдим Гулнордайн парига,
Келардан келмагим энди гумондир,
Мисқол-Юнус, бўлгин ўзимдан рози!

Кўнгилларим қайнаб-қайнаб жўшинди,
Ҳай аттанг, балога қолган бош энди.
Яхши-ёмон гаплашганмиз Чамбилда,
То кўрганча қариндошлар хуш энди.

Ана энди Саҳмон полвон шу сўзларни эшитиб, юраги
жўш уриб, Ҳасанхонга қараб бир сўз айтаверди:

Эшитгин, Ҳасанжон додни,
Қаттиқ қилмагин қисматни,
Гўрўғлиман юргин бирга,
Ҳасанжон, мингин тўр отни!

Дунёси тушсин, бепоён,
Бўлайик чўлда саргардон.
Мингин жонивор бедовни,
Ҳиндистонга юр, Ҳасанжон!

Боғда гулни тергин энди,
Давру даврон сургин энди!
Номус кучли, хон Ҳасанжон,
Ҳиндистонга юргин энди!

Бунда келиб бўлдинг сирдош,
Юргин Ҳиндистон элига,
Гўрўғлиман бўлгин йўлдош!

Мингин отингнибг белига,
Раҳм айла отанг ҳолига!
Ғоз қўнар ўтли чўлига.
Гўрўғли ёлғиз кетмасин,
Юргин Ҳиндистон элига!

Иўлиқма ёмон қаҳрига,
Йигитлар қизнинг баҳрига,
Гўрўғлига туғ боши бўп,
Юргин Ҳиндистон юртига!

Ҳасанжон вақтинг хушлагин,
Кулиб лабларинг тишлагин.
Хон отанг ёлғиз кетмасин,
Сўлқиллатиб туғ ушлагин!

Гўрўғлига ҳамдам бўлиб,
Олиб келгин Гулнорхонни!

Ҳиндистонга юргин энди,
Гўрўғлиман сенинг ўзинг,
Доим бирга тургин энди,
Жойгинангдан тургин энди!

Борамиз тоғлардан оша,
Кокилинг елканга туша,
Кўрган ҳисобдан адаша,
Неча тоғдан қистаб оша,
Ҳиндистонга борганимда,
Той ҳинди қилсин томоша.

Гўрўғлига хон Ҳасанжон,
Доим хизмат қилгин энди!
Ажал етиб ўлганингча,
Биргалашиб тургин энди!

Эгарлагин бедовингни,
Дарров отга мингин энди!
Ошиб бориб Қора тоғдан,
Ҳиндистонга дўнгин энди!

Ҳар жабри жафо, зулмга,
Чироққинам, кўнгин энди!

Очилган гулдай бўлиб,
Хизмат қилгин қулдай бўлиб,
Сўйлайдиган тилдай бўлиб,
Обод, яхши элдай бўлиб,
Ҳар савдога кўнгин энди!

«Қуллуқ», деб тургин жойингдан,
Дарров отга мингин энди!
Ҳар хизматга кўнгин энди!

Кўринг Саҳмон ғайратини,
Ииғиб қўйди уятини.
Хон Ҳасанжон ғайрат қилиб,
Гул таблага чопиб бориб,
Эгарлаб минди отини.

Саҳмон полвон ғайрат қилиб,
Бу ҳам минди кўк отини.
Маст отлар ўйнар ҳар алвон,
Отин эгарлаб чоқ бўлди,
Тарадди қиб Саҳмон полвон.

Қилиб мард Саҳмон ғайратни,
Чамбилни ғайрати тутди.
Ғайрат қилиб маст туядай,
Саҳмон зўр ҳам минди отни.

Нон-насиба ҳам ёронлар,
Қандайин шаҳарга тортди.
Юбормай элга даракни,
Юракдан кеткариб кекни,
Саҳмон полвон, хон Ҳасанжон,

Яшиндай қип ярқиратиб,
Тақиниб олди яроқни.

Одам деган дувуллаб кетди,
Ик⁹ қулоғи чувуллаб кетди.
Туркман эли кўтарилиб,
Ёппа-ёвлик чувлаб кетди.

Аҳмадбек туркман элнинг эгаси, бошида бор жиғаси,
Гўрўғлибекнинг тоғаси халққа қараб, бир сўз айтаверди:

Нима бўлсанг, баринг бўлсанг бўлмайми?
Биров айтган гапни қилсанг бўлмайми?
Ишорат эслига, аҳмоққа калтак,
Бу кунингдан баринг ўлсанг бўлмайми?

Ҳечкимга тушмасин айролик хили,
Совурда яшнайти тоғларнинг гули.
Саҳмон полвон, Ҳасан минибди отни,
Уят бўлди, ўлинг туркманнинг эли!

Тоғларда юради Лайли,
Йиғит кишин бели бойли.
Ҳиндистонда ўлиб кетсанг,
Хотин есир қолса майли.

Ёппа отлан, юринг, Чамбилнинг эли
Ҳар тарафга отни елсанг бўлмайми?
Гўрўғлини бир танҳо юборгандан,
Битта қолмай баринг ўлсанг бўлмайми?

Ғанимларга савдо солсанг бўлмайми?
Гулноржонни олиб келсанг бўлмайми?
Юнусга хизматкор қилсанг бўлмайми?

⁹ Икки

Кўкмак бўлар тоғ арчаси, бодоми,
Худоё кетгай-да, юракнинг гами.
Саҳмон полвон минди бедов отига,
Ёппа юринг, туркман элнинг одами!

От кокилин бирдай қилиб ўрайик,
Иш таваккал, пешонадан кўрайик!
Ҳеч қолмасдан ёппа мининг бедовга,
Юринг беклар, Ҳиндистонга борайик!

Мивиб олинг сатта туркмани отни,
Ёппа юринг Ҳиндистонга борайик!
Бориб Гулноржонни олиб келайик.
Юринг, Ҳиндистонга бориб келайик!

Не савдолар бориб бошга солайик,
Гулноржонни олиб келиб Чамбилга,
Гўрўглининг хизматига солайик.
Никоҳ қийиб Гулноржонни,
Гулранг парини ҳам олиб келайик.
Ёппа юринг, туркман элнинг беклари!

Қулоқ сонг, халойиқ, этган сазога,
Фитир деб мулла ихлосманд рўзага.
Ёппа юринг; туркман элнинг беклари,
Юринг энди Ҳиндистонга!

Ана энди ёппа-ёвлик оти бори отини миниб, тойли-
таёқли Ҳиндистонга юринглар деб, Аҳмад Сардор бўз
отини миниб, туғни қўлига ушлаб, вақтини хушлаб, ана
шу отларни ўйнатиб, сувлиқни чайнатиб, гурри-гурри,
даста-даста бўлиб жўнай берди.

Ана энди Ҳасанхоннинг синглиси Гулчеҳра пари
Туркман сардорининг сулув қизи билан чорвоқ томошага

чиқиб кетган экан. Шундай келаётса, тўп-тўп бўлиб одамлар кўриди. Шундай Гулчеҳра пари қараса, тўқмоқ гўр ёлли отни миниб, Ҳасанхон ўн беш кунлик ойдаи бўлиб, тараққос-тараққос бойлаб, остидаги оти ўйнаб, суқсурдай бўйлаб [келяпти]. Ҳасанхон акасини кўриб, Гулчеҳра пари девордан қараб, рўмолини ёзиб ташлаб, «дод» деб акасига қараб бир сўз айтаверди:

Гулчеҳражон тўккан кўзнинг ёшини,
Хақ ўнгарсин мард одамнинг ишини!
Йўл бўлсин бўлади гапнинг энаси,
Акажон, тўхтатгин отнинг бошини!

Айил қирқар отингизнинг тўшини,
Добил қирқар эгарингнинг қошини,
Йўл бўлсин бўлади гапнинг отаси,
Оғажон, сақлагин отнинг бошини!

Ҳар жойда бўлгайсиз худоё омон,
Бирор фасл сақланг отнинг жиловин,
Бирор фасл тўхтаб туринг, оғажон!

Кўнгил суйса ёрнинг лаби бол бўлсин,
Отларга ярашган майин ёл бўлсин!
Бирор фасл сақланг отнинг жиловин,
Бир суянчиқ Асқар тоғим йўл бўлсин?

Жонимши жонингга айлайин қурбон,
Шунча одам бўлиб кўчада сарсон,
Йўл бўлсин бўлади гапнинг ўрали,
Келарингни менга айтгин, акажон!

Йиғлаганда ёш ёғилар юзима,
Энкайсам оқ юзим тушар тизима,

Бир суянчиқ акажоним, йўл бўлсин?
Борар жойинг айтиб кетгин ўзима,
Санталатли акажоним, йўл бўлсин?

Юрак-бағрим бўлмағай-да тўла қон,
Ойдин кўлга беклар чуяр бўз торлон.
Бирор фасл тўхтат отнинг жиловин,
Борар жойинг тайинин айт, акажон!

Кўрганим йўқ ҳангомада жойингни,
Айтиб кетгин кўкрагингда ўйингни!
Ростин айт акажон, сизга йўл бўлсин?
Менга айтгин борадиган жойингни!
Ростин айт, акажон, сизга йўл бўлсин?

Эсон бўп қилгайсан, ака, ҳовангни,
Топгайсан изласанг дардга давонгни!
Ростин айтгин, чироққинам, йўл бўлсин?
Ишқингда йиғлатма Чехра укангни!

Рост гапиргин, акажоним, йўл бўлсин?
Олган ўлжанг озгинамас мўл бўлсин!
Кўнгил суйса ёрнинг лаби бол бўлсин!
Тўхтатинг акажон, отнинг бошини,
Ростин гапиринг, акажоним, йўл бўлсин?
Бирор фасл сақланг отнинг бошини!

Ана Ҳасанхон бу Гулчеҳра синглисини бевақт кўриб,
кўнгли бузилиб, кўздан қатор-қатор ёшгинаси тизилиб,
бир сўз айтаверди, Гулчеҳра синглисига қараб:

Мен чиқаман Така тоғнинг тошига,
Ҳар гапинг дардима дармон чироғим,
Рад берма, талабга кирган кишига!

Шакаман отади кўлнинг қушини,
Оллоийим ўнгарсин марднинг ишини!
Ҳар гашиг дардима дармон чироғим,
Сақлама, чироғим, отинг бошини!

Жонимни жонингга айлайин қурбон,
Қайтайин ёлғончи дунё бепоён.
Рад берма, талабга кирган кишига,
От бошини тўхтатмагин, Чехражон!

Қулоқ солгин, чироққинам, тилима,
Булбуллар сайрайди райҳон гулима.
Тўхтатма, чироғим, отнинг тизгинин,
Ихлосман дуо қинг менинг ҳолима!

Мой ичгандай юрагимни мойтарма!
Эл киши ҳам йўлдан чиқиб қайтарма¹⁰
Даҳл берма, мендай талабли қулга,
Чироққинам, отнинг бошин қайтарма!

Сарғаймасин ойимингнинг юзлари,
Ғанғираб учади кўлнинг ғозлари.
Хушвақтчилик бўлсин қишу ёзлари,
Омин денглар, яна қайтиб кўрганча,
Дуо қинглар, Чамбилбелнинг қизлари.

Юрагимнинг кетсин қайғу-войими,
Олдида қарашар аҳли пойими,
От бошини асло бунда тўхтатманг,
Дуо қинглар, Чамбилбелнинг ойими!

Қошларинг қоради ариқ қундузи,
Кўзларинг сурмали осмон юлдузи.

¹⁰ Қайтарми.

Дуода бўнг¹¹ яна қайтиб кўрганча,
Омин денглар, Чамбилбелнинг азизи!

Асло тўхтатманглар, отнинг бошини,
Омин денг, Гулчеҳранинг сулув қизи!
Эшитинг соф қизлар, ўзимдан сўзни,
Чамбилда кўп едик ошиман¹² тузин.
Улмасак бир йилда кўрарсиз бизни.

Сарғаймасин ҳеч бир одамнинг юзи,
Кўп бўлади яхши одамнинг нози.
Гулчеҳражон, сен бир йилда кўрарсан,
Омин денглар, Гулчеҳранинг канизи.

Ана энди ҳамма қўшин тўхтаб, Гулчеҳражоннинг йиғ-
лаганига раҳми келди. Ана энди Гулчеҳражон Ҳасанхон
акасига қараб бир сўз айтаверди:

Кўп чопилса отдан чиққан тер бўлсин,
Хафа одамнинг¹³ юрагида чер бўлсин!
Борар жойинг айтгин менинг ўзима,
Сафаринг, акажон, бехатар бўлсин!

Ҳар жойда бўлгайсан соғу саломат,
Худо қилсин сендай мардга далолат.
Кўрмагин ҳеч жойда, акажон, меҳнат¹⁴,
Кетганингдан эсон келсанг хўп давлат.

Талаб қип, акажон, минибсан отга,
Қойил бўлдим, ака; ўзим кулфатга.
Сардор бўлинг келиб Чамбилдай юртга!

¹¹ Бўлинг.

¹² Ош билан тузин.

¹³ Кўлэзмада «хападомди».

¹⁴ Бу ерда: заҳмат маъносида.

Талаб қипсан ўзинг қайси элатга?
Эсон-омон келгин Чамбилдай юртга!

Ингламай қайтади, гул ранги сўлди,
Чиройи читилиб қадди букулди.
Рўмолларин бойлаб олиб шойидан
Соб сулув қиз битган гирдини олди.
Ҳасанхон инграниб ўртада қолди,
Қайвони соб қизлар қуршашиб олиб,
Хон Ҳасанжон энди ўртада қолди.

Ҳаммасининг банди бўғини бўшади,
Ёронлар, кўнгли қайнаб тошади,
Кўрганларнинг хаёли ақли шошади.
Йигитларнинг кўнгиллари жўшади.
Жамма қизлар ўртага олиб¹⁵ полвонни
Ҳаммалари омин-омин дейишади.

Не савдо кўтармас банданинг боши,
Иллобло дер мачитларнинг дарвешни.
Ағдарилиб учар кўкларнинг қуши,
Омин дейишиб гала ойим чувлайди,
Чувлашади сап хотиннинг товуши.

Қиз-келинчак омин дейишиб излайди,
Мард йигит душманнинг бағрин тузлайди.
Борарини асли билмай Гулчеҳра,
Сулув қизлар омин дейишиб бўзлайди.

Томоша айланг Гулчеҳранинг додига,
Ҳамма қизлар, келинчаклар чувлашиб.
Омин деб фотиҳа тортди бетига.

¹⁵ Кўлэзмада «ўртаголиб».

Гулчеҳражон ўпкасини босолмай,
Жўнатар бўп Ҳиндистоннинг юртига.

Ука бўлар акасининг қаноти,
Уғил фарзанд отасининг улфати.
Хон Ҳасанхон, Гўрўғлибек ёронлар,
Саҳмон полвон Ҳасанхонга сардор бўп,
Омин деб фотиҳа [бетига] тортди.

Гўрўғлибек шердай бўлиб,
Қатордаги нордай бўлиб,
Елкалари қирдай бўлиб,
Кўринг туркманнинг подшоси,
Ҳиндистон элига кетди.
Олдида Ҳасан фарзанди,
Саҳмон полвон йўлбарсдай бўп,
Ҳиндистон элига кетди.

Димоғи чоғ бўлиб, Гўрўғли, Саҳмон,
Ҳасанхонни сардор қилиб лашкарга,
Аҳмадбекнинг қўлларига туғ бериб,
Ҳиндистон элига Гўрўғли кетди.

Сўз чиқади тилидан,
Кийик қочар чўлидан,
Гўрўғлибек, хон Ҳасан,
Аҳмад сардор, Саҳмон полвон бош бўлиб,
Лашкар чиқиб кетди Чамбил элидан.
Гўрўғлибек ғайрат билан Чамбилдан
Жўнайверди Ҳиндистоннинг элига.
Қистаб чиқди, Чамбилнинг чўлига,
Чанг билқиллаб қолди юрган дашида.
Томоша айланг Аҳмад сардор ишига,
Тизилишиб от қўяди сардорлар,

Чапарас чопишиб чўлнинг дашига¹⁶,
Чўлда ўлганнинг жондор кўнар гўшига¹⁷.

Кўнгил бўлмасин хаста,
Чанг чиқиб даста-даста,
От кўяди Гўрўғли,
Туркман элнинг беклари,
От кўйиб чапараста.

Қўпти юзи нурлари,
Қистаб жўнар чўлларда
Гўрўғлининг шерлари.

Елкасида бор қалқон
Чамбил эл бўлди шодмон.
Ун беш кунлик ойдай бўп,
От кўяди чўлларда,
Тинжирайди Ҳасанхон.

Худди ўзи бойдай бўп,
Чўпон тортган найдай бўп,
Қўшиннинг ўртасида,
Хон Ҳасанхон ярашиб,
Ун беш кунлик ойдай бўп.
Ўтар дунё бепоён,
Душманлар бўлсин сарсон.
Қирқ йигит ўртасида,
Бу қўшиқга ярашиб,
Ҳамма беклар қарашиб,
Тилла жиға бошида
От чопади Ҳасанхон.

¹⁶ Даштига.

¹⁷ Гўштига.

Юринг, деб қизил тили,
Тушмасин ўлим ҳили.
Гўрўглининг булбули,
Тўзонлаб юрган чўли,
Бу қўшинга ярашиб,
Темир подшонинг ули.
Даста-даста от қўйиб,
Обод бўп юрган чўли.
Жўнайверди Гўрўгли
Чамбилбелнинг сардори.
Кечаси тушиб ётиб,
Кундуз куни қистайди,
Туркман элнинг беклари.

Ширин жонни сотсам, деб,
Неча тоғдан ўтсам, деб,
Гўрўглибек хушвақт бўп,
Ҳиндистондан Гулнорни,
Мингаштириб қайтсам, деб,
Ҳиндистоннинг шаҳрини
Бориб қойил қилсам, деб.
Гулноржоннинг ўзига
«Қани ваъда» десам, деб.
Чочилган насваларни¹⁸
Ҳар шаҳарда есам, деб.

Давлатлининг хотири,
Евда йигит ботири.
Тизилишиб от чопиб,
Туркман элнинг беклари.

Чуррак лочиқ кўлида,
Лочин тоғнинг белида,

¹⁸ Насибалар.

Гүрүглибек от чопиб,
Жўнайберди соп беклар,
Ҳиндистоннинг элига.
Ёвдаги кўп йигитлар,
Ҳасанхоннинг баҳрига,
Йўлиқмасин ҳеч душманнинг қаҳрига.
От қўяди соп шерлар,
Ҳиндистоннинг шаҳрига.
Сатта беклар от қўяди шердай бўп,
От қўяди занглаб ётган чўлига.

Сўна ойдин кўлида,
Гоҳи дўнгга чопади,
Беклар кўнглин топади.
Гоҳи текисда чопиб,
Ҳулкардай бўп тўп бўлиб,
Гоҳи тоғнинг белига.

Тинмай қистаб йўл юриб,
Гоҳода от қўяди.
Ҳасанхонни балқитти.
Тўбасида кокили,
От чопганда шамолга,
Кокилин жилвиратди.

Илдам экан отлари,
Устида узун чопон
Унгурни париллатди.
Елкасида қалқонни
Ойдаини дириллатди.
Мард Гүрүгли ҳайданг деб,
Ҳиндистонга йўл тортди.

Элни босибди савлати
Ҳам Холдор, Шодмон қўшилиб,

Отни чоғиб ҳар тарафдан,
Одам йиғилди ҳар бобдан.
Гўрўғлибек хўрлик кўрса,
Қўшин келар Кўйиқофдан.
Рустамдай беклар жўнади,
Бастамга ўхшаб жўнади.

Елкада борди паранги,
Қўлида борди заранги.
От қўяди қуло чўлда
Келаяпти гоҳо элда.
Гоҳо ёруғ, гоҳо қоронғи,
Рустамдай беклар жўнади,
Бастамга ўхшаб жўнади.

Гулноржонни олсам, дейди,
Оп хизматкор қилсам дейди.
Ҳиндистонни, ўзим бориб,
Қариндош қип келсам, дейди.
Чочилган нон-насибани,
Ҳар шаҳардан йиғсам, дейди.
Оқ юзли обрўли бўлиб,
Ҳиндистондан келсам, дейди.
Рустамдай беклар жўнади
Бастамга ўхшаб жўнади.

Юра-юра Гўрўғлибек,
Келди Ўруқул чўлига.
Лашкар тортиб даста-даста,
Келди Бешкапа элига.

Қулоқ солиб айтган тилига,
Оралади Хитой элига.
Ҳамма ерни тўзон тутди,

Бор ерлар қимирлаб кетди.
Вилоятни оралашиб
Одам нарсасига тегмай,
Рустамдай беклар жўнади
Бастамга ўхшаб жўнади.

Очилган боғнинг ғунчаси,
Ғам кўпди, дардман анчаси,
Чўғдай бўлиб жайнашади,
Туркман элнинг бекбаччаси.
Рустамдай беклар жўнади,
Бастамга ўхшаб жўнади.

Тинмайин тушликка кетди,
Йўлни юриб хон Гўрўғли
Тахта қорачадан ўтди.
Қора дарахтни оралаб,
Аворлар узди саралаб,
Одамлар қўрқиб, моралаб,
Ҳеч нарсага зарар қилмай
Қишлоқни оралаб кетди.
Энди қистаб Гўрўғлибек,
Чиниман энди йўл тортди.

От, йингит келди бобга
Чопилмоққа келди тоққа.
От битганлар зориллашиб,
Чопонлари пориллашиб,
Ўзбек-туркман от қўйишиб,
Шердай бўлиб гариллашиб,
Юрган чўл чангиб кетди,
Эғнида тугма банди,
Пўпакди селпиллатди.
Қарчиғайдай қимтилиб,
Итилгидай имтилиб,

Оч лайлакдай ютилиб,
Илдам бедов олдинда,
Олиб қочиб қутулиб,
Отлар оғзини очди,
Қўлтиқдан парқин сочди,
Нишаб-нишаб келганда,
Бекларни олиб қочди.
Кўрганнинг ақли шошди.
Тинмай қистаб Гўрўғли,
Занглаган чўлга тушди.
Бедов отлар парқиллаб,
Енда ханжар шарқиллаб,
Жўнайверди хон Ҳасан
Ойга ўхшаб ярқиллаб.

От ёлин шамол эшди,
Тўп-тўп бўп даста-даста,
Юрак бўлмасин хаста!
Ҳиндистонга Гўрўғли
Оғдарилиб чўлларда,
Ҳаммаси от қўйишди.
Ширингина сўзи, деб,
Ярқиллаган кўзи, деб,
От қўяди Гўрўғли
Гулноржоннинг ўзи деб.
Тинмайин қистаб кетди,
Қирқ йигитнинг кийими,
Тўрт эллик чангга ботди.

Ҳасанхон ёш баччади,
Бетлари чуйкаб кетиб,
Андайин озиб кетди.
Ҳеч ками қолмади,

Лангар тоғига етди.
Молни тулуплай сўйиб,
Сув тўлдириб чўлларда,
Раббано деб йўл тортди.
Бойлар тоғни яйлайди,
Остида от ўйнайди.
Танда жонни қийнайди.
Гўрўғлибек бир маҳал
Одамларини йиғиб,
«Қандайсан» деб сўйлайди.

Баракалла, кўп лашқар,
Намозгар бўлганда
Бариси қуш ташлайди.
Вақтларини хушлайди,
Белбос чопонни чешмайди,
Бир ёнбош бўп тайлайди.
Қалқонини тўнтариб,
Совутларни бўктариб,
Бораётир чўлларда
Ҳиндистонни ахтариб.
Йўл бермайди баланд тоғнинг ўраси¹⁹,
Ҳар кимнинг куни бор беш кун кўраси.
Узоқ экан Қора тоғнинг дараси,
От қўйиб қуло чўлда жўнайди;
Бораётир Чамбил элнинг тўраси.

Олисга ярайди отнинг сараси,
Ботирни ингратар милтиқ яраси.
Олис экан Ҳиндистоннинг ораси,
Тобга келди асил тулпор сараси.

¹⁹ Ури.

Кўп кун йўл юрди Гўрўғли подшо,
Ялтираб кўринди дарё қораси.

Емон йўлдош пасод қилар кишига,
От ўйнатиб сувлуқларни чайнатиб,
Яқинлашди бир дарёнинг бошига.
Булар кўрган йўқди ҳақнинг қудрати,
Бир тулупни миниб катта дарёдан,
Отидан илдам биров нарига ўтди.

Ев келди деб Афғонистон шаҳрига,
Тулуп минган одам Афғон шоҳига,
Афғон подшосига хабар қип айтди.

Энди гапни ҳалиги тулуп мингандан эшитмак дар-
кор. Афғоннинг подшосига бориб, узун соқол, жунли
баччағар, бир сўз айтаяпти:

Ҳар нарсадан ҳар миллатнинг худойи
Кетмас бўлди қайтай қориннинг ўйи.
Қўрқиб қочиб келдим пок ўлайин деб,
Сўзима қулоқ сонг²⁰ Афғон подшойи.

Дарёда шалдираб ўтади балиқ,
Емон қўрқиб келдим давлатхонага,
Сўзима қулоқ сонг Абди оталиқ.

Кўнгилга келмасин тағи менманлик,
Афғонистон элга бўлғай шодмонлик.
Бир нарсани кўриб мен бежой қўрқдим,
Сўзимни хўп тингланг Абди оталиқ.

Қулоқ солинг Жунливойнинг сўзига,
Раҳм этманг душман бўлса ҳолига.

²⁰ Солинг.

Кўрганимни айтаверсам хўп кулфат,
Лашкар келди Афғонистон элига.

Офтоб сўлитмағай боғда гулингни,
Кўрганимни айтаверсам тақсиржон,
Лашкар босди Афғонистон элингни!

Бежой кўп қўшиндир дарёдан ўтар,
Шу бугун кечаси булк этмай ётар.
Тарадини дарров ўзинг қилмасанг,
Элотингнинг ҳаммасин талаб кетар.

Ёв олди десанг-чи, энди элингни,
Сел олди десанг-чи, энди шахрингни.
Гардон дароз жосус отни минибди,
Билдим ҳар жабру жафога кўнибди.

Гоҳосининг катта телпак бошида
Ҳайбатли, ҳашамли бир ёв келибди.
Мен билмайман сенинг йўлингни тўсган,
Қаерда душманнинг кўкайин кесган,
Дабдабали катта лашкар келибди;
Куртдай қайнаб дарё бўйини босган.

Бурунли соп полвон лашкар келибди;
Бировининг тилла жиға бошида,
Қойил бўлдим кўриб ўзим ишига.
Ойдайн болқиган битта боласи,
Анинг ўзи айни ўн беш ёшида.
Соп хурушли зўр полвонлар келибди.

Индамасанг тўс-тўс қилар элингни,
Ҳайдаб кетар ёйилиб юрган молингни,

Хазон қилар боғда очилган²¹ гулингни,
Қоровул қўй, эҳтиёт қил элингни!
Зилзилалик катта тараф келибди.

Шопқин уриб тағи элни олмасин,
Бир-бирига маслаҳат қиб демасин.
Эҳтиёт бўнг бу иш[лар]га подшоҳим,
Тагин-а, элатни вайрон қилмасин!
Дабдабали ёмон душман келибди.

Булкиллаб чўлларни қамсаб олибди,
Кўп жой лашкарга тўлиб қолибди.
Кўрганимни айтсам сизга подшоҳим,
Санталатли ёмон лашкар келибди.

Буни кўриб юракни босди ваҳим,
Ёвгарчилик бўп қолди энди жойим.
Тонг отмайин қилгин бунинг ҳийласин,
Лашкар тутди катта дарё даласин.
Бу ишнинг иложин қилгин подшоҳим!

Ана энди Абди оталиқ подшонинг рангининг қони
қочди, туси ўчди, қулоғи тос тепасидан ошди. Олдидаги
одамлар тура-тура қочди. Ўзи зангига ўхшаган қоп-қо-
ра, баҳайбат одам экан. Ана Абди оталиқ — Афғоннинг
хони, вазирларга қараб бир сўз айтаяпти:

Қўшин келган бўлса, қилинг иложин,
Тинчлик учун олдинг элатнинг божин.
Доно вазир, отни минган аскарлар,
Душман келса, қилинг бунинг иложин!

Битта қолмай кўрсатманглар элини,
Юлиб олинг, сўзламасин, тилини!

²¹ Қўлёзмада «боғдочилган».

Душмандан тап тортмас сатта сарбозлар,
Ўлжа қилиб кенглар²² ҳамма молини!

Тортиб онглар²³ киссасида пулини,
Қон қилинглари қўниб ётган чўлини!
Битта қолмай бошин олинг ҳаммасин!
Бериб кенглар ким бўлса ҳам тонмасин!
Зан деб чопиб ташланг унинг ҳаммасин!
Амалдорлар, қилинг бунинг иложин!

Қўшин йиғиб, дарров босинг изини,
Кўп эланса, қабул қилманг сўзини!
Аввал элчи юборинглари вазирлар,
Душман бўлса, қириб ташланг ўзини!

Ҳар тарафга хати-хабар қилдиринг,
Дарё бўйин ўликларга тўлдиринг!
Соп вазирлар, сарбозбоши полвонлар,
Душман бўлса, битта қўймай ўлдиринг!

Ҳар тарафга энди добил туйдиринг,
Кечасиман²⁴⁻²⁵ элдан лашкар йиғдиринг!
Яхши нарсасини талаб олинглар,
Битта қўймай ҳаммасини ўлдиринг!

Ана энди Афғонистонга, Кобилистон, Забулистон —
ҳар тарафга от қўйиб, хат юбориб, кечаси билан Афғон-
нинг қўшини йиғилди. Печи киндикдан ошган, узун
печли, оқ салла, кўксалла, каштали, ҳар ранг саллалар
шу Афғон қуртдай қайнаб, тонг қулони яқ бўлганда дар-

²² Келинглари.

²³ Олинглари.

²⁴⁻²⁵ Кечаси билан.

ёнинг бўйи Ҳиндистондан лайлак келгандай бўлиб, дарёнинг нариги чеккаси қўшинга тўлиб кетди.

Гўрўғлибек ҳам бу қўшинни кўриб, туркман, ўзбекнинг сардорлари, ботирларининг юраги ҳишиб кетди. Қўрқоқларининг юраги пастга тушиб кетди. Худди отган ўқдай қилиб, иккита тулуп минган балиққа етказмай, шириллаб дарёдан ўтди. Ана энди икови тулупни қўйиб, қуёндай чопиб, анави Гўрўғлининг қўшинига оралаб кетди. Саҳмон полвоннинг алангаси юзига ўрнаб, ҳалиги иковини қўлидан ушлаб, калласини биров-бировига уриштираверди. [Буни] шу одобсизлик билан келаётганига қилди. Холдорбек билан Шодмон мерган келиб, айириб олди. Ҳалигилар кўзи чанғироқлаб, эси кетиб қолди. Бир соат ётиб, ўзига келди. Саҳмон полвоннинг аччиғи келган экан, бир тиклаб қаради; ҳалиги кўзга илмай, манманлик қилиб келаётган, тулуп минган икки элчининг бир буйраги ичидан чопиб чиқиб кетди. Биттаси йиқилиб қолди. Ундан кейин ўзига келди икови. Энди салом бериб, кўрган одамга ялинчоқ бўлди. Ана шунда Холдор билан Шодмон мерган Гўрўғлибекнинг олдига бориб, салом аликни адо қилиб, Гўрўғлибек йўлбарсдай ваҳшат қилиб, ҳалиги элчиларга қараб бир сўз айтаяпти:

Энди сенга дўзах, биҳишт мўл бўлсин,
Юргангинанг дарёбоши, кўл бўлсин.
Менманлик қип қистаб ўтдинг дарёдан,
Такаббур меҳмонлар сенга йўл бўлсин?

Иковгинанг тулуп миниб еласан,
Уйлаб турсам бир балони биласан.
Печингни узун қўйиб иковинг,
Беадаб меҳмонлар сенга йўл бўлсин?

Оқизайми кўзларингдан ёшингни,
Учирайми қўлдан олғир қушингни?

Зўравор меҳмонлар сенга йўл бўлсин,
Юлиб ташлайинми тандан бошингни?

Юрагингни Саҳмон полвон майирди,
Уларида от оёғин жийирди.
Соқолинг силкиллаб, сочинг чилвираб,
Қандай одам иковингни буюрди?
Мазаси йўқ икки меҳмон йўл бўлсин?

Ололмайсан мендай марддан ўчингни,
Қаердан жўнатиб келдинг кўчингни?
Дабдабаман ик кун қистаб келасан,
Киндигингдан тушурибсан печингни,
Қора бузоқдай меҳмонлар йўл бўлсин?

Қарамайин келдинг икки кўзларга,
Йигит ишқивоз бўлади қизларга.
Бало ургандай бўп иккинг хезлайсан
Жазо лозим бўлди энди сизларга.
Тузсиз меҳмон иковингга йўл бўлсин?

Келувингга йўлгинангни тўсарман,
Гўштарингни бурда-бурда ўсарман.
Феъли ёмон меҳмон сенга йўл бўлсин?
Шошмасанг қулоқ-бурнингни кесарман.
Эркак сабздайин меҳмон йўл бўлсин?

Подшо ўқир мирзосининг хатини,
Нима дейди келганингнинг юртини?
Беустод меҳмонлар сизга йўл бўлсин?
Нима дейди подшоҳингнинг отини?

Менинг ўзим катталикка ярайман,
Ҳар тарафга боқиб тиклаб қарайман.

Подшоҳингнинг оти нима, меҳмонлар?
Келган шаҳарингни ўзим сўрайман.
Икки менман меҳмон, сизга йўл бўлсин?

Шу нкови кўзини жапаланг-жапаланг этиб, сичқон
уяни юз тангага сотиб олгандай бўлиб, кўзи пишакнинг
кўзидай товланиб, меҳмонлар Гўрўглибекка қараб бир
сўз айтаверди,

Эшитгин подшоҳим, элчи додини,
Энди қилинг кўнгилларнинг шодини.
Абди оталиқ дейди шоҳим отини,
Афғонистон дер элчининг юртини
Элчи бўлиб бунда келдик подшоҳим.

Намозгарда ёв келди деб эшитди,
Абди оталиқ кўп қилди ғайратни.
Ҳар тарафга отни, хатни жўнатди,
Кўп тала-тўп бўлди Афғоннинг юрти.
Сўрагани келдик бизлар, подшоҳим.

Яхши хизмат менга қилинглар, деди,
Нима бўлсанг иккинг бўлинглар, деди
Ажал етса бориб, ўлинглар, деди.
Абди оталиқ бизларни буюрди,
Дўстми-душманми, билинглар, деди.

Афғон дейди элчиларнинг кентини,
Шоҳимардон дер бузругим отини,
Абди оталиқ ҳам кўп ўтқир подшо,
Душмандан ҳамиша олар лотини.
Сўрагани келдик бизлар, подшоҳим.

Совур кирса, кўчар деҳқонлар боққа,
Сулув қиз силкиллаб юрар чорвоқда.

Истихона Соқижондан тилади,
Шоҳимардон деб бузругим отини.

Юраклардан кетган на қайғу-ғамсиз
Қия тоғда силдираган бодомсиз,
Элчига ўлим йўқ ҳаргиз подшоҳим,
Дўсти душманликни меҳмонлар айтинг,
Рост гапиринг қандайчанги одамсиз?
Оталиқ амриман келдим, подшоҳим.

Кўп қийнамай бизни бевақт ўлдилинг,
Очилмайич тоза гулни сўлдилинг!
Подшомиз боринглар деди, айтди,
Душмансизми ё дўстликни билдилинг!
Синагани келдим бунда, подшоҳим.

Меҳмонсизми, тарафсизми айтинглар,
Савдогар бўлсанг саройда ётинглар!
Душман деб Оталиқ анжом чоқлади.
Ҳақ ҳурмати²⁶, меҳмон, тўғри айтинглар!
Сўрагани келдим бунда, подшоҳим.

Шикаста панд берар отинг майиби,
Яхши бўлгай ҳар банданинг заифи.
Меҳмонсизми, душмансизми, билдилинг,
Сўраганинг ҳеч бўлмайти айиби?!

Ана энди меҳмонлар айтадиган сўзини айтиб қўйди.
Ана Гўрўғлибек келган узун печли меҳмонларга қараб,
рост сўзни айтаяпти:

²⁶ Қўлёзмада «ҳақ ҳурмати».

Эшитинглар икки элчи додимни,
Тирикликда қилай кўнгил шодимни.
Чамбил дейди ўсган вилоятимни.

Маза чиқар эсли одам тилидан,
Ўрдаклар париллаб учар кўлидан.
Гўрўғли етим дер менинг отимни,
Меники элчилар Чамбил элидан.

Белима мен бўғсам шолдан пўтамни,
Ўлиб кетсам Юнус тутар азамни.
Аслим билсанг мен туркманнинг уруғи,
Равшан синчи дейди менинг отамни,
Зотим сўрсанг асилзода бўламан.

Уруш бўлмай қалқон совут киймайман,
Озод қилмай лашкаримни йиғмайман.
Мен меҳмонман, келиб тушдим шу ерга,
Қўрқмасин подшоҳинг асло тегмайман.

Бориб айтинг мен йўловчи, элчилар!
Эсон бўлсам неча тоғдан ўтаман.
Мен сизларга ростин айтсам элчилар,
Йўловчиман, Ҳиндистонга кетаман.

Йўл юраман занглаб ётган чўлида,
Чиқиб олсам Шанхай элнинг белига,
Ҳали ҳозирча мен меҳмон элчилар,
Бораяпман Ҳиндистоннинг юртига.

Гулнор пари Чамбил элга келувди,
Тегаман, деб қаттиқ ваъда қилувди;
Гапларига менинг кўнглим тўлувди.

Шерик бўлманг бу юракнинг черига,
Ҳиндистонга Гулнор дедим, отландим,
Мен бораман Гулноржондай парига.

Подшонг рози бўлса уч кун ётаман,
Меҳмон деб сийласа менинг ўзимни.
Нима деса Гўрўғлибек дебди, де,
Сочилган нон-тузини ебди, де!
Ёлғон айтма, рост гапиргин подшонгга,
Гўрўғлибек Чамбил элдан кепти, де!

Тақдир келса Гулноржонни оламан.
Қайтаримда келиб меҳмон бўламан.

Ана энди икки элчи жойидан туриб, қўл қовуштириб,
печлари ер судраб, Гўрўғлибекка, турган аҳли қорақўз
қўшинга айланиб, таъзим қилди. Ана энди Гўрўғлибек
кўрққанини билди, аста жилмайиб кулди. Ана энди
яхши сарполардан бериб, элчиларни «хуш келдинг» деб,
дарёнинг бошигача узатиб жўнатди. Ҳалиги икови ту-
лупни миниб олди. Яшин оққандай бўлиб дарёдан ўт-
ди. Шу Саҳмондан қутулганига хушвақт бўлиб кетди;
Абди Оталиқнинг олдига етди. Ана энди кўрган сирлаби-
ни Оталиққа қараб айтаверди:

Ассалом алайкум, Афғон подшоҳи,
Ўлмайгина келдим мен олдингизга.
Яхши отни ўзи елдирай, деди,
Пок бўлмаса мени ўлдирай, деди.

Хатапланган бари қизил нор экан,
Барзи деҳқондайин бари шер экан.
Ўз кўзимман кўриб келдим подшоҳим,
Гўрўғли деган бир подшоҳ бор экан.

Озор бермасангиз уч кун ётармиш,
Индасангиз кўплар саваш ётармиш.
Йўлбарсдай туркманлар кепти меҳмон бўп,
Ҳиндистонга ёппа-ёвлик ўтармиш.

Евнинг куни рустамча бор ғайрати,
Чўлни босиб ётар унинг ҳайбати.
Хизматкори бежой кўпди ғайрати.
Меҳмон экан Ҳиндистонга кетармиш,
Тегмасангиз уч кун дам об ётармиш.

Сап одамхўр кепти Чамбил элидан,
Банда омон қутулмайди қўлидан.
Йўл берсангиз Ҳиндистонга кетармиш,
Зап азамат кепти ўзбек элидан.

Оталиқ, қулоқ сонг айтган сўзларга,
Улмай чиқсак бу йил қишдан ёзларга,
Йўлбарсдайн сатта шерлар келибди,
Худо меҳмон бериб қопти бизларга.

Йўловчи экан Ҳиндистон кетармиш,
Гўрўғлибек Гулноржонни олармиш.
Қайтарида келиб меҳмон бўлармиш.
Меҳмон экан, Ҳиндистонга борармиш
Қайтарида неча тортиқлар билан
Келиб туриб яхши меҳмон бўлармиш.

«Яхши гап билан илон индан чиқармиш, ёмон гапир-
са мусулмон диндан чиқармиш», ана энди тошқинлиги
келиб, Оталиқ ўнгу сўлга қараб, доноларга бир сўз ай-
таверди Афғоннинг подшоси:

Зап вазирлар эсиларинг келинглар,
Меҳмонларга хизматкори бўлинглар!

Бориб туриб узр-маъзурлар айтиб,
Олиб келиб бунда меҳмон қилинглари!

Афғонистон худотидан оширинг,
Азлардайин изларига бош уринг!
Яхши сарпой, овқат тайёр қилинглари,
Олиб келиб, меҳмонларни туширинг!
Вазирлар, маслаҳат қандай бўлади?

Олиб келиб, от-отини бойланглари!
Меҳмон қилиб бежойин кўп сийланглари,
Яхши гилам, яхши кўрпа тайланглари!
Донолар, маслаҳат қандай бўлади?

Тўқли ғозни овлаб кенглари кўлимдан,
Бемаза гап чиқиб кетди тилимдан.
Меҳмон қилиб, яхши сарполар ёпиб,
Узатиб келинглари энди элимдан!

Меҳмон қилиб, ақллариин шоширинг,
Хизмат қилиб кўнгиллариин жўширинг,
Олиб келинг сатта наъра шерлариин!
Чегара Афғон юртидан оширинг,
Ҳиндистонга ўз кўзингман тушуриинг!

Қаватида кеча-кундуз туринглари,
Чаққон бўлиб Гўрўғлига боринглари!
Ўтганини ҳеч бир душман билмасин,
Келганча қарнашув қилиб юринглари!
Халойиқ, маслаҳат қандай бўлади.

Уят бўпти дарров олиб келинглари!
Ҳангома қип димоғлариини чоғлаб,
Балки Ҳиндистонга бирга боринглари!

Юз маҳрамни Абди оталиқ жўнатди,
Минг одам кемаман қайиққа кетди.
Амри подшо вожиб экан дунёда,
Дарёнинг бетини сол, кема тутди.
Юз маҳрам тиллога ботиб, чопишиб,
Гўрўғли олдиға иззатман етди.

Эсли маҳрамлар вақтини хушлади,
Бошан ирғаб, лабларини тишлади.
Салом бериб, ўйнаб-кулиб ҳаммаси,
От-отидан меҳмоним, деб ташлади.

Ҳаммаси отдан ташлаб, кўнглини хушлаб, ана Гўрўғли-
бекка қараб, бир сўз айтаверди:

Олқор ўйнар тоғнинг баланд-пастида,
Мард кишилар душманларнинг қасдида.
Ассалом алайкум, келган меҳмонлар,
Ҳар бир келганингиз бағрим устига.

Уста олар болта билан табарни,
Емон сўзга гулдай юрак қабарди.
Қадрингиздан кетай азиз меҳмонлар,
Оталиқ бизларни сизга юборди.

Баҳорда кўкмақдир тоғнинг бодоми,
Хушвақтликда кетди юракнинг гами.
Бизларман бирга юринг меҳмонлар,
Бизлар келдик, Оталиқнинг маҳрами.

Эшитиб, хушвақт бўп, кўп гап сўйлади,
Душмани кўп-кўп гапларни ўйлади.
Неча таом-овқат тайёрлар қилиб,
Яхши гилам, яхши тўшақлар тўшаб,
Оталиқ сизларни меҳмон айлади.

Бизлар билан энди юринг меҳмонлар,
Бизлар ҳам ботирмиз кўмак этамиз.
Меҳмон қилиб, зиёрат қип сизларни,
Сизлар билан Ҳиндистонга кетамиз.

Оталиқ сизларни меҳмон айлади,
Теваракда душмани кўп пойлади.
Хушвақт бўлиб, юраклари ёрилиб.
Ҳаммамизни шоду хуррам айлади.
Бизлар билан бирга юринг меҳмонлар!

Неча кунлар бу элатда турамиз,
Беш-олти кун шодиёналарни қўйиб,
Сизи билан Ҳиндистонга борамиз.
Оталиқ сизларни меҳмон айлади,
Бизлар билан бирга юринг меҳмонлар!

Худо берсин ҳаммангизга давлатни,
Яхши одамнинг кўп бўлади иззати.
Олиб кенглар меҳмонни деб Оталиқ,
Ҳаммамизни меҳмон сизга жўнатди
Хушвақтчилик юринг элга меҳмонлар!

Ана Гўрўғлибек бу сўзни эшитди; хушвақт бўлиб кетди. Сўздан кўнгли тўлди. Лашкарига қараб бир сўз айттаверди:

Давлат берса элда кўпди хатарлар,
Подшонинг олдида борди шотирлар.
Оталиқдан хайрли гап келибди,
Борасизми, бормайсизми ботирлар?

Кам эсларнинг қилган иши чалади(р),
Қаддингдан кетайин гала шерларим;

Уйланглар маслаҳат қандай бўлади?
Борасизми, бормайсизми бекларим?

Холдор маҳрам, Шодмон мерган, ясавул,
Саҳмонжон, маслаҳат қандай бўлади?
Ҳангомада қизлар бўлар ҳар алвон,
Бизни деб элатдан чиққан кўп полвон,
Халойиқлар, келинг, қилинг маслаҳат!
Маслаҳат бер Гўрўғлига, тоғажон!

Кўп уйланглар бу иш фириб бўлдим?
Афғон юрти кўп маслаҳат қилдим?
Яхши инъом, яхши иззат келибди,
Маслаҳат қинг²⁷ бу гап ҳийла бўлдим?

Чин сидқидил хизмат қилдинг бегумон,
Қайтайин, ўзимдан кетдим ҳар замон.
Иш бўлмайин аввал қилинг маслаҳат,
Маслаҳат бер бу қўшинга, Саҳмонжон!

Катта-кичинг эл оғаси келинлар,
Йиғилишиб маслаҳат қинг Соқижон!
Гапи битта келиб тегди Мисқолжон,
Ҳали узоқ, кетаверсак Ҳиндистон.
Ошна деган ширин жоннинг ҳузур,
Маслаҳат бер бу қўшинга, Темирхон!

Ана энди Аҳмад сардор, Туркман элининг эгаси, бо-
шига санчилган подшоликдан теккан жиғаси — Гўрўғли-
бекнинг тоғаси шунда ўтирган Гўрўғлибекка, зап талаб-
ли халққа, новкарларга, сардорларга қараб бир сўз
айтаверди.

Насва²⁸ ҳайдаган уёққа-буёққа юрдими?
Насва чочилмаган элда турдими?

²⁷ Қилинг.

²⁸ Насиба.

Тупроқ тортган, насва тортган кетармиш,
Ўйланг, Оталиқни худой урдими?

Йиғиб келдинг сен одамнинг тозасин,
Алдаб бориб бизга ёмонлик қилса,
Кечикмасдан тортар билинг, жазосин.
Ўйланг, Оталиқни худой урдими?

Мусулмондир, хўп маслаҳат қилгандир,
Бечоралар яхши гапдан дегандир.
Бизга ёмонлиқ қип худой урдими?
Ошно бўламиз деб одам келгандир.
Қўрқманг халойиқлар, бу гап ёлғондир!

Эшитинглар Аҳмадбекнинг зорини,
Агар ёмонликни қилса, бекларим,
Қириб кетай Афғонистон барини.

Агар ёмонликни қилса ўйланглар,
Қириб санчинг ҳам қариси-ёшини!
Гўрўғлибек, асло қўрқма бировдан,
Якка ўзим қирай душманнинг бориши.

Феъли қочиб, ўйланг, худой урдими?
Кўнгилни чўкирманг, ёппа борамиз!

Ана энди ҳаммаси карнай-сурнай, ноғора уриб, Гў-
рўғлибек ошнолиққа шодиёна урди. Ана шуйтиб анжом-
асбобларнинг ҳаммасини ортди. Карнай, ноғоранинг
товушидан одамларнинг қулоғи битди. Дарёнинг бўйига
етди. Шундай қараса сол билан қайиқ дарёнинг бетини
тутибди юлдуздай бўлиб. Ана буни кўриб, шоди хуррам
бўлиб, ҳаммасини кемага, солга солиб, эсон-омон дарё-
дан ўтди. Бари от-отини миниб, афғоннинг шаҳрига ора-

лаб бораяпти. Ана халойиққа қараб бир сўз айтиб бора-
япти Гўрўғлибек:

Шукур қилинг, полвонларим,
Афғоннинг шаҳрига келдик.
Юракдан кетгиз ғуборни,
Оталиқман ошно бўлдик!

Қулоқ сонг подшонг тилига,
Юрсанглар Чамбилбелига,
Ўзбекликни йиғиб қўйинг,
Сипоҳигарликни қилинг!
Афғоннинг элига келдик.

Баринг одамдай бўлинглар,
Бўшашманглар, қийшайманглар,
Лочиндай бўлиб юринглар!
Шукур қилинг, биродарлар,
Афғоннинг элига келдик.

Қўнглингиз тўқ бўлиб юринг,
Анжом-асбоб чоқ қип юринг!
Одамдай бўп талтайишиб,
Ҳамманг бирдай тахт бўп юринг!
Шукур қилинг, сатта шерлар,
Афғоннинг юртига келдик.

Мард йигит ханжарин чолар,
Душманга савдо солар,
Келаяпмиз меҳмон бўлиб,
Нима иш қилса подшо билар.
Отларни гердайтиб юринг!

Афғонлар хўп қойил бўлсин,
Ийқич-ўйқич қамчи уринг,

Сипоҳидай бўлиб юринг!
Ҳангомада ўтирганда,
Ҳамманг бирдай бўлиб туринг!

Оч кўзингни, азаматлар,
Афғоннинг элига келдик.

Бу сўзман ўзин тузатди,
Отларига қамчи чотди.
Сатта олмакўз бедовни,
Тоғ такасидай ўйнатди.

Гўрўғлибекка шотир бўп,
Катта подшоларга ўхшаб,
Зилзиласи ерни ёриб,
Санталат шону шавкатман,
Афғоннинг элига кетди.

Ҳаммаси Рустамдай бўлиб,
Қаррордаин ҳайъат қилиб,
Гала беклар шавкат қилиб,
Ҳаммаси полвондай бўлиб,
Кетди Афғоннинг элига.

Ҳайъат катта бўлиб кетди,
Ер юзини одам тутди.
Салом бериб ҳамма одам,
Меҳмонни бежой сийлашиб,
Афғоннинг юртига кетди.

Оқиллар энди шашага,
Қизил кесакдай жўшага,
Афғон элдан қиз-хотин,
Бари чиқди томошага.

Келаётир отлар ўйнаб,
Туркман-ўзбекнинг ботири,
Худди бари чўгдай жайнаб,
Қизлар чиқди томошага.
Гўрўгли подшо жўнади,
Баҳодир шерлар жўнади.

Туркман-ўзбекнинг зўрлари,
Катта арслондай шерлари,
Қип-қизил лўкча норлари,
Гўрўглининг навкарлари,
Ҳайъатман подшо жўнади,
Шавкатман подшо жўнади.

Элбегилар, оқсоқоллар,
Тахассиб қиб бир-бирига,
Сатта гўччоқлар жўнади.

Остида ўйнайди отлар,
Муллани битгани хатлар.
Келаётир йўлбарсдай бўп,
Сатта бирдай шераматлар.
Барисининг кўнгли очиқ,
Қўрмагай қайғу-кулфатлар.
Сатта йўлбарслар жўнади.

Томоша қип қиз-хотинлар,
Оғиз кетган анғирайиб,
Бурун кетган мунгирайиб,
Нечов оланг-қаранг бўлиб,
Қотиб қопти қинғирайиб.
Саҳмон полвон кўп зўр эди,
Қирқ йигитнинг ўртасида
Келаётир зинғирайиб..

Қиз-хотин ўпкаси пишиб,
Ота-ўғлидан адашиб,
Қизлар энадан адашиб,
Кўрган одам ҳайрон қолиб,
Келаяпти чопишиб.

Йиғлай-йиғлай кўп баччанинг
Йўлда, элда ўпкаси пишиб,
Гўрўғли подшо келади.
Сатта арслонлар жўнади.

Чивин тушган сувдай қилиб,
Сувдаги муздайин қалқиб,
Ун беш кунлик ойга ўхшаб,
Қирқ йигитнинг ўртасида,
Ҳасан келаётир балқиб.

Муқом билан сўзлар айтиб,
Ҳамманинг вақтин хуш этиб,
Тўпларини ярқиратиб,
Кокилларин силдиратиб,
Кўзларини йилтилладиб,
Юзгинасин милтилладиб,
Сатта шермат маст бўлиб,
Оталиқ билан дўст бўлиб,
Сардор Ҳасанхон жўнади;
Гўрўғли полвон жўнади.

Отларда серпой эгари,
Қассобнинг болта-табари.
Гўрўғлибекни келди, деб,
Борди подшога хабари.

Подшо димоғин чоғлади,
Анжом-асбобин тахтлади.
Келаётган бўлса, деди,
Даркорлик нарса чоқлади.

Томошабин томни тутди,
Афғонистоннинг савлати,
Кўп бўлди элнинг меҳнати.
Томошага чиқиб энди,
Оталиқнинг паризоди.

Юракдан кетди ваҳимлар,
Эшитган сўзни фаҳимлар,
Афғон ўрдасидан чиқди,
Яхши меҳмон экан дейишиб,
Ҳаммалари савлат қилиб,
Билқиллашиб сап ойимлар,
Сочлари товонга тушар.

Гап кўп бўлди ҳаддан оша,
Қора кўзли сатта ойим,
Яхши меҳмон экан дейишиб,
Қочмайин қилди томоша.

Оталиқ карнай-сурнай тортди,
Афғон элни булкуллатди.
Карнай-сурнай довушига,
Афғон эл булкиллаб кетди.

Сипоҳи экан Оталиқ,
Иззатини яхши қилиб,
Подшолик тахтларга қўйиб
Гўрўғлини, ҳаммасини,
Хўп яхши ўрин кўрсатди.

Гўрўғлибекди билдирди,
Кўришиб яхши кулдирди.
Абди Оталиқ энди,
Гўрўғлибекни қошига оп,
Подшолик тахтга миндирди.

Оталиқ вақтини хушлаб,
Сайислар отларин ушлаб,
Дастурхонлар ёзаверди,
Қўл ювдириб, палов чошлаб.

Ана энди Гўрўғлибекнинг вақтини хушлаб, ҳаммасига тоза либослардан ташлаб, гурри-гурри оқ саллали, кўк саллали, қобили саллали афғонлар йиғилишиб, бир зиёратлар қилди. Гўрўғлибекка, борган одамларга сарпой тўнлардан ёпди. Худди яшин оққандай товланиб кетди сарпойлари. Ана энди Гўрўғлибек билди, Оталиқ билан дўст бўлиб қолди. Шу орадан бир кун ўтди. «Яхши киши ўзи билар экан» деб, киши билмас ўзининг сардорлари билан маслаҳат қилиб, Гўрўғли, Афғон подшоси Оталиққа қараб бир сўз айтаверди:

Куйганимдан гапини-гапга улайман,
Ер юзига подшо бўлди Сулаймон.
Ҳиндистонга мен жўнайман Гулнорга
Оталиқ, тақсиржон дуо тилайман.

Қулоқ сонг Оталиқ, айтган тилига,
Раҳм айлангиз меҳмонларинг ҳолига.
То кўрганча дуода бўнг, подшойим,
Мен жўнайман Ҳиндистоннинг элига!

Йигитлар юради қизнинг баҳрида,
Йўлиқмайин ҳиндиларнинг қаҳрига.

То кўргунча дуода бўнг, подшойим,
Талаб қилдим Ҳиндистоннинг шаҳрига.

Оталиқ, эшитинг ўзимдан сўзни,
Ҳангомада ўтирган сулув қизди(р),
Бир худойим омонатин олмаса,
Улмасак бир йилда кўрарсиз бизни.
Холис ошно қилдик ҳаммамиз сизни;
Бориб олиб қайтсак Гулшордай қизни.

Жавоб беринг, ҳолис дуо тилайман,
Кўнгилларга шу ҳозир ҳавас қилдик,
Жавоб беринг, Ҳиндистонга кетаман,
Сизи билан ўл-ўлгунча дўст бўлдик.

Ана шунда Оталиқхон Гўрўғлибекка қараб, соқолини
тараб, бир сўз айтаверди:

Меҳмон деган уч ой, олтой²⁹ ётади,
Гапингизга қулоқларим битади.
Меҳрингга тўймай қолдим, меҳмоним,
Ҳеч бўлмаса бир ой турсанг қайтади?

Ҳамма нарсамни мен айлайин қурбон,
Кўнглингни айлайин кун-кундан шодмон.
Ҳеч бўлмаса бир ой ётгин, чироғим,
«Кетаман», деб кўнгил бўлмай меҳмонжон!

Ўлгунча сизларга хизмат этаман,
Сизлар билан биргалашиб кетаман.
Соғ-саломат сизни олиб қайтаман.

Ҳамма давлат, меҳмон, сиздан айлансин,
Сизни ёмон деган қўли бойлансин!

²⁹ Олти ой.

Беш-олти кун ётинг, меҳрлашайлик,
Қора каллам, меҳмон, сиздан айлансин!

Бежой яхши кўрдим, меҳмон, ўзингни,
Хўп эшитдим, меҳмон, тўғри сўзингни.
Бир ой, қирқ кун ҳеч бўлмаса ётиб кет!

Ҳазил билма Оталиқнинг сўзини,
Сарғайтирай Той ҳиндининг юзини.
Ваъда қилиб кетган бўлса боласи,
Оп берайин Гулноржондай қизини.

Сиз меҳмон бўлдингиз, жонни сотамиз,
Омин деб ҳаққингга қўлни тутамиз.
Беш-олти кун меҳрингизга тўйиб,
Ҳиндистонга биргалашиб кетамиз.

Ғам еманг. Гулнорни олиб қайтамиз,
Ҳеч бўлмаса отга дам бер, меҳмонжон,
Ҳиндистон шаҳари бежой кўп узоқ,
Беш-олти кун халос қилгин, меҳмонжон!

Ана энди Гўрўғли бу тўғри гапга ўзбеклик қилиб:

— Менинг тинкам қуриб ётибди эканми? — деди. Бу
эса Гўрўғлининг тўғри гапи эди. Афғон айтмайди, айт-
ганидан қайтмайди. Афғон бир гапли бўлади экан. Аф-
ғоннинг отаси одам нави экан. Ғайратлилиги, баджаҳл-
лилиги шундан экан. Гўрўғли шу ерда ёшлик қилди.
«Халос ол», дегани андак гаранг қилди. Ана Оталиққа
қараб Гўрўғлибек одоб билан бир сўз айтаверди:

Ажал тўнин бичиб минганман отга,
Ёмондан ҳамма одам³⁰ келади додга.
Сизни ияртиб³¹ кетсам [у мамлакатга],

³⁰ Қўлёзмада «Ҳамодам».

³¹ Қўлёзмада «Сиздияртиб».

«Оталиқхон олиб берди», деб айтар,
Сўз бўп кетар ер юзида элатга.
Рози бўнг Оталиқ, ошнам, кетаман!

Хушомад қип унда ётган демайми?
Бориб Афғонистон ўтган демайми?
Ер юзида ҳамма подшо гап қилар,
Оталиқни олиб кетган демайми?

Неча чўлдан, неча тоғлардан ошсам,
Не гапларни кўриб дамимдан тушсам.
Кўнглимиз тўла бўлса бўлади,
Ёшга-қарига ўлим баробар,
Ажал етган куни одам ўлади.

Чамбил элнинг теварагида душман кўп,
Энди жавоб берсангиз ҳам бўлади.
Омин деб дуо қинг энди, подшойим!

Саратон юлдуздай қилсам кўзини,
Чангалласам кўкрагида безини.
Сочин елпиратиб, юзин ойдай қип,
Олиб қайтсам Гулранг пари қизини.

Ана энди Оталиққа бу сўз маъқул тушиб, «балли меҳмонжон», деди. Айтган сўзига балли. Ана шуйтиб меҳмонидан кўнгли тўлиб, халқ ичида қойил бўлиб, одамларга қараб, бир сўз айтаверди Оталиқхон:

Қаддингдан кетайин, сатта вазирлар
Хушвақт қилиб, жўнатишлар меҳмонни.

Эсон-омон шу меҳмонни жўнатиш,
Шаҳардан чиқариб энди узатиш!
Меҳмон деганиш атойи худо,

Сира озор берманг азиз меҳмонга;
Хушвақт қилиб Ҳиндистонга жўнатиңг!

Нима деса айтганида бўлинглар,
Кўтармалаб хизматини қилинглар!
«Хуш келдинг», деб узатишиб ҳаммангиз,
Йўлни тўғрилаб, ўнглаб келинглар!
Ҳар ўн кунда, ҳар беш кунда ортидан,
Хат юбориб ҳолин билиб туриңглар!

Остингизда отлар ўйнар ҳар алвон,
Сафаринг бехатар бўлсин Гўрўғли,
Эсон-омон ҳамманг қайтинг, Ҳасанжон!
Ҳангомада сўз чиқади бу тилдан,
Ҳиндистондан эсон келинг, меҳмонжон.

Ана энди Оталиқ жиға санчиб Гўрўғлибекнинг бошига, подшолик шохона сарпо кийгизиб, ундан кейин Ҳасанхонга, Саҳмон полвон, Холдорхон, Шодмонжон, Аҳмадхон, ҳамма қўшинга сарпо берди. Ана энди Гўрўғлибекка Фиротни олиб келиб, тартиб билан миндириб, ҳамма беклар отга миниб, ана шунда ҳар мақом ногора, карнай-сурнай қўйдирди. Ана Гўрўғлибек отнинг белига миниб, Оталиқхонга қараб, жўнаган сўзини айтаверди:

Кўрмайсизми Фиркўк отнинг суюни,
Бориб кўрсам Гулноржоннинг бўйини.
[Омадим юришиб] мен олиб келсам,
Бунда келиб қирқ кун қилсам тўйини.

Ажал етмай чиқмас тананинг жони,
Талаб айлаб Ҳиндистонга жўнадим,
Омин деб дуо қинг, Афғоннинг хони!

Кўнгилларим қайнаб-қайнаб жўш энди,
Ҳай аттанг, балога қолган бош энди.
Доно вазир, сатта ясовул боши,
То кўргунча халойиқлар, хуш энди!

Бу дунёдан ҳамма ҳам қилар сафар,
Эсон-омон оп келсам Гулнор парини,
То кўргунча ёппа-ёвлик аллоёр.

Болдан ҳам шириндир айтса сўзлари,
Қараса куйдирар қизнинг кўзлари.
То кўргунча, омон бўнглар³², ёронлар,
Омин денглар, Афғон элнинг қизлари!

Насва Ҳиндистон тортди,
Карнайни париллатди.
Афғон тилига тушмаякан³³,
Оғизлар анграйиб,
Бурунлар шанграйиб,
Омин дейишиб афғонлар,
Фотиҳа тортди юзига.

Асти тушмай сўзига,
Саҳмон полвон, ёронлар,
Теваракларга тиклаб,
Ишқивоз бўп³⁴ Оталиқнинг қизига.

Ҳамма одам дуо қилди чувлашиб,
Дуо қилиб бу бекларнинг ўзига.
Ишқивозлик ёмон экан дунёда,

³² Бўлинглар.

³³ Тушунмас экан.

³⁴ Бўпти.

Саҳмон полвон шундай-шундай қаради.
Ихлос қилди ялтиллаган кўзига.

Ҳаммаси ўйнатиб чин бедов отни,
Синмагай-да ҳеч банданинг қаноти.
Ўлмай катта бўлсин бўлган фарзанди!
Ҳамма беклар, доно вазир йнгилиб,
Хотин-халаж, бола-чақа қолмайин,
Омин деб фотиҳа юзига тортди.

Дуо олиб Афғоннинг подшосидан
Гўрўғлибек Ҳиндистон элга кетди.
Беклар минди бедовларнинг белига
От ўйнатиб сувлиқларин чайнатиб,
Жўнайверди Ҳиндистоннинг элига.

Афғонда кўп хотири,
Подшо олдида⁸⁵ шотири.
Ҳеч одамни олмади,
Билганидан қолмади.
Гуриллашиб жўнади,
Чамбилбелнинг ботири.
От думқн шамол эшиди,
Юрак ошдаин тошди.
Шаҳардан олиб чиқиб,
Ҳамма беклар жўнашди.
Остида бедов ариллаб,
Тилла қалқонлар дириллаб,
От қўяди сатта беклар,
Дол бедовларнинг шамоли,
Мис карнайдаин париллаб.

⁸⁵ Қўлёзмада «подшолдида».

Ботир бир-бирига дуч бўлиб,
Тоғда бувранган тош бўлиб,
От қўйиб йўлга тушди,
Чошкадан ўтиб, туш бўлиб.

Гоҳи текис, гоҳи белга
От қўяди қирқ йигитлар,
Чапарас чопишиб чўлга.
Жўнайверди сатта беклар,
Жўнади Ҳиндистон элга.

Бораяпти сатта шерлар,
Гоҳо кўлда, гоҳо чўлда.
Кўздан кетказиб нурин
Сатта бирдай гуччоқлар,
Шердай бўп йўлга кирди.
Ҳеч юракни мойтармай,
Ўр-жар демай чопади,
От бошини қайтармай.

Оқшом созин созлайди,
Душман бағрин тузлайди.
Кундан-кунга бедовлар,
Тоғнинг бошин кўзлайди.

Саҳмон полвон ҳайдовчи,
«Тез ҳайданг», деб сўзлайди.
Баракалла, полвонлар
Ҳиндистонни излайди.

Барин гапи бомаза,
Кийган кийими тоза.
От қўяди чўлларда
Сатта бирдай бекзода.

Гапнинг йўқдир бекори,
Элда қолди шунқори.
Ўзидан зиёд бўлиб,
Юлдуз учгандай бўлиб,
Кийик қочгандай бўлиб,
От қўяди чўлларда,
Гўрўғлининг навқари.

Баланд экан ҳиммати,
Бадандаги ғайрати,
Ярқиллашиб от қўяр,
Гўрўғлининг аскарари.
Ярақ-юруқ этади,
Найзасининг пўлати.

Одам кўрқар ўзидан,
Ҳеч тоймайди сўзидан.
Ўтиб кетиб боради,
Сувсиз қуло тузидан.

Қараган кўрқиб қолар,
Саҳмон полвон кўзидан.

Кўзин чўғдай қайнатиб,
Тобсра ғайрат этиб,
Намозгар тушиб ётиб,
Эртан билан отлашиб,
Сатта беклар жўнади.

Қизил тилни сўзлатиб,
Эгарининг қошига
Пўлат добил бойлатиб,
Сатта ботирлар жўнади,
Сатта шермат жўнади.

Кам кучнинг ақли шошди,
Тоғда қирқ кун йўл юриб,
Минган тоғига тушди.

Юракларда дард экан,
Мирза битган хат экан,
Минган тоғ кенг тоғ экан,
Ҳам суви кўп увут экан.

От, йигит дамдан тушди;
Бежойин кўп чарчашди.
Увут хаёли қочиб,
Гўрўғлибек шу тоғда
Ҳаммаси отдан тушди.

Овқатини пишириб
«Уҳ-воҳ, ўлдик», дейишди.
Оловлар ланглаб³⁶ ётди.
Оловнинг ёриғига,
Булутга олов ўрнаб,
Осмон ёп-ёриқ бўп кетди.
Яқиндаги қишлоқлар
Тоғни увут олди, деб,
Икки кўзи тоғда бўп,
Увут қочиб келар, деб,
Тоққа термилиб ётди.
Эрта билан тонг отди.

Тоғ-тоғда от боқиб юрган экан,
Хитой аскарлари, амалдорлари.
Қўшин келиб қопти деб,
Хуркинчилик бўп қолди.

³⁶ Ланғиллаб.

Бариси қочиб кетди,
Бўлмагай-да қаҳари.
Тоғнинг кўпти баҳари.
Ҳуркинчилик бўп қолди,
Ҳиндининг чаккасидан,
Тала-тўп бўлиб кетди,
Хитойнинг бир шаҳари.

Эй, бу гаплар хатланди,
Хитой эли додланди,
Кун ёйила бўлганда.

Гўрўғлининг йўқ ўйи,
Ҳасаннинг яхши бўйи,
Ҳеч тинганни билмайин,
Гўрўғли қистаб кетди.

Томоша айланг додига,
Тоғ титраб ҳайъатига,
Тош қимирлаб савлатига,
Кетди Ҳиндистон юртига.

Ана энди Гўрўғлибек беклардан, сардорлардан, Саҳмон полвондан димоғи чоғ бўлиб, эсон-омон келаётганига кайфи тўғри бўлиб, отлар ўйнаб келаяпти, сувлиқни чайнаб келаяпти. Ҳамма беклар, ҳеч хаёли бўлак эмас, жонини қийнаб келаяпти, Фиротнинг қиздай қилиқсиб ўйнаб келаётганига «сулув қизни суйиб, илдам отни чопиб ўлганнинг армони бўлмас экан»,— деб, от-анжомнинг чоқлиғига бир сўз айтиб келаяпти:

Жонвор Фиркўк, ғунонингда уйратдим,
Ҳар сут бериб, ўзгинангни ўқитдим.
Ипак арқон олтойликда суйратдим,
Чўлларда ҳамроҳим бўлган бедовсан.

Холжувон кетди-да қаддимни букдим,
Элга ораламай нордаин чўкдим.
Сен ҳам етим, мен ҳам етим жонивор,
Асвотлаб ўзингни тоғларда боқдим.
Юрганда йўлдошим бўлган Гиротсан.

Қайтайин жонивор, кўнглингни топдим,
Кечаси шудринг тушиб ётганда,
Ўзим яланғоч бўп чопоним ёпдим.
Гапга тушиб хизмат қилган бедовсан.

Яланғоч устинга миниб жонивор,
Кўнглим ҳаво қилиб бир кучук топдим.
Кучук юлиб олиб сенинг почангни,
Мендай эганг зор йиғлатган Гиротсан.

Ёвмитнинг эгаси дунёдан ўтди,
Бизни подшо қилиб катта одамлар,
Гул кесган томларга ияртиб етди.
Сен подшосан деди, эл кўп гап айтди.
Ўзингни эл ҳизир ўғирлаб кетди.
Араз уриб Гўрўғлибек туркмандан,
Қариндошим сўйиб еб қўйди, деди.
Ишқингда мендаин эганг қон ютди,
Гўрўғлини зор йиғлатган Гиротсан.

Қайтайин, ақлимдан бўлдим бегона,
Ишқингдан бўп кетдим дардли девона.
Эсонликни берди, якка-ягона,
Ишқингда қаландар қилган Гиротсан.

Қозоғистон, Ўзбекистон қолмади,
Ҳеч бир одам сендан хабар билмади.
Қашқар билан Қашал юрти қолмади,
Сен довонда зор йиғлатган бедовсан.

Хўтан элнинг кўчасида сўрашдим,
«Сен жиннисан» деса тинмай курашдим.
Ундан сўнг Чинмо-чин йўлига тушдим,
Чинмо-чинда зор йиғлатган Ғиротсан.

Йўлиқмадим ҳеч жондорнинг қаҳрига,
Изгинангни, дарагингни эшитмай,
Ораладим Ҳиндистоннинг шаҳрига,
Ишқингда бангилар қилган Ғиротсан.

Ҳиндистон элида ахтариб юрдим,
Кўк тойим, деб кимни кўрсам чинқирдим.
Ҳиндистон элида мен кўплар турдим,
Ҳар юнгингча сўз айттирган бедовсан.

Улгудай бўп Ҳиндистон³⁷ элга қайтдим,
Тағи уч ойда Афғон шаҳрига етдим.
Афғон элда сарсон қилган Ғиротсан.

Усталар уради болғаман табар,
Қаландар бўп, бўлдим ҳар гапга чевар,
Жонивор, ишқингда бўлдим сухангар,
Гўрўглини ингрантирган Ғиротсан.

Бориб туриб Шоҳимардонда турдим,
Ҳар шаҳардан келган одамни кўрдим.
Ким зиёрат қилса мен сўраб турдим,
Минганни беармон қилган бедовсан.

³⁷ Ҳиндистондан.

Саҳар чоғи мен ровзада ётганда,
Отинг қутли бўлсин деди, миндирди.
Ухлаб ётиб хушвақт қилган Ғиротсан.

Жойимдан турдим-да, мен ўзим кетдим;
Олти ойда мен Маккага етдим.
Намоз ўқимайин ишқида куйиб,
Ҳар шаҳардан келган кўп хожилардан,
Ўзгинангни мен сўраб ётдим.
Сени сўраб хожн қилган Ғиротсан.

Шом-шариф Миср элига етдим,
Тополмай улоқиб тоғларда ётдим.
Тоғнинг тумшуғида чарбоққа етдим.

Гармсел эритар тоғларнинг қорин,
Шу рабётда кўрдим Ой Юнус парин.
Мисқолжонга сўз айттирган Ғиротсан.

Кўплар кулди, мен изза бўлиб кетдим,
Овсарнинг тоғига ғайрат қип етдим.
Овсар тоғда топдим Ғиркўк отимни,
Хизир билан талаштирган Ғиротсан.

Туйғун қуш босолмай қолар изингни,
Хизирман судрашиб мен горга бордим.
Қирқ чилтонлар асбоб-анжомни бериб,
Пирларим миндирди сенинг ўзингни.
Фалақдан яшиндай энган Ғиротсан.

Миниб чиқдим жонивор, сени Болқонга,
Холжувон деб талаб қилдим Райҳонга,
Ой Зайдинни силкиб солдим орқангга,
Эна, деб йиғлатиб қочган бедовсан.
Жун соқолдан ўчин олган Ғиротсан.

Кимга айтай юракнинг ғуборини,
Бориб кўрдинг Така-Евмит шахрини.
Қўйиқофдан ой Юнусдай парини,
Упкадай қалқитиб қочган Ғиротсан.

Пирлар берди бек Соқини қарар, деб,
Минган одам қийин ишга борар, деб,
Сени минган тинмай чўлда юрар, деб,
Олис йўлни яқин қилган бедовсан.

Сени минган йигит кирар савашга,
Неча марта ғазот қилдинг Бектошга;
Арабдан ўчингни олган бедовсан.

Жонивор, сени тойлигингда уйратдим,
Машқ қип найзаларим тошга туйратдим.
Душманимни эчкидай қип қийратдим,
Сен минганга қанот бўлган Ғиротсан.
Уруш куни қувват бўлган бедовсан.

Узоқ йўлда қиздай бўлиб ўйнайсан,
Кўк сув сувлигингни ўзинг чайнайсан.
Уруш куни ўқ тегдирмай ўйнайсан,
Дардгинама даво бўлган Ғиротсан.
Душманинг кўзини ўйган бедовсан.

Кийгани гулгун ёнади,
Зафар берган ягонади.
Ўзбек, туркман бекзодаси
Ҳиндистон элга жўнади.

Остида отлар эркалаб,
Душманлар сувдай қалқиллаб,
Гўруғлибекнинг оқ туғи,

От чопганида сўлқиллаб,
Меҳторада сувлар булқиллаб,
Тилла чолма, пўлат совут,
Ой чиққандай бўлиб ярқиллаб,
Хон Ҳасанхон чуйкаб кетди,
Кокил елкада силқиллаб.

Заб полвонлар гудрайиб,
Олқордай бўп идрайиб,
Бораётир гардон ташлаб,
От чопиб, қобоғин уйиб.

Бир неча кам куч одамлар,
Улай деб жонига тегиб,
Саҳмон полвон орқасида,
Чочилган одамни йиғиб,
Шарқиллаб беклар жўнади.
Парқиллаб отлар жўнади.

Юрагида кўпти ўйи,
Ола чўбир чарчаб қолиб,
Улдим дейди Яртибойи,
Кулишиб беклар жўнади,
Отин чопиб тизилишиб,
Йўл қийин ақлидан шошиб.

Узоқ экан Ҳиндистон эл,
Гоҳоси тоғ, гоҳи дарё,
Бир неча жой қипқизил чўл,
Сатта йўлбарслар жўнади.

Мисқол Эрамнинг боғига,
Гулнор пари чорвоғига,
Тоғда эллик кун йўл юриб,
Борди Ҳиндистон тоғига.

Кам ғайрат дамидан тушди,
Юраклининг гўшти хишди.
Ҳиндистон тоғига бориб,
Хўп бир дам олайик деб,
Лашкарлар булкиллаб тушди.

Ана энди Ҳиндистоннинг тоғида Гўрўғлибек ётаверсин, энди қиёмат бозори қурилишини кўринг. Ана энди қип-қизил можаро бўёғи.

Тонг отди. Беклар чарчаган экан, тошдай қотди. Аллақачон булар келаётганини билиб қўйган экан [Ҳинд подшоси]. Кўп абжир эди, абжирликдан уни Той ҳинди дер эди. Ана тоғнинг ўтини териб юрган Ўт ҳинди деган бир табиб бор эди. Ана энди Ўт ҳинди, қўлгинасида ўтнинг томирини кавлайдиган чўтҳинди, Той ҳиндига бориб бир сўз айтаверди:

Мен сигир энамни эммай қайтайин,
Бузоқ укам билан қочиб кетайин.
Бу гапга қулоқ сонг улуғ подшоҳим,
Тоғда кўрганимни сизга айтайин.

Уйланг энди кун қиёмат бўлибди,
Тоғнинг ўти бари қувраб қолибди.
Кўрган сири ҳолим сизга айтайин,
Камарларни, дўнгни лашкар олибди.

Увричилик оша юртдан келибди,
Жонингнинг ҳийласин қилгин, Той ҳинди!
Уйла подшо, не аломат бўлибди?

Дўстми, [ё], душманми ўзим билмадим,
Ажал етиб қуло тоғда ўлмадим;
Бутадан кўп лашкар келиб қолибди.

Бундан ортиқ кулфат борми подшога?
Уйла шоҳим, ёвгарчилик бўлибди.

Билмайман кимларнинг йўлини тўсибди,
Уткир қилич белларига осибди.
Кўрдим-да танамдан кетди дармоним,
Қора тоғни катта душман босибди,
Телпакли, чакмонли лашкар келибди.

Эшитайин подшом, айтган тилингни,
Қайиқ солиб лойла денгиз, кўлингни.
Иложини ўзинг дарров қилмасанг,
Ҳали замон ҳароб қилар элингни,
Соп бедовли ёмон душман келибди.

Яхши кўрар эдим подшом, сахтингни,
Давлатинг бор, уйнаб-кулар вақтингди(р).
Бепарво тахтингда ётсанг подшоҳим,
Келган тараф бойлаб қўяр бахтингни.

Булкуллаб ёв Қора тоққа келибди,
Уйланг подшом кун қиёмат бўлибди.
Ўт териб тоғларда қидириб юрдим,
Неча кунлар бориб шу тоғда турдим.
Кўрганимни айтаверай подшоҳим,
Жийрон сойдан ўзим башмоқлаб кўрдим.
Катта лашкар Ҳиндистонга келибди.

Гоҳосининг жунли телпак бошида,
Бари кўнди Қора тоғнинг тошига.
Қўрқиб қочдим уни кўриб, Той ҳинди,
Дабдабали одам экан ҳаммаси,
Қўрққанамдан боролмадим қошига.
Сиёсатли, ёмон душман келибди,

Ҳар тарафга беравергин хабарни.
Шавкатли, ҳимматли тараф келибди.

Е билмайман бу манлайинг шўр экан,
Олис йўлга юк кўтарган нор экан.
Пойлаб кўрдим бир тошнинг орасидан,
Рустам сифат йигит[лар]и бор экан.

Ана энди Той ҳинди тушида қўрқиб эди [ким бўлма-
син] подшо бўлса, эсли, назаркарда бўлар экан. Узи ту-
шида билиб ўтирган экан. Бир сўз айтаверди Той ҳинди:

Юрагимда қайғу билан доғ эди,
Анорнинг юргани Эрам боғ эди.
Хитой подшоси ҳам ошнам бўлади,
Гўрўғлидан бошқа душман йўқ эди.

Афғон подшоси ҳам ошнам бўлади,
Шу энағар, шу одамхўр келгандир.
Нени деса Оталиққа дегандир.
Мен билмайман ишни, доно вазирлар,
Назаркарда Гўрўғлибек келгандир.

Биздан қариндошлик умид қилгандир,
Маслаҳат бер Симин билан Аминжон,
Ўзбошимча маҳмадона келгандир!
Маслаҳат бер, сатта турган вазирлар
Шу баччағар Чамбилбелдан келгандир.

Наъра тортса баланд тоғлар паст эди,
Арабларга шу етимак қасд эди.
Маҳмадона шу Гулнор жувормак,
Ой Юнусу, Мисқол билан дўст эди.

Онусни қутлуқлаб булар борувди,
Бориб туриб Чамбил элни кўрувди.
Қизи қургур Чамбилда кўп турувди,
Чамбил элдан кийим кийиб келувди.

Ҳеч ёққа юбормайин энаси,
«Сен мордайиб қопсан ўлақолгир», деб,
Ҳеч ёққа юбормайин қизини,
Ундан сўгин Гулнор пари йиғлувди,
Бошқа ёққа борарини Гулнори,
Ундан сўнгра юрмоқликни қўювди.

Гўрўғлибек хом тамалар қилибди,
Дўст-душманлигин ҳозир билмайман,
Не умид этар⁸⁸ шу энағар келибди.
Симин билан Амин, бергин маслаҳат!

Элдан одам йиғиб маслаҳат қилинг,
Ҳар шаҳардан полвонларни оп келинг!
Гуркиратиб менинг зап маст филларим,
Халойиқлар, дарров маслаҳат қилинг!

Ўзи билан Гўрўғлибек келади,
Келиб бошларингга бало солади.
Бу ишнинг иложин қилинг эртароқ,
Халойиқ, маслаҳат қандай бўлади?!

Дам олса энағар ишни кўрсатар;
Ҳиндистон элини кўп ғалва этар.
Тинчмиз деб ётсангиз ҳаммангиз,
Ҳиндистон шаҳарин ғарот қип кетар.

⁸⁸ Қўлёзмада «не умтетар».

Шу энағар кўп гапларни билмасин,
Ораласа кўп одамлар ўлмасин,
Келмайин қилинглар бунинг иложин,
Ҳали ройи қайтган йўқди, келмасин!

Ораласа Гулноржонни оп кетар,
Подшоларга бизни ёмон кўрсатар.
«Ёлғиз қизин етимакка берди», деб,
Ҳамма подшо бизни калака тутар.
Дарров маслаҳатни қилинг ёронлар!

Ана энди, Той ҳиндининг вазири Симин билан Амин ҳинди. Амин Гулнор парига ишқивоз эди. Бу ҳам катта вазирнинг боласи эди. Гулнор пари ҳам яхши кўрар эди, буни. Чамбилга бориб келгандан кейин, кўнгли бошқа бўлиб эди; Амин вазирининг кўнгли қашқа бўлиб эди. Дарров Амин вазир Той ҳиндига бир сўз айта солди:

Тўрт подшонинг бировисан сан ўзинг,
Қайтайин, сарғайса ойдаин юзинг.
Болаликни маҳмадона қиларми,
Қидирувчи чиққану, Гулнор қизинг.

Эрам боғу ҳам Чамбилни кўрганди,
Ошно орттириб³⁹ шу элларда турганди.
Билдингми, лаънати сенга келганди.
Ошнаси ошнасин излаб юрганди.

Подшолар хўп маслаҳат қилмайми?
Чин-мочин подшоси бунда келмайми?
Гўрўғлига тегиб қўйса қизгинанг,
Андан кейин ўйилади кўзгинанг.

³⁹ Қўлэзмада «ошнорттириб».

Маҳмадона боланг бир иш ортирар,
Елгон бўлди ваъда қилган сўзгинанг.
Вой-вой, дингиллаб ўлсин қизгинанг!

Маслаҳат қип элдан одам йиғмовди,
Хитойи косага шароб қуймовди.
Чин-Мочин подшоси совчи қўйганда,
Нега маҳмадона унга тегмовди?

Қиз халқи касофат бир иш ортирар,
Хон Гўрўғли олса қийин бўлади,
Гардонгинанг майиб бўлиб қолади.
Чин-Мочин подшоси лашкарман келиб,
Ҳиндистон элни теп-текис қилади.
Вақтида элатдан лашкарни йиққин,
Урушмасанг ишинг уят бўлади!

Симин билди, аста мийиғида кулди. Той ҳинди:
— Бизлар йиғлаб ўтирганда, нимага куласан, Си-
мин?— деди. Ана Симин «шунга куламан» деб бир сўз
айтаверди:

Қулоқ солманг бу эссизнинг сўзига,
Тиклаб қараманг ёлгончи юзига!
Қиз бўй етса ихтиёри ўзида,
Ота-эна чет бўлади динига.

Ҳиндистон элида даврон сурайик,
Юринг энди, маслаҳат қип турайик.
Қиз бўй етса ихтиёри ўзида,
Одам қўйиб Гулноржондан сўрайик.

Ота-эна фарзандидан дармонда,
Ҳеч ким қолмасинда бунда армонда.
Гўрўғлига теккан бўлса Гулноржон,

Мен тегаман деб ияриб кетса,
Ота-энаси⁴⁰ бўлиб қолар шарманда.

Амин, ундай дема, ишинг уятдир,
Сўз қилгандир, орқасидан келгандир.
Не иш бўлса борганида бўлгандир.
Уят гапни ўзинг айтдинг, Аминжон,
Гулноржон ҳам тама қилиб келгандир.
Ҳазил гапни айтма, ишинг уятдир!

Ҳали ҳозирга⁴¹ чакки гапни айтасан,
Чаппа тос қип нега хатни битасан.
Тегиб келган бўлса Гўрўғлибекка,
«Мен тегаман», деса ўзинг қайтасан?
Уйла бу ишгинанг уят эмасми?

Ҳали-ҳозирга шайтон ғурри қиласан,
Тентақларга сен маслаҳат соласан.
Уйлагин, бу ишинг бежой кўп ёмон,
Евгарчилик бўлиб одамлар ўлса,
Одамнинг қонига зомин бўласан.
Қиз халқи нечовни қилар шарманда.

Отаси, энаси бориб сўраса,
«Мен Гўрўғлибекка тегаман», деса,
Кучукдайин воҳ-воҳ деб,
Тулкидайин хап-хап деб,
Кўп ичида сен шарманда бўласан.
Ихтиёр ўзингда энди, Аминжон,
Бўёғини тағин ўзинг биласан.

⁴⁰ Қўлёзмада «отэнаси».

⁴¹ Қўлёзмада «алозир».

Подшо одам йиғиб урушлар қилса,
Қора тоғда одам чалкашиб ўлса,
Гулнор пари Гўрўғли билан бўлса,
Ҳиндистонни Гўрўғли ғорат қилса,
Ундан кейин қандай одам бўласан?

Вазир деган элга ғамхўр бўлмайми,
Фуқаронинг ғамини кўп емайми?
Подшоларнинг эси, вазир Аминжон,
Мол чиқаси бўлса эгаси бошчи.
Халойиқ ўзидан дод деб қолмайми?
Катта одамсан ишинг уят бўлмайми?

Ана энди Симин билан Амин тараф бўлди икови. Симин эсли эди, Амин ҳиндиларнинг бир деган одами эди. Ўзи айғоқтоброқ эди. Ўзи зўр баҳодир полвон эди. Шу Симинни Амин бир шаппат урди. Ана энди ишнинг ўзи можаро бўлиб қолди. Симиннинг бир полвони бор эди. Келиб, Аминнинг тос тепасини олиб, шу гурзи билан солди. Подшоликда ғовға пайдо бўлди. Ҳада-ҳа, Той ҳинди ҳам ўз тараддисини қилди. Лекин ишнинг ўзи ёмон бўлди. Шу ҳинди битган асбоб-анжомга югуриб, бедабчиликлар пайдо бўлди. Бу хоиннинг гапи эм тутар экан халққа. Гулранг пари чопиб, чопқиллаб, ўрталиққа келиб қолди бу ғавғонинг устига. Энди Гулранг пари оқсоқолик қилиб бир сўз айтаяпти:

Ҳар турли овқатлар бунда чош бўлиб,
Ҳар мажлисда вақтларинг хуш бўлиб,
Бу кунингдан баринг ўлсанг бўлмайми,
Симан билан Амин, иковинг ғаш бўлиб?

Нима бало урди, иковинг керишиб,
Ҳўкиз акангдайин бўлиб суришиб?
Тала-тўп бўп элга ғавғо бўлганда,

Не ҳазон урди, иковинг уришиб?

Нима гапдан иккинг жанжал қилдинглар?
Ҳиндистонга кўп кулфатни солдинглар.
Амин билан Симин, иккинг ўлиб қол,
Не иш учун иккинг тараф бўлдинглар,
Бир-бирингга дабдабалар қилдинглар?
Улағонг⁴², ўлиб қонг⁴³, деди.

Иковгинанг вағир-вуғир этдингми,
Жуда бой бўп ҳаддан ошиб ётдингми?
Сен қутурсанг сигир думин тишлагин,
Иковгинанг ўзгинангдан кетдингми?

Нега айтдинг чаппа тос қип сўзингни?
Бу кунингдан сенга ўлим лозимди.
Той ҳиндидай катта подшо, шарманда,
Аччиғланса ўтга ёқар ўзингни.
Менга айтгин, уришганинг маънисин,
Нега бўлдинг бир-бирингдан дармонда?
Уришавер, ҳеч қолмагин армонда!
Бу жанжалинг катта уят бўлибди,
Вой-вой чўнқайиб ўлгин, шарманда!

Сигир-тана урсин сенинг ҳаммангни!
Шошмасанг бераман сенинг таммангни.
Қуйдириб ўлдирай энди ҳаммангни,
Сигир эна урсин, баринг ўлиб қол!

Ёвгарчилнк меҳмон элга келганда,
Вазир бўлмай иковгинанг қувраб ўл!
Подшони элатга қилдинг шарманда.

⁴² Ула қолинг.

⁴³ Улиб қолинг.

Шу ҳиндиларнинг катта гапи экан, сигирни ўрталикка солмоқлиқ. Ҳамма нарсадан сигирни яхши кўрар экан. «Сигир бўлмаса бизлар катта бўлмай ўлар эдик. Бизларни сут бериб катта қилади», деб юрар экан. Ана шундай катта жанжали бўлса сигирни ўртага солар экан. Шундай жанжал пайдо бўлса, биров-бировига, биров-бировида ҳақи бўлса, «Сигирнинг думини тишла»,— деса, «Энамизнинг думини қандай этиб тишлаймиз»,— деб. «Беодобчилик ўтмасин»,— деб: биров тухматдан даъво қилса ҳам, «ма» деб бера солар экан. Шундайчанги, ёмон чатоқли жанжал бўлса, сигирни ўртага солар экан. Ана энди гапни Симин билан Аминнинг хотинидан эшитмак керак.

Шу Симин билан Аминнинг хотини аввал-аввал керишди; ундан кейин панжасини ёзишди. Бурунни ичи терлашди, қизишди. Панжасини ёзишди. Биров-бировига хез қилди. Хотин тўбалашмас экан, бўғишмас экан. Ана-мана деганча [эрларининг] кўйлак-иштонини юлиб олди. Яп-яланғоч тойдай бўлди. Гулранг пари дарров фол кўрди. Лекин зафар Гўрўғлига бўлди. Ана Гўрўғлининг давлати буларга жанжал қилдирди. Ўз-ўзи тошдай тараф бўлди қолди, ҳиндилар «Ўл шармандалар» деб, икки вазирнинг хотини кийим бериб, иковини ҳам дуруст қилиб олди. Амин билан Симинга тўн бериб, бошига жиға санчиб, Гулранг пари базўр бу ғавғоларни [босиб] яраш қилди. Шундай ҳам бўлса биров-бировининг юрагида кек қолди. Ана, Симин кечқурун хотинини, хизматкор канизларини жой-жойига буюриб, хотинига қараб бир сўз айтаверди:

Ҳангомада майлар ичиб маст бўлдим,
Амин ҳинди билан ўзим қасд бўлдим.
Бориб айтгин Гулноржонга, қаддингдан,
Гаплашмайин Гўрўғлиман дўст бўлдим.

Мени вазир дейиб асло қўрқмасин,
Тагин-а ўзимдан тани ҳуркмасин.
Юзин кўрмай Гўрўғлиман дўст бўлдим,
Вазир деб ўзимдан тагин ҳуркмасин!

Рост гапирдим, қулоқ солсин сўзима,
Сигир ҳақи, сингил бўлсин ўзима.
Ғойибдан Гўрўғлиман дўст бўлдим,
Рост гапини айтсин менинг ўзима!

Бориб туриб яхшиликка ярагин,
Яхши рўмол санталатга ўрагин!
Тегами, тегмайми Гўрўғлибекка,
Бориб туриб, Гулноржондан сўрагин!

Қўрқмасин, ҳуркмасин менинг ўзимдан!
Бориб туриб бир-бир қилиб сўрагин,
Подшо билиб, ишлар уят бўлмасин!
Уят ўлим, хайфи сенга тегмасин!
Ҳеч киши билмасин, бориб сўрагин,
Бориб туриб катталикка ярагин!

Маза чиқсин гапирганда сўзидан,
Қўп айналгин қоши билан кўзидан!
Гўрўғлиман менинг ўзим дўст бўлдим,
Қулиб-ўйнаб бориб сўра, қаддингдан;
Яхши сўра, Гулноржоннинг ўзидан!

Шунча гапнинг Симин тўғриси айтди,
Бу гапларни хотини ёқтирмайин,
«Бу шарманда мусулмон экан», деб,
Қўп ўйлар кўнглига келиб кетди.

Ҳар тарафдан ола бўлди ўз-ўзи,
Билса ёмон бўлар Симиннинг сўзи.

Энасининг кўнглидаги гапини,
Тоза билиб қўйди Симиннинг қизи.
Ҳеч гап бўлмас, кўзи қиймас бир-бирин,
Ҳафа бўлманг, жанжал қилган ўз-ўзи.

Ана энди энасига қараб, кўнгли бўлинганини билиб,
бир сўз айтаверди Симиннинг қизи:

Нимага ўзингдан кетдинг ҳар замон,
Кўнглингиз бўлди эна, бўз торлон,
Отамнинг гапига қобоқ уюлди?
Бу хизматинг биздан бўлсин, энажон!

Йигитлар бандадир қизнинг сўзига,
Жон айланар жовдиллаган кўзига!
Бу хизматни қилиб келай энажон,
Эна-ота ишонмайми қизига?!
Катта киши бўлиб тургин энажон,
Бориб келай Гулноржоннинг ўзига.

Энажон мен ўзим туриб кетайин,
Яхши хизмат мен сизларга этайин.
Эна хизматингни ўзим қилайин.
Отамнинг хаёли шу палла йўқди,
Бориб туриб Гулноржонга айтайин.

Отамнинг юраги бўлган тўла қон,
Кўнгил қоралиги қурсин, кўп ёмон.
Ўпкалама ҳали ҳозирча отамдан,
Бу хизматни ўзим қилай, энажон.

Бориб туриб эви билан сўрайин,
Келиб туриб сизга жавоб берайин.
Кечасиман мен олдида турайин,
Аччиғин кетказиб ўзим сўрайин.

Қиз буй етса эна хузур кўрмайми,
Каттакон бўп хизмат буйриб турмайми?
Қобил қизин худо берса энага,
Эна деган катта одам⁴⁴ бўп қомайми?

Бу хизматинг биздан бўлсин, энажон,
Қутқазай элатни қайғуман, ғамдан!
Отамни туширинг аччиғи дамдан!
Кечасиман ўйнаб-кулинг иковинг,
Эсинг бутун, ўпкалама отамдан!

Ойим[нинг] олдига бугун етайин,
Эрта билан сўзларини айтайин;
Қиз каттартган бойбичадир энажон.
Маржон пари балли, яхши сўз айтди,
Отаси, энаси хушвақт бўп кетди.
«Бор эса», деб энди буюрди хизматга,
Қизининг сўзидан гинаси кетди.

Доно экан бу Симиннинг фарзанди.
Яхши гапни ўйлай-ўйлай,
Ёмонларин пойлай-пойлай,
Яхши сўзни сўйлай-сўйлай,
Маржон пари мақом билан,
Гулнорнинг олдига кетди.

Жағида сақич қирсиллаб,
Оёқда кафш дурсиллаб,
Кўп буй етган қизди ўзи,
Кўчада чайқалиб ларсиллаб,
Фирибгар Маржон йўл тортди.

⁴⁴ Қўлёзмада «каттодам».

Ҳар алвонда сўзни ўйлаб,
Гулнорнинг олдига етди.

Ҳамма гапни билиб борди,
Қилгуликни қилиб борди.
Ҳийлагар экан жувормак,
Гулнор ойнинг олдига,
Ҳар сўлқиллаб, мақом қилиб,
Юз табгирман кулиб борди.

Гулнор пари ҳайрон қолди;
Кўнгиллари вайрон бўлди.
«Бу кулганин сўрайин», деб,
Юрагига армон бўлди.

Маржон пари ойимини
Айланиб зиёрат қилди.
Гулнор пари ўтқизди-да,
Канизини гапга солди.

Ана Гулнор пари канизига қараб, кулганининг [саба-
бини] сўраб бир сўз айтаверди:

Қизил бўлди куласан, ойдаё юзим,
Отам подшо, билсанг катта одам ўзим.
Менга айтгин кулганиннинг маънисин,
Бу кулганинг ростин айтгин канизим!

Оқ баданга ҳилла кийим кийдингми?
Хитойи косага шароб қуйдингми?
Улоқдайин сакраб чопиб ўйнайсан,
Сен киянки ё бировга тегдингми?

Эсли эна қизин бутун сақлади,
Яхши боқиб сутдан қорнин тўқлади.

Эрга теккандайин мордайиб келдинг,
Қандай одам димоғингни чоғлади?

Мендай ойим чиначоғин тишлади,
Қандай ёмон батолликни бошлади?
Эрга теккандайин хушвақт бўлибсан,
Қандай одам сенинг вақтинг хушлади?

Узгинангнинг димоғинг чоғ этдим?
Бир нечалар сарсон бўлиб кетдим?
Юзгинанг қизариб, ўйнаб-куласан,
Эрга тегиб, сенинг ишинг битдим?

Бўйнингга яхши одам⁴⁵ қўлин солдим?
Отанг сендан гавҳар-жавҳар олдим?
Хар дингиллаб, сен силкиллаб ўйнайсан,
Димоққинанг, дўстим, чоғ бўп қолдим?

Ой Юнус пари Чамбил элга кетдим?
Мисқол пари Эрам боғда ётдим?
Эрга теккандайин вақтинг хуш бўлиб,
Бир йигит сен билан билла ётдим?

Димоғинг чоғ бўлиб, қорнинг тўқ бўпти,
Ўйнаб-кулганингни важини айтгин!
Кўнглинг бир ёқли бўп ишинг битдим?

Хар тил билан ойимингга сўйлайсан,
Кўкайингда кўп гапларни ўйлайсан.
Яхши одаммам топишдингми, жон дўстим,
Одамли бўлгандай бўлиб ўйнайсан?
Ўйнаганинг важин айтгин канизим!

⁴⁵ Қўлёмзада «яхшодам».

Кўнглимдаги орзу-ҳавасим⁴⁶ бўлмади,
Мисқол пари Эрам боғдан келмади.
Сенинг вақтинг бежой хуш бўп қолибди,
Кўнглимдаги ҳеч айтганим бўлмади.
Менга айтгин кулганингнинг маънисин!

Яхши хабар берар жойдан билдингми?
Тузни ҳақлаб яхши хизмат қилдингми?
Менга айтгин кўнглингдаги борини,
Бирор гапни бир шаҳардан билдингми?

Бу гапнинг ростини айтгин ой Маржон!
Гапгинангга кўнглим менинг бўлинди,
Уйнаганинг маънисин айт, дўстимжон!

Ана энди Маржон пари оймага қараб, айтган сўзининг жавобига яраб, бир сўз айтаверди:

Билмаганинг билдирайин, билмасанг,
Гулниоржон, мақсудга етгин, ўлмасанг!
Мен айтайин кўнглимдаги шодлигим,
Уришиб тагин-а, жанжал қилмасанг.

Мисқол пари Чамбил элга борибди,
Чамбил элда бориб ўзи турибди;
Гўрўғлининг хизматига кирибди.
Ваъдасига вафо қилиб ой Мисқол,
Гўрўғлига хизматкор бўп қолибди.

Шу гапни эшитдим Чамбил элидан,
Ой Юнусга сўзинг ёлгон бўлибди.
Қора тоққа юр, томоша қилайик,
Кўнглингиз дўстим кир бўп қолибди.

⁴⁶ Қўлёзда «орзавосим!».

Сендай ойим гуллар чўлга яраша,
Чарчаб, хориб зулфинг бетга тармаша.
Қора тоққа юргин, томоша қилиб,
Баладликни ойим қилгин томоша!

Хон Гўрўгли сендай ойим қасдида.
Қулоқ солинг сўзимнинг пайвастига.
Сайл қип келайик тоғнинг дўнгида,
Уч кун турсак Қонғар тоғнинг устида.

Тоққа бориб бир-ик-уч кун турайик;
Маслаҳат бер, энди қачон юрайик?
Кеча тушда баланд тоққа чиқибман,
Юринг ойим, Қонғар тоққа борайик!
Бориб туриб, тўрт кун, беш кун турайик.

Ўйнаган-кулганим менинг шул учун:
Қонғар тоғ устида борди кўп чинор,
Шамол турса қимиллаб шохи синар.
Кўкламда ёйилиб юрар турналар,
Томошага тезроқ юргин, ой Гулнор!

Обод тоғнинг дарахтида булбуллар,
Тўти, қумри, майна одамдай сўйлар.
Томошага ёппа юринг, ойимлар!

Томоша деб, ўзим ўйнаб-куламан,
Шунинг учун ўзим хушвақт бўламан.
Томошага тезроқ юринглар, қизлар!
Ботирлар душманнинг бағрини тузлар.
Бу Қонғар тоғ бежой томоша жойди,
Гулноржонни суяб юринг, канизлар!

Хафа бўлган қабоғини уяди,
Сочни буклаб, пўпакларин туюди.

Ҳар ранг-баранг яхши кийим кийгизиб,
Сулув қизи — сатта ҳурдай каниз,
Иков-иков қўлтиғидан суяди.
Камбағаллик марднинг кўзин ўяди,
Ёмон билан асло бирга турманглар,
Ёмон билан ўтган умр зоеди(р).

Кўзлари ярқиллаб худди анордай,
Сатта қизлар ҳулкардайин тўп бўлиб,
Ойимининг қўлтиғидан суяди.

Маржон пари, балли, сўзни улади,
Эплаштира яхши бўлиб қолади.
Фириб билан, неча табгирлар билан,
Ойимини тоққа олиб жўнади.
Сўзни бошлаб айтиб, хўп ишонтириб,
Ойимини тоққа олиб келади.

Бадан оппоқ қордай бўп,
Тиши кулса дурдай бўп,
Сўлқиллашиб жўнади,
Ҳамма қизлар бирдай бўп;
Сарбоз тортган найдай бўп;
Иркиллашиб, қўйдай бўп;
Оёқни кериб ташлаб,
Талтайгани бойдай бўп.

Юзлари ярқирайди,
Сочлари тирқирайди,
Қизларнинг юзи худди
Осмондаги ойдай бўп.

Тоза гул сўлаёзиб,
Кўнгли ёмон одамлар,
Кўрганда ўлаёзиб,

Паймана тўлаёзиб,
Таралиб қизлар жўнади;
Буралиб қизлар жўнади.

Мунчоқларни жовдиратиб,
Сирғаси йилт-йилт этиб,
Кўрганларнинг эси кетиб,
Рўмоллари пир-пир этиб,
Кўкрагида бир нарсаси,
Юрганида булк-булк этиб,
Бадаллари сулқ-сулқ этиб,
Гулнор пари жўнади.
Маржон пари фириб билан,
Сап эсли қизлар жўнади.

Бу қизнинг салтанатига,
Кўрган одам анграйиб,
Бурун кетди шонғрайиб.
Кўзлари юмилмай қопти,
Кўрган одам қотиб қопти
Қинғрайиб...
Ендирган қизлар жўнади;
Куйдирган қизлар жўнади.

Юлдуздайин ўйнаб кўзи,
Ҳиндистон элнинг азизи,
Жўнайверди Қонғар тоққа,
Тэй ҳиндининг Гулнор қизи.
Келаётир Ойимжон, деб,
Сатта бирдайин кавизи,
Ноз билан қизлар жўнади.

Биров-бировин қитиқлашиб,
Баданларини туртишиб,

Неча алвон ҳазиллашиб,
Чақ-чақ қилишиб, кулишиб,
Келаётир бари чўлда,
Хўп ҳангомалар қилишиб.
Ноз билан қизлар жўнади,
Сўз билан қизлар жўнади.

Баданлари терлаб кетди;
Бу эсонлик аломати.
Гулнор пари хизматкорга,
Чарчадим, деб бир сўз айтди:

Тоғ даласи олис экан,
Қайтай юрагим куюди.
Ҳақиғимни ечиб ташланг,
Ботиб, бўйнимни қияди!
Аста юринг, киянқилар,
Юрсам ичларим куюди!

Елпиллатиб канизлари,
Ёнбошларидан суяди.

Пўнагимни кўтаринглар,
Бўксама қаттиқ тегади!
Тез юрсам ўпкам пишади,
Чарчадим ақлим шошади.
Шамолни қўйинг, ўлгирлар,
Терладим, бағрим пишади!

Келаётир семиз қизлар,
Бари «уҳ-уҳ» дейишади.

Гўрўғли келган Гулнорнинг қасдига,
Томоша айланг сўзнинг ёлғон-ростиға!

Вой-вой юракларим куйиб кетди, деб,
Гулнор чиқди Қонғар тоғнинг устига.

Энди [қизлар] чарчашиб, терлашиб, пишнашиб, терлабгина кўйлаклари баданига тармашиб, тоғнинг устига чиқиб олди. Куннинг ўзи пор-пора бўлди. Лекин турна билан бирга пари бир буюққа ўтар экан, бир тушликка кетар экан. Бунинг лақабини Томоша тоғ дегувчи эди. Шу ерда осма тоғлар дарахтларга чалкашиб, юлдузга чиқиб кетган... Ҳар турли дарахтлар кўкмак зилолдай бўлиб ётган. Шу дарахтларнинг остида Марварид супа, Зумрад супа ҳар жойига гавҳар, жавоҳирдан тош қилиб ўтқазиб қўйган эди. Юнус пари, Мисқол пари сап парилар билан шу ерга келиб ётар эди. Қонғар тоғнинг бошидан қанот боғлаб учиб кетар эди. Кўк шишадан ҳовуз, оқ шишадан ҳовуз, ҳар ранг шишадан ҳовуз қилган эди. Кўкмак бўп овушибгина ётар эди. Булбул, тўти, майна, қумри одамдай сўзлаб, ҳаммаси ободлик шан-шавкатида тинмай ғазал айтар эди. Гулнор пари, Маржон пари уч юзча Ҳиндистоннинг кичкина подшосининг қизлари шу супаларга чиқиб ёстиқни ёнбошига қўйиб, «уҳ, чарчадим», дейишиб, жилмайибгина кулишиб, биров-бировининг баданларини ушлашиб, «воҳ-воҳ» дейишиб, маст қизлар қаҳ-қаҳ уриб кулишиб, булбул, тўтилар маст бўп кетди қизларнинг ҳангомасига. Жонивор майна бу қизларнинг маст бўлганига кўнгли жўш уриб, қизларнинг шан-шавкатига қараб бир сўз айтди, майна. Ана майна қушнинг айтаётган сўзи, ҳар алвон, ҳар алвон сўз айтаверди жонивор майна қуш:

Кўнглим жўш уриб кетди,
Обод Гулнорнинг боғоти,
Супанинг эгаси етди.
Қизларнинг айтган сўзига,

Суягим ўртаниб кетди.
Кулишганинга ҳой балли.

Жоним жовлон келган сулув қизларга,
Байит айтдим жовдираган кўзларга.
Дод дедим ўзим ойдаё юзларга,
Яхши куёв бергин сулув қизларга!
Қоши кўзига ҳой балли
Ширин сўзига ҳой балли.

Гулга ўхшатдим чарбоқни,
Баланд қип кетди димоғни;
Келбати-ю, тўши, қоши,
Кулишгани менга ёқди.
Қордай тўшинга ҳой балли
Қора қошинга ҳой балли.

Мошаботса чиқади ўқ,
Юрагимда ҳеч армон йўқ.
Ҳиндистондаги чорбоқдай,
Яхши жой ер юзида йўқ.
Келган қизларга ҳой балли,
Ширин сўзларга вой балли.

Қизни кўрган бахши экан.
Юзи гулнинг нақши экан.
Ҳазиллашиб, қитиқлашиб,
Муччилашиб ўтиргани,
Бежой қизиқ, яхши экан.
Муччилашганига ҳой балли,
Қучоқлашганига вой балли.

Маст қип кетди, қайтай, бизни,
Қиш эмасди, ўзи ёзди.
Айтган гапим кўҳна сўзди,

Тўладан келган кучоқли
Қиз бўлганинга ҳой балли,
Жоним балли, кўнглим балли.

Ҳангомангизга ҳой балли,
Кулишганингизга ҳой балли.

Бировман кетгудай бўпти,
Олмалар отгудай бўпти.
Кўнгли тўлган йигит бўлса,
Кучоқлашиб тор тўшакда,
Уйнашиб ётгудай бўпти.
Кўнглингга, сўзингга балли.

Менинг кўнглим бўлса экан,
Яхши эр келиб қолса экан.
Юнус билан Мисқол пари,
Шу мажлисда бўлса экан...
Гулнор, ҳолингга ҳой балли,
Лабда болигга жон балли.

Қизлар келди бир-бир босиб,
Кўрганнинг юраги ўсиб;
Қалампир мунчоғи сасиб.
Яхши эр келса, мен кўрсам,
Етса ўмганига босиб.
«Қўл қўй», деганига ҳой балли.

Темшалар қилсам ўзим,
Елгон бўлмағай-да сўзим.
Ҳаммаси катта бўлибди,
Бу қизларга бир эр лозим.
Эрли бўлганингга ҳой балли.
Ўзинг келганингга жон балли.

Кизлар чешишиб келди; Гулнор ойнмга арз бўлди:

— Опа, бу майна қуш, ҳар алвонда сўз айтиб, «эрли бўлганингга ҳой балли», деб, айтиб ётипти,— деди. Ҳеч қизларнинг сўзига қулоқ солмади Гулнор пари. Майна айтди:

— Ақлни олмаса бир иш бўлмайди, — деди. Энди кун ботди. Ола — говгумга етди. Гулнор пари чироғининг шуъласи осмонга уриб кетди.

Ана Соқибек Гўрўглининг қоровули эди, чопиб, чопқиллаб келиб, Гўрўглибекка қараб, бек Соқи бир сўз айтаверди:

Ёвда ўлсам бўлмас менинг гуноҳим,
Оғир лашкар мана тоққа келибди.
Катта ёриқ кўриб келдим, подшоҳим.

Билдим лашкар бунда келиб ётибди,
Ҳаросотга қулоққинам битибди.
Бу ёруғни кўриб дармон қолмади,
Ярқиллаб осмонни ўрнаб кетибди.

Билмайман уруш яқинлаб қолибди,
Ажал-марги ёқамиздан олибди.
Шуъласи билқиллаб булутга чиқиб,
Катта подшо яқинингга келибди.

Хон Гўрўгли, дарров энди тахт бўлгин,
Ухламагин, ўзинг бугун соғ бўлгин!
Бу ёруғни кўриб хаёлим қочди,
Ҳамманг бирдай отга миниб, чоқ бўлгин!

От ёлини бирдай қилиб ўрайик,
Ҳар иш бўлса, иттифоқ бўп турайик.
Довруқ қилмай, аста-аста мининглар,
Бориб туриб, ким эканин билайик!

Қўнайик ким бўлса қилган ишига,
Отни чопинг мана тоғнинг даштига!
Хўп иттифоқ бўлиб аста мининглар,
Юринглар, борайик ёвнинг қошига!

Кечасиман катга шуйхон этайик,
Ажал етса, ер қучоқлаб ётайик.
Аста-аста миниб олинг отларни,
Тонг отгунча хўп чопишиб, етайик!
Эрта билан тоққа чиқиб қайтайик,
Мининглар, бекларим, отнинг белига!

Қўрққанларнинг юраклари булк этди.
Улгандан қўрққан ёмон эканди,
Бир нечасин жони чиқишиб кетди.
Аста-аста миниб олди отларни,
Ҳаммаси қайқайиб баландга кетди.

Бораяпти аста-аста,
Қўрқоқларнинг кўнгли хаста.
Ботирлари «от қўй», дейди,
Югуришиб чапараста.

Аста ҳайдаб Қора тоғнинг тошига,
Гоҳо ўрда етаклашиб отларин,
Томоша айланг бек Соқининг ишига,
Ярим кеча-ярим кеча бўлганда,
Чиқиб олди Қонғар тоғнинг бошига;
Яқин кепти шу ёруғ ёнбошига.

Ана энди майна одамдай кулиб бир сўз айтаверди,
қизларга қараб:

Айтгангинам бўлиб қолди,
Қизнинг кўнгли тўлиб қолди.
Қизларга эр келиб қолди.

Бўйнингга қўл солар бўлди,
Қулишинглар яқин қолди.
Шукур қилинг сулув қизлар,
Эрларинг гирдингни олди.
Баракалла кўнглинг тўлди,
Эшитувдим мен сўзингни,
Бомоқлаб ушлар безингни.
Эрларинг олар ўзингни;
Эрли бўлишингга жон балли.

Олиб оша юртга кетар,
Вақтиларингни хуш этар.
Бўлиб олиб ўзларингни,
Шу бугун қучоқлаб ётар.

Эринг қутли бўлсин қизларим,
Бу тоғда можаро бўлар.
Эрли бўлганингга ҳой балли.
Қуёвларинг келиб қолар.

Қизлар «эй-эй», деди, Гулнорга айтди:

— Пошшойим, бу майна эрларинг қутли бўлсин деб айтади. Бу нима гап?— деди. Гулнор пари айтди:

— Ҳар гапни айтаверасизми?

Ана энди Одоб пари ҳар уч кунда бир гапиргувчи эди. Буни шуйтиб, одобли деб Одоб пари деб қўйди отини. Ана Одоб пари қизларга қараб бир сўз айтаверди:

Ўзимдан кетиб қолмайин ҳар замон,
Майна жонвор бир нарсани билади,
Бу томоша хатарлидир, ойимжон.

Майна жонвор тинмай сўзлар айтади,
Сендай ойим булкилламай ётади.
Бу қидирув хатари бор ўхшайди,
«Эринг қутли бўлсин», дейди айтади.

Ер юзининг гапин майна билади.
Энди ўйласам⁴⁷ қилган ишинг чалади,
Подшоларга қоровуллар дурустди,
«Куёв келди» дейди, майна кулади.

Майнанинг гапига танам бўшади,
Бу сўзларга хаёлларим шошади.
Юрт тилига майна жонвор тушади,
Бир меҳмон олисдан келган ўхшади.

Пиёлага майлар қуйсанг бўлмайми?
Қовоғингни «қий» деб ўйсанг бўлмайми?
Ҳар алвонда сўз айтади майна қуш,
Чиндобиллар ўзинг қўйсанг бўлмайми?

Ойимжон қайтамыз, жонни сотамиз,
Уйқули, уйғоқли бунда ётамыз.
Эртан билан туриб элга кетамиз.
Ҳар гап бўлса бугун оқшом ётамыз.

Ана энди Гўрўғлибек бу жойларни, бу осма тоғларни,
бол ҳовузларни, мрамар супаларни, Гулнор парининг
чақ-чақ қилиб ўтирганини кўриб:

⁴⁷ Қўлёзмада «индўйласам».

— «Иўли бўлган йигитнинг янгаси олдидан чиқади» деган гап бор. Бу Гулнор парининг ўзгинаси, олдидаги Хиндистон подшоларининг қизгинаси. Бирдан борсанглар юраги ёрилиб ўлади. Ҳеч тингани кўрмаган қизлар қўрқиб қолади. Ана энди ҳамманг отни миниб, гир айланиб олинглар. Булк этмай туринглар!— деди. Гулнор пари Сайрам деган бир канизини:

— «Сен тўғ бошига бориб бир чиндобиллик қилиб келгин!— деди. Эркакка ўхшаб бир дудамани қўлга олиб:

— «Қўрқмай ётаверинглар. Ёв келса тўп билан уриб йиқитаман. Аххи, аххи деб жўнайверди [Сайрам]. Ҳеч беҳабар бораётиб эди, чироқнинг ёриғидаги [одам] олис-ни кўрмас экан. Ана Сайрамжон талтайиб гоҳ мордайиб, тикка кўшиннинг олдига бориб қолди. Шундай тиклаб, кўзини очиб қараса Сайрам, пўлат найзали, анжомасбоб, қилич, отлари фалакни кўзлаб, юлдуздай бўлиб, айланиб олиб қўйибди. Буни кўриб, тарсса тура солиб қочди. Дустаман учди. Бел бўғоридан пастига кийиб юргани тиззасига тушди. Қўйлаги тос тепасидан ошди. Ҳамма кўшиннинг кўзи баданига, у ер-бу ерига тушди. Бир нечаси кулишди. Бир нечаси «дам-дам» дейишди. Қўрқиб қиз бечоранинг дами ичига тушди. Гўрўғлибек бориб, раҳбарлик қилиб, кийимларини устига тортиб, одам шекилли қилиб, оғзига икки ҳовуч сув солиб, ҳалиги қизга қараб, калласини суяб, бир сўз айтаверди:

Сенга айтай, тингла менинг сўзимни,
Овладим кўлдаги турна-ғозимни.
Қўрқмагин, мен ўзим сенга раҳбарман,
Чамбилда Гўрўғли дейди ўзимни!

Қўрқиб қочиргансан эсман ҳушингни,
Янги бўлдинг ҳаммамизга дуч энди.
Қиёматлик синглим дедим, Сайрамжон,
Синглим, тургин, кўтар [энди] бошингни!

Нега кўрқиб, беҳуш қилдинг ўзингни,
Нега айтолмадинг салом сўзингни?
Қиёматлик синглим дедим, чироғим,
Айланай, сен дарров очгин кўзингни!

Ҳақ саломин келиб берсанг бўймиди,⁴⁸
Кўлнинг кўкрагингга олсанг бўймиди?
Кўрқмай-пусмай неча одоблар билан,
«Омонсизми, меҳмон», десанг бўймиди?

Кўрқмай олдимизга етсанг бўймиди?
Элатингда энди бўлган тўймиди?
Ҳақ саломин бериб раҳматга ботсанг,
Олдимизда кулиб турсанг бўймиди?

Кўрқма[гин], муштипар, очгин кўзингни,
Қиёматлик укам дедим ўзингни!
Юриб келдик бизлар қуло тузлардан,
Талтайиб чиқиб келувдинг қизлардан.
Илгариги дамгинанг сенинг зўр эди,
Нега кўрқиб қолдинг, синглим, бизлардан?

Ўзим сенга оғалиққа ярайман,
Асло кўрқма, ҳолгинангни сўрайман!
Синглим дедим, асло кўрқма бизлардан,
Ўзим сени катта одамга бергайман!

Димоғингни ўзим хўп чоғ этайин,
Биров сўкса, уни дорга тортайин.
Асло кўрқма, сен укам бўл, чироғим,
Сени Чамбилбелга олиб кетайин!

⁴⁸ Бўлмасмиди?

Қарамагин асло менинг ўзима,
Ҳақ ҳурмати, ишон айтган сўзима!
Ҳиндистонда нима гаплар бор синглим?
Элда бор гапларни айтгин ўзима!

Юракдан кетгай-да қайғуман гаплар,
Баҳорда силдирар тоғда бодомлар.
Элатингда бор гапдан хабар бер,
Подшоликда нима дейди одамлар?!

Қассоб олар болта билан табарди,
Ханнон-маннон айтса, сўзга чеварди.
Ҳиндистонда нима дейди кўп одам,
Бергин Ҳиндистон гапидан хабарди!

Ўзим бор, қўрқмагин ҳечбир бандадан,
Оға-ининг зиндонга тушган бўлса,
Чиқариб олай оғайнингни кундадан.
Ҳиндистон элидан бергин хабарни,
Аканг сўзлай берса сўзга чеварди!

Ана энди [Сайрам] Гулнор пари билан Қўйиқофда ҳам юрар эди, Эрамнинг боғида турар эди. Хитойда ҳам юрар эди. Мусулмон шаҳарларини ҳам кўп кўрар эди. Ҳар шаҳардан мулла олиб қочиб келиб, шу муллалардан тил ўрганиб олар эди. Лекин ҳамма тилни билар эди, булар. Ер юзининг одами билан замонасозлик қилиб турар эди. Ана энди юрагини босиб олиб, яланғоч бўлганидан беҳабар сап бекларни сулув-сулуви олдига келиб, Сайрам парининг кўнгли тўлиб, «Қизнинг душмани бўлами, ҳарким кўрса қучоқлаб хизматингни қиламан деб айтади-да. Ким бўлса менинг банди фармоним турур» деб [ўйлади]. Ҳиндистонда бўлган рост гапдан айтишини кўринг Сайрамнинг. Ана энди Сайрамнинг айтаётган рост сўзи:

Акажоним, ширин жонни сотайин,
Борганда Чамбилни обод этайин.
Тинглайверинг, ака, менинг сўзимни,
Ҳиндистонда бўлган гапни айтайин!

Сўзлайди бу ерда укангнинг тили,
Ҳеч кима тушмасин жудолик хили.
Кўрганимни айтаверай, акажон,
Тала-тўп бўп қолди Ҳиндистон эли

Отингда бор қоши ўсик эгаринг,
Ҳиндистон элини сизга мен айтсам,
Бориб қолди Ҳиндистонга хабаринг.

Келганингни битта одам билади;
Ҳали беқарордир Гулнор⁴⁹ паринг.
Ҳиндистон элати кўрсангиз обод,
Ҳафа қилмай, кўнглимни қилгайсиз шод.
Бўлган гапни айтаверсам кўп сўздир,
Той ҳинди вазирман қилди маслаҳат.

Маслаҳат қип шоҳнинг ақли шошди.
Симин билан Амин вазир урушди;
Борки иковлари хўп калтаклашди.
Гулранг пари бориб, кўплар уришиб,
Нимкаласоз ошни қилиб ярашди.

Симин вазирларнинг сизга сўзи бор,
Овлоқ топса, балки пича арзи бор.
Кўнгил қоралиқ бўп Ҳиндистон юрти,
Маржон пари деган сулув қизи бор.

Гулноржонга келибсиз, важингиздан,
Маржон пари келиб гапларни айтди.

⁴⁹ Кўлэмада «Гулинор».

Томошалар қилайик деб сулувлар,
Гулноржонни Қонғар тоққа оп қайтди.
Маржоннинг отаси қаттиқ сўз айтди.

Сиз тап бўлди Ҳиндистоннинг ярмиси.
Ҳали ҳозир бузуқдир Ҳиндистон юрти,
Айтса соб бўлмайди Ҳиндистон сўзи.
Йигитга кўп бўлар қизларнинг нози.
Ака, топган гапим менинг шул бўлди,
Анов турган, ака, подшонинг қизи.

Тағи топган тутганимни айтаман,
Подшо зўрдир, ишгинасин қайтаман?
Жавоб беринг, ойимининг олдига,
Ака, ўзим ўтиришга кетаман!

Ана энди Гўрўғлибек:

— Ҳа чироғим, сени, ўлмасам, Чамбил олиб кетаман.
Эталиқ-оғалиқ қиламан. Сени бир, қўлинг хамирга бота-
диган яхши эрга бераман. Сени туғишган синглимдан
ийёд кўраман,— деди. Шуйтиб [Сайрам] ана буларни қа-
индош қилиб, индамаслигини билиб, кўнгилни бир ёқ-
лик қилиб, аста Гулноржоннинг олдига етди. Ҳангомада
сеч тингани кўрмагандай бўлиб ўтирди. Ана Гўрўғли
навкарларини, қўшинини шу [ердан] гир айлантириб, ўр-
сага олди.

Ҳовлиқиб айтса тала-тўп бўп қолмасин! Ҳеч қайсинг
дахил қилманглар! Ҳеч тингани кўрмаган қизлар, кўриб,
сагин юраги ёрилиб ўлмасин, деди [Гўрўғли]. Ана шуйтиб
бир айланиб ётаверди қўшинлар. Соқибулбул билан Гўр-
ўғлибек қизларнинг ҳангомаси қизиққан паллада «Салом
алайкум» деб, етиб борди. Гулнор пари ҳам салом бериб
жойидан тура келди. Кўрмаган қизларнинг кўзи чаппа-
нос бўлиб, чанғароқлаб қолди. Гўрўғли:

— Санам қизлар, энам қизлар, қизлар қўрқманглар,—
деди кулиб. Ана Гулнор пари уялганидан Гўрўғлибекка
қараб бир сўз айтаверди:

Хуш келибсиз, ана мазгил, ана жой,
Юрагимдан кетди қайғу билан ўй.
Ҳар босган изингиз кўзима дори,
Ёнарман мен сизга чиройли сарпой.

Ваъдалашиб Чамбил шаҳридан қайтдим,
Ҳиндистон шаҳрига Мисқолман етдим.
Мисқол[жон]ни Эрам боққа узатдим,
Биздан ўтганига узур, подшожон.

Гулранг пари кийим кийибсан, деди,
Балки сен бир одам суйибсан, деди.
Кийимни кўрди-да, кўплар урушди,
Сен ўзинг бировга тейибсан, деди.
Хато қилдим, афу қилинг подшожон!

Қайтайин, энамнинг кўп қаҳри келди,
Қобоғи уюлиб кўп заҳри келди.
Сен эрга тегибсан, деди уришиб,
Мени бевақт уриб овоққа солди.
Мен аёлман, ваъдама боролмадим,
Сўрамайин ҳеч жойга юролмадим.
Гуноҳ қилдим, хўп, кечиринг подшоҳим!

Ўйланг, тараф сиздай подшо қасдида,
Мерган Олқор овлар тоғнинг устида.
Биздан ўтганига маъзур подшоҳим,
Ҳар бир изларингиз кўкрак устига.
Гуноҳ қилдим, хўп, кечиринг подшоҳим!

Ҳангомалар шоир билан созники,

Оппоқ кўллар ўрдак билан ғозники.
Ўлмайгина кўрдим ойдай бетларни,
Мендайин қиз валлакатим, сизники.
Гуноҳ қилдим, қарам қилинг подшоҳим!

Юракда ваҳм йўқ, қайғи черингман,
Қабул қилсанг, ваъдам битта, ёрингман.
Мен бормабман, сиз келибсиз сўроқлаб,
Ҳақ ҳурмати, қиёматлик чўрингман.

Насва тортган жойга ўзим етаман,
Яхши гапни ёмон гапни битаман.
То ўлгунча ўйнаб-кулай подшоҳим,
Хўп келдингиз, бирга Чамбил кетаман.
Алдамчи деб сўнгра айтманг подшоҳим!

Ана энди Гўрўглибек Гулнор парининг бу сўзидан
кўнгли тўлиб, оймга қараб, саллани ўраб, бир сўз ай-
таверди:

Мисқол борди, нега ўзинг бормадинг?
Ё билмадим, бизни кўзга илмадинг,
Подшоларнинг қаторида билмадинг.
Ўзгинангга қул бўп келдим, бўйингдан.

Кўплаб сўраб турдим сенинг изингдан,
Танда жон айлансин ойдай юзингдан.
Ишқингда ўртаниб келдим паризод,
Жон айлансин жовдиллаган кўзингдан.

Бул элатга подшоликка ярадим,
Мисқол боргандан сўнг дурбин қарадим.
Кўнглим тинмай ўзгинангни сўрадим,
Сўзингга ўртаниб келдим, ўзингдан.

Ишқивоз⁵⁰ савдосин бошимга солиб,
Мен ўзим дардли бир девона бўлиб,
Сенинг учун ўзимни сарсон қилиб,
Бошима неча бир кулфатлар солиб,
Ало бўп, сўроқлаб келдим, қаддингдан.

Ўлмайгина мен эшитдим сўзингни,
Яхши одам деб қолувдим ўзингни.
Ҳар тунлари йиғлаб сенинг ишқингда,
Букун келиб кўрдим, қора кўзингни.

Эсон-омон кўрдим, бўлда, ўзингни;
Кўнглим тўлди, айтдинг тўғри сўзингни.
Ўрта чўллар узоқ экан бенаҳат⁵¹,
Ўлмайгина кўрдим ойдай бетингни.
Ишқингда ўртаниб келдим, паризод.

Суягим туташиб, ўртаниб кетдим;
Эсга тушсанг, ўзим хуноба ютдим.
Нима бўлди Гулноржонимга, дедим,
Ўлмайгина сенинг олдингга келдим.
Ўртаниб жингак бўп келдим, холингдан.

Отанг жанжал қилса эртанман туриб,
Қайтибгина оп кетарман элингдан?
Ўзимни дуо қилдинг паризод,
Элимдан бегона қилдинг, ақлингдан.

Ҳай аттанг ваъдага вафо қилмадинг,
Бек Соқининг насиҳатин олмадинг.

⁵⁰ Ишқивозлик.

⁵¹ Бениҳоят.

Мисқол борди, сен бормадинг Чамбилга,
Хийла гапинг, бизни кўзга илмадинг.
Айролик бағримни тилди, сўзингдан.

Элчи-совчи мен отанга юбориб,
Яхшилиқман сени олгани келдим.
Сўзгинанг ўртаган бизни, қошингдан.

Оғир лашкар менинг билан келади,
Қам ақлнинг иши ҳамиша чалади (р).
Ўрта қилиб сўзлашайик бу сўзни,
Ёр бўлсанг маслаҳат қандай бўлади?

Сени кўрдим келолмайман ўзима,
Озроқман, тарафим кўпдир изима⁵².
Кўнглинг берсанг бир маслаҳат кўрсатгин,
Маслаҳат бер, бўйгинангдан ўзима!
Ўртаниб бангилар бўлдим, кўзингдан.

Ана энди Гўрўглининг ақли шошди. Дами ичига тушди. Маржон пари жойидан туриб, қошини кериб, подшога қараб бир сўз айтаверди:

Симин отамизнинг меҳри тошди,
Вой аттанг-а, дардимга дард улашди.
Бўлган ишни айтаверай, меҳмонжон,
Менинг отам Амийн ҳиндиман гашди.
Нима бўлса сизинг учун урушди.

Худойим кўрсатди сизни бегумон,
Айтаверай мен сизга гапнинг ростин.
Ҳаммангиз бўлгайсиз дунёда омон!

⁵² Измида.

Ҳангомада шароб ичиб маст бўлган,
Ҳам подшога, ҳам Аминга қасд бўлган.
Айираман ўзим ҳамма элатни,
Сизи билан менинг отам дўст бўлган.

Симин отам сизнинг учун қон ютди,
Гулноржонни алдагин деб ўзима,
«Гўрўғлини десин», деди хон отам,
Сизнинг учун неча сўзларни айтди.

Отам [ўзи] ҳамма гапга чеварди,
Баччалар ўқиди имло-забарди.
«Гўрўғлини десин,— деди,— Гулноржон»,
Сизнинг учун ўзгинамни буюрди.

Шерик бўлманг юракларда ваҳмга,
Одам кўнгил берар аҳли фаҳмга.
Амин ҳинди сизман урушай, деди,
Ишқивоз эканди Гулнор ойимга.

Илгаридан шериклашиб ўқиди,
Баччалиқда Амин гапни тўқиди.
Гулноржонни оламан деб шу Амин,
Ҳали ҳозирга Ҳиндистон эл кўқиди.

Ана энди Гулнор пари Соқи билан Гўрўғлибекка тўрдан ўрин берди. Мисқолнинг ўтирадиган тахтини Соқибекка берди, Юнуснинг ўтирадиган тахтини Гўрўғлибекка берди. Маржон пари қўл ювдириб, дастурхон ёзиб, ёқут, гавҳар лаълиларга овқатни уйди. Гулнор пари етти марта «Хуш кўрдик» деб таъзим қилиб ўтирди. Ҳамма қизлар «Энасининг айтгани рост экан. Чамбилга бориб тегиб келган экан. Балки никоҳин қийиб келган экан. Баракалла сенинг эл қидириб топган эрингга», дейишди. Ана энди оқи-оқ, кўки-кўк тоққа томошага келган уч юздай қиз

яшнаб, бир ўтириш қилди. Шу юзлари анор билан қизил олмадай яшнаб кетди. Тўти, майна, қумри, булбул баландликларда чақ-чақ қилиб, ана майна қуш Гулнор-жонга қараб бир сўз айтаверди:

Юраклардан кетди қайғу-ўйингиз,
Гавҳар, садаф ўтиришга жойингиз.
Муродингни олло берди, жон қизлар,
Энди қутли бўлсин ойим, тўйингиз!

Ҳеч қайтмасин бу дунёда раўйингиз,
Асли келбатлидир қадди бўйингиз.
Қошли қизлар, тўшли қизлар,
Қутли бўлсин энди катта тўйингиз!

Гўрўғлибек оша юртга оп кетар,
Меҳнат қилган одам муродга етар.
Эрларингиз қутли бўлсин ойимлар,
Дам ғанимат, ўйнаб кулгин, бибижон.

Юрган йўлинг мушки қалампир сасиб,
Амин шеригингнинг кўкайин кесиб.
Битувчилар битган экан тақдиринг,
Ҳангомада иковгинанг ўтирсанг,
Келган меҳмон ўзингизга муносиб;
Келган меҳмон қутли бўлсин, жон қизлар!
Балли қизлар, жонон қизлар,
Ўзи катта ғўнон қизлар.

Ана энди қизлар ваҳим тортди. Гулнор Соқибекка бир саз топиб келиб бердиртди. Ана энди Гулнор парининг хоҳиши ҳангомага бўлди. Гўрўғлибек, «бугун ётиб, эртан ҳангома қилса экан» деб кўнглига келди. Соқибекни айттирамик деб ҳамма қизлар иттифоқ бўлди. Подшо ҳам кўпнинг айтганини қилар экан. Катта ҳам кўп-

нинг айтганини қилар экан. Ҳамманинг раъйи Соқибекни айттирмоққа бўлди. Энди қизларнинг иттифоқ бўлишини кўринг. Ана энди Соқибулбулнинг сони чалишини кўринг. Сони чалиб, ана Соқибек айтаверди сўзни:

Ҳингитлар ишқивоз сочи сунбулга,
Насва тортиб келдик Ҳиндистон элга.
Эсон-омон турган жонон қизларни,
Соғ-саломат олиб борсак Чамбилга.

Ҳар жойда қўлим тегди созларга,
Соғ-саломат чиқсак қишдан ёзларга,
Худо, товофиқ бер, манов қизларга
Эсон-омон оп борайлик Чамбилга.

Оқшомиман базм чақ-чақ этармиз,
Ҳар алвонда қойим сони чертармиз.
Қўрқманглар, ҳурқманглар, сап сулув қизлар,
Душман келса катта шуйхон этармиз.
Дуо қилиб тулинг тоғнинг устида
Ҳаммамиз туркманга бирга кетармиз.

Ҳар гапинг жонима дармон жононлар,
Элимизда нечов бўлган интизор.
Ҳайнаб-кулиб ҳангома қинг парилар,
Ҳақ ёр бўлса бу сафарлар бехатар.

Ҳамсуҳбат бўп қолди, сулув парилар,
Насиҳат беради ёшга қарилар.
Эсли одам ҳамиша ишни тўғриллар,
Саломат Чамбилга етиб олайик.

Ов қилдик кўлда ғозлардан,
Лйирма, пари қизлардан.
Йўл юрдик қуло тузлардан;
Бир маслаҳат беринг энди,

Маслаҳат чиқсин қизлардан!
Қуло тоғда туринг энди,
Сочни толаб ўринг энди!
Тонг отган сўнг подшо келар,
Ажалли урушда ўлар,
Бир маслаҳат беринг энди!

Тонг отгунча Соқи созни чалади,
Эшитиб қолмайми Ҳиндистон эли?
Бу гапни Той ҳинди отанг билади,
Гурзи олиб, филни миниб келади.
Отанг бизлар билан жанжал қилади.
Гулноржон, маслаҳат қандай бўлади?

Борасанми, бормайсанми Чамбилга?
Бормасанглар кетинг Ҳиндистон элга!
Катта-кичик бунда турган парилар,
Ўйланглар, маслаҳат қандай бўлади?
Отанг хуруж қилса одам ўлади,
Кўнгли бузуқларинг бергин маслаҳат,
Ўйланглар, шу сўзим нима бўлади?

Ота-онангга⁵³ кўнглинг бўлса кетинглар,
Тонг отгунча уй-уйингга етинглар!
Зўрлик билан бизлар турибмиз деманг,
Кўнглинг бўлса Ҳиндистонга кетинглар!
Саҳар бориб жой-жойингда ётинглар!
Эналар, маслаҳат қандай бўлади?

Хаёл банда юзларингга,
Ота-энанг бор изларингга.
Ҳиёл-кўнглинг, тўғринг қолгин,

⁵³ Кўлёзмада «отананг».

Ихтиёринг ўзларингда!
Гулноржон, маслаҳат нима бўлади?

Раҳм айладик бизлар сенинг ҳолингга,
Булбул мақом қилар боғда гулингга.
«Фириб билан ушлаб олди», деманглар,
Кетаверинг Ҳиндистондай элингга!
Донолар, маслаҳат қандай бўлади?

Жонивор тўти ҳақиқат бир сўзни айтаяпти қизларга
қараб:

Қонғар тоққа кетган, дейди,
Айши ишрат этган, дейди,
Иши тамом битган, дейди,
Кетсангиз ҳам элингизга,
Урушсангиз биров билан,
Гўрўғлининг қўшиниман,
Томоша тоғнинг бошида,
Айқалишиб ётган, дейди.
Қиз эмас, ҳаммаси хотин,
Гўрўғлибекнинг лашкари,
Ҳаммасини нетган, дейди.
Уят ўлимдан ёмонди,
Тегинг энди, тегинг энди!

Элингиз бари сўзлайди,
Тоғда олиб ётган, дейди.
Олмай кетманглар юртингга,
Подшо банда савлатингга,
Сизлар қизсиз гапга ёвуқ,
Бу беклар он қўйган, дейди.

Таъна қилади бетингга,
Борма Ҳиндистон юртингга!

Сабаб билан беклар келган,
Ев қуршаб гирдингни олган.
Ҳамманг кетмасдай бўлган.

Бу феълингни қўйгин энди,
Қатта-каттанг йигит сайлаб,
Қонғар тоғда тейгин энди!

Кет деганман кетолмайсан,
Кўп қўшиндан ўтолмайсан.
Минг тақдир ҳийлалар қилсанг,
Элгинангга етолмайсан.
Қизлар тег энди, тег энди!

Энди Соқибулбул бир созни чертиб сўз айтди. Шу қизлар Соқибулбулнинг юзидан, ҳеч жиримайди сўзидан. Ҳуда рози бўлди Соқибулбулнинг ўзидан. Қизлар Соқибулбулнинг димоғини чоғлаб турса, қирқ кун айтса ҳам кангилмайди Соқибулбул сўзидан. Вақтини хушлашиб, косани қўлга ушлашиб, бошни чайқаб, «соп маст қизлар, бежой қизиқ ҳангома бўлди», деб лабини тишлашиб, «Симин соғ» деб косани тўлдириб, бир май ичмоққа тейишди қизлар. Масти беихтиёр бўлди, бари. Ана энди булар томоша тоғда, ўз завқи-шавқида ётаверсин, энди сўзни Ҳиндистон подшосидан эшитмак даркор. Ана одам бор ерда сўз бор. Яхши бор ерда ёмон бор. Эл бор ерда элак бор. Тоғ бор ерда булоқ бор. Подшоликда тўлон бор. Қизда қилиқ бор. Ана энди гапни можародан, жанжалдан эшитмак даркор.

Ана Маржон пари Гўрўғлибекдан, Гулнор паридан жавоб сўради. Тонг отди. Қараса бир лакшар айланиб гурибди, найзасини қўлига олиб. Буни кўриб қизлар «ёвнинг харосати бўлар», деб бир ақлини бой берди. Гулнор пари айтди:

— Қўрқманглар, шу лашкар ҳаммагнинг хизматкоринг! Хафа бўлмаглар, ойимингнинг посбони туруп!— деди. Ана энди дилжаҳамчилик бўлди. Беш юз сулув қизлар маслаҳат қилди. «Минг жонинг бўлса бу беклардан омон-эсон қутулмайсан»,— деди. Бир яхши-яхшисига тегадиган ҳисобни маслаҳат қилаверди. Ана энди Маржон пари Ҳиндистонга кетди. Тикка бориб, Той ҳиндининг олдига етди. Ана шу Симин билан Амин вазирнинг олдиди, шу подшоликда ҳамма амалдорлар турган ерда, Маржон пари сўздан айтаверди:

Одам битган нари-бери юрисин,
Сувдан чиққан балиқ ерда чирисин!
Қўрганимни айтиб берай ростини,
Дод-фарёд Гулноринг қурисин!

Чамбилбелдан шоҳ Гўрўғли келибди,
Келганини уйда туриб билибди.
Қўп лашкарман тоғни босиб қолибди,
Гулнор Гўрўғлиман бирга бўлибди.

Ҳали Гулнор элдан чиқиб кетибди,
Қиз булоқда, қиз томоша супада,
Қизинг Гўрўғлиман бирга ётибди.

Ҳиндистонда, деган одам қизини,
Гулнорингни ияртиб кетибди.
Қўриб келдим ўз кўзимман подшоҳим.

Чинорнинг пастиди жовҳар супада,
Гўрўғлиман айқалашиб ётибди.
Ҳамма қизлар ўрталикда ғам тортиб,
Теварагин лашкар босиб ётибди.

Эна халқи қиз фарзандни йиғмайми?
Ота давлатида кийим киймайми?
Шундай бебош бўлиб кетди қизгинанг,
Ота-эна фарзандини тиймайми?

Нима бўлса қилгуликни қип қўйди,
Айтадиган сўзнинг барин деб қўйди.
Ўл-ўлгунча⁵⁴ таъна бўлди юзига,
Гўрўғлибек Гулноржонни оп қўйди.

Хуруш қипти Ҳиндистондай юртингга,
Улуғ подшом, душман тушди ортингга.
Бесовчи опқўйди Гўрўғли подшо,
То ўлгунча иснод бўлди бетингга.

Кўплар мен эшитиб келдим сўзини,
Гўрўғлининг кўрдим ўйинбозини.
Бу қандайчанғи расвочиликди,
Гўрўғли олди Гулнорнинг ўзини?!
Соқибулбул қойим созин чертибди,
Қоровул отин ҳар ёққа йўртибди.
Дунё келар-кетарини билмайин,
Гўрўғлибек ўртага олиб⁵⁵ қизларни,
Тоғда сайл қилиб, ўйнаб ётибди.

Бўй етган қизларинг ўзи борибди,
Урганишгандай бўп қайқайиб турибди.
Мен сенга ростини айтсам, подшоҳим,
Гулнор қизинг баланд тоғда турибди.

Қуртдай қайнаб Гўрўғлининг лашкари;

⁵⁴ Ула-ўлгунча.

⁵⁵ Қўлэзмада «ўртағолиб».

Қайгай қизларининг бари борибди.
Ихтиёр ўзингда энди подшоҳим.

Ана энди Амин ҳинди ўзидан кетди. Симин муддаосига етди. Рост гапни Той ҳинди эшитди. Дарров Гулнорни сўратди. «Йўғ экан, рост экан», деб, одам келиб Той ҳиндига айтди. Той ҳиндининг газаби ўтдай тутшиб, дуди осмонга ўрнаб кетди. Ана энди Той ҳиндининг куйганидан дод деб айтаётган сўзи:

Симин вазир, Амин вазир келинлар,
Вой, бу ишнинг дарагида бўлинглар!
Бу қандай гап, рост бўлса вазирлар,
Гўрўғлининг иложини қилинлар!

Ҳар тарафдан аскар жамлаб келинлар,
Ё ўлинглар, Гўрўғлини олинглар!
Хўп қилгулик баччағарга қилинлар!

Афгоннинг элидан қайтиб ўтибди?
Қаерларда шу кўппак ит ётибди?
Бу ишнинг иложин қилин вазирлар,
Қандайгина бизнинг элга етибди?

Сатта номдор ҳиндиларни йнғинлар⁵⁶,
Келган бўлса кўкайини қийинлар!
Улигин чош қип ўртага уйинлар;
Ҳар шаҳарга бўлган гапни ёйинлар!

Шунча элдан қайтибгина ўтибди?
Маломатга қулоққинам битибди.

⁵⁶ Кўлёмзада «жийинлар».

Амин билан Симин, беринг маслаҳат,
Шу энағар қайтибгина етибди?

Лашкар олиб, атрофини олинглар,
Кескир қилич энди белга чолинглар!
Адабини бериб қўйинг, халойиқ,
Гўштарини бурда-бурда қилинглари!
Ҳар тарафга лашкар йиғиб, халойиқ,
Кўп лашкарни дарров тўда қилинглари!

Тириклайин Гўрўғлини ушланглари,
Устидан боринглари, каманд ташланглари!
Банди қилинги катта-катта полвонни,
Уёғининг ўлигини чошланглари!

Олиб кенглари подшоларнинг қизини,
Ўнгарилмасдайин қилгин ўзини!
Сап полвонни йиғиб келинги вазирлари,
Ўйиб ташланги туркманларнинг кўзини!
Филларга едиринги келса ўзини!

Танга-тилла Той ҳиндида фаровон;
Бирга бўлиб кетган бўлса Гулноржон,
Вақтида лашкар йиғинглари элатдан,
Ғайрат қилинги Симин билан Аминжон!

Ноғора, сурнай, карнайлар тортилсин!
Чин полвоннинг ширин жони сотилсин!
Гиришини созлаб олинги сар ёйнинг,
Камон ўқи душманларга отилсин!
Пешонада ҳар гап бўлса битилсин!

Ноғораман карнайларни қўйдирди,
Ҳар шаҳарда добилини туйдирди!

Лачинганиб у Той ҳинди ёронлар,
Миллиард-миллиард кўп ҳиндини йиғдирди⁵⁷.
Айтаверсин ё рост экан, лоф экан,
Зўр ҳиндиман⁵⁸, бежой фили кўп экан.

Гўрўғлибекка от тортди,
Урушда таниқлиқ бўнг деб,
Пешонасига қизилдан,
«Ҳинди-ҳинди» деб хат тортди.
Оғир лашкар Ҳиндистондан,
Қиз булоққа чиқиб кетди.

Гўлдирашиб тилларини,
Тала-тўп қип элларини,
Гўшт қип олиб молларини,
Гўркирашиб миниб олди,
Зўр ҳиндилар филларини.

Гўрўғли[нинг] йўлин тўсиб,
Анжомини белга осиб,
Бирқиллаб ҳинди жўнади;
Лашкар кетди чўлни босиб.

Гўрўғлибекман ғаш бўлиб,
Ҳар шаҳардан лашкар етди.
Ҳинди-ҳиндига дуч бўлиб,
Туғи-аламнинг остида,
Той ҳинди кетди бош бўлиб.

Тумшуқларини тўлғатди,
Сихча уриб елкасига,

⁵⁷ Қўлёзмада «жийдирди».

⁵⁸ Ҳинди билан.

Фил битганни гуркиратди.
Фили қургур илдам экан,
Сазондай бўлиб ҳиндилар,
Филни чўлларда хезлатди.

Қиёматдан ёмон бўлди,
Ҳиндистонни туман тутди.
Ёппа-ёвлиқ ҳинди битган,
Қонғар тоғига йўл тортди.

Уруш бўлса найза синди,
Соат ўтган қоронғи тунди⁵⁹.
Филни миниб, лўкиллашиб,
Ғайрат қилди сатта ҳинди.
Остида филлари ўйнаб,
Ҳиндистондан чиқаверди,
Ҳинди битган қуртдай қайнаб.

Захчадайн чулдирашиб,
Филни қистаб ҳайдашиб,
Келаяпти ҳинди битган,
Бир-бирига ғўлдирашиб.

Ёйни елкасига осди,
Гўрўғли йўлини тўсди.
Тумшуқларин қимиллатиб,
Қўшин келди даста-даста,
Ҳиндилар тоққа тармашди.

Ана энди гапни Саҳмондан эшитмак керак. Аста ерга
қулоқ солди. Лашкарни билди. Саҳмон полвон:

⁵⁹ Қўлэзмада «қоронгтунди», қоронғу тун эди деб ўқилсин!

— Воҳ-ху... Худой уриб қолибди,— деди. Ҳамма ҳангу манг бўлди. «Нима гап, нима гап?» деди. Ана Саҳмон полвон Гурӯғлибекка, Шодмонбек, Холдор маҳрамга, Аҳмадбек, Темирхонга қараб, бир сўз айтапти:

Ҳай аттанг бизлар қоровул қўймабмиз,
Қизиб кетиб дастурхонни йиғмабмиз.
Уруш анжом-асбобини киймабмиз,
Чоқ бўлгин, деб навкарларни йиғмабмиз.

Темирхон, ишимиз қийин бўлибди,
Ҳай аттанг, зўр талаб бўп қолибди.
Дарров мининг бедовларни Холдоржон,
Ҳинди битган тоққа келиб қолибди.
Пак бўлмаса гирдимизни олибди.

Дарров чаққон бўлинг жами ўғлонлар,
Тез-тез бўнглар, ишлар қийин бўлибди.
Ҳар атрофни ҳайбат, ҳашам тутибди,
Ер юзини билдим лашкар тутибди.
Ер қимираб, тоғ тебраниб боради,
Яқинлаб пак олдимизга етибди.

Авлиё Соқибек созни чалибди,
Дарров отлан, бу иш қийин бўлибди!
Гуркирайди бир нарсанинг довуши,
Дарров чоқ бўнг, душман яқин келибди!

Яратганим жудолиқни солмасин,
Қайтайин душмандан битта қолмасин!
Чин сидқидил отга мининг сардорлар,
Бу қизларни ўртага олиб⁶⁰ курчаланг,
Гайрат қинглар, санам қизлар ўлмасин!

⁶⁰ Қўлөзмада «ўртағолиб».

Душман кепти ўқни, тўпни отади,
Ҳеч билмайсиз қулоқ чиппа битади.
Миниб олинг сатта тўқол ёл отни,
Ер юзини ҳайбат, ҳашам тутади!

Кўлга борган отиб келар ғозларни,
Лашкар тутиб қопти қуло тузларни.
Ҳасанхонни қўйинг мажлисга бош қип,
Яхши асранг маца меҳмон қизларни;
Ғайрат қинг сардорлар, қизлар ўлмасин!

Қўрқоқлар чақирди сап ҳайбатини,
Айтолмайди юрагида дардини.
Ботирлари шердай бўлиб гуркираб,
Белига бойлади чин пўлатини.

Ирғиб-ирғиб минди отнинг белига,
Пўпакли найзани олди қўлига.
Отам, деб ёд этди ҳазрат Довудни,
Иш тарафлаб, кийди совут-мовутни.

Томоша айланг йўлбарсларнинг ишига,
Қалқонни эгнидан тақиб заб эрлар,
Чор ойна дубулға илди бошига.

Ботирларнинг чўртта кўнгли тахт бўлди,
Куннинг ўзи айни чошка вақт бўлди.
Туйғундай толпиниб сатта эрабат,
Ҳамма бирдай урушмоққа чоқ бўлди.

Чўл титрабди филларнинг довушига,
Томоша айланг Той ҳинденинг ишига.
Гўрўғлибек, юринглар ойимлар, деб,

Отларга миндириб, қўлтиқдан суяб,
Бир қўлиман жиловини еталаб,
Олиб чиқди Қиз булоқнинг устига.

Қўшин тўлиб Қонғар тоғнинг тошига,
Полвон етар тарафларин бошига.
Юринглар, деб сатта семиз қизларни,
Олиб чиқди Қонғар тоғнинг бошига.

Гүрүғлибек қизларни Қонғар тоғнинг бошига олиб
чиқиб қўйиб, хўп эҳтиёт қилиб, Гулноржонга қараб, хўп
насиҳатлар қилиб, бир сўз айтаверди:

Урушда қиличлар бўлар қўчқил қон,
Олис қолиб кетди Чамбилдай макон.
Сендан бошқа менда ошна бўлмаса,
Қизларга эҳтиёт бўлгин Гулноржон!

Ҳинди битган келаяпти изимдан,
То ўлгунча жангилмайман сўзимдан,
Қизиқишиб бизлар урушиб қолсак,
Хабардор бўл, кўзгинангдан, ўзимдан!

Мени қилма бундан буёққа интизор,
Мусофирман, сен ўзинг бўлгин раҳбар!
Оралаб санчарман ҳинди зўрини,
Гулнорхон, овқатдан бўлгин бохабар!

Қаддингдан, бекларнинг вақтин хушлагин,
Урушдан келганда бармоқ тишлагин!
Чарчаб-ҳориб беклар келса майдондан,
Ҳорманглар, деб отларини ушлагин!

Сени қилдик элнинг, молнинг эгаси,
Келганча овқатни мўл қип чошлагин!

Қобоқ уйиб эл димоғин куйдирма,
Хафа қилиб кўкайини қийдирма!
Узинг бўлдинг шу бекларнинг эгаси,
Яхши-ёмон гапни асти дедирма!

Банди бўғининг бўшлаб тургин,
Дастурхонлар ташлаб тургин!
Ўзбек халқи кўтармади,
Урушдан келганда барини,
Жуда вақтин хушлаб тургин!
Хой балли, йўлбарслар, деб,
Сардорларнинг, катталарнинг,
Отларини ушлаб тургин!

Ҳиндилардан қўрқманглар, де,
Тилдан одам шер бўлади,
Урушга кетар вақтида,
Душманлардан қўрқманглар, де!

Қўплар вақтини хушлагин;
Урушдан беклар келганда,
Қон тўккан йўлбарслар, деб,
Салом бериб, чопиб чиқиб,
Бедов отларин ушлагин!

Катта ярашни қилгунча,
Отни тинмайин жилгунча,
Хизмат қилгин чин сидқидил,
Шу уруш тамом бўлгунча!

Ўзинг бўл беклар соҳиби,
Сен Гўрўғлининг заифи!

Хизмат қилсанг йўқ айби,
Мен подшоман, сен вазирсан,
Узинг подшонинг ноиби.
Ҳукумат юргизиб тургин!

Қизларга насихат қилиб,
Кетиб қолмасин бариси,
Юзча одам бунда олиб,
Кетай деса дабдаба қип,
Ҳаммасин ётқизиб тургин!
Асбатлаб тургин қизларни;
Сен ноибсан, мен подшоман,
Ишингга эҳтиёт бўлгин!

Ана энди Гулнор пари, ҳамма қизлар қараса, йигит
ғўччоқ, найзасида гулгун чақ-чақ, барзудай ҳайъат қип,
Саҳмон полвон маст туядай гуркираб, ер юзини югуриб,
сладиган чоққа етибди. Буларни кўриб, Гулнор парининг
кўзига ҳинди битган чивинча кўринмай қолди. Гулнор
парининг чин сидқидил бир сўз айтишини кўринг:

Сизга қараб, кўнглим қайнаб, жўш урдим,
Отларингиз изларига бош урдим.
Оқ юзли, обрўли бўлинг ҳар жойда,
Таваккал денг, бугун киринг майдонга,
Ҳаммангизни зўр худойга топширдим!

Оқшом бўлса мен қоровул, ғам еманг,
Оқшомлиққа тоғ бошида туринглар!
Чамбилдагидайин бўлиб юринглар!
Боринг беклар, зўр худойга топширдим!

Номозгарда бунда келиб ётинглар,
Не овқат пиширай, менга айтинглар?!

Ҳеч кимни юбормай тинмай урушинг,
Добил тўйиб кун пор-пора қайтинглар!

Бемаҳалга қолманг асти бир вақти,
Кеч қолсангиз намозшомга етинглар!
Нима бўлсам сизлар билан бўлайин,
Намозшомда, намозгарда келинглар!
Фил ёмондир, филга эҳтиёт бўлинглар!

Томоша айланг Гулнорнинг ҳимматига,
Эркаклардан кўп бўлган ғайратига.
Сап ўралиб юрган кўп сулув қизлар,
Дуо қип фотиҳа тортди бетига.

Ҳамма қойил бўлди Гулнор сўзига,
Амин тараф Гўрўғлининг ўзига.
Сулув қизлар омин дейишиб ҳаммаси,
Омин, деб фотиҳа тортди юзига.

Лашкар тўлган тоғнинг баланд-пастига,
Ҳинди келаётир полвон қасдига.
Фиркўк отни кийикдай қип ўйнатиб,
Гўрўғлибек будоқ-будоқ⁶¹ қўшинман,
Чиқиб олди тоғнинг тақти устига.

Ана энди шу Гўрўғлибек юз етмиш уч туғ-аламни ялпиллатди. Юз етмиш уч туғ-аламни кўриб, Ҳиндистон подшосининг кўзи манглайига чиқиб кетди. Тоққа келаётган қўшинни тўхтатди. Айтди:

— Ҳой, ҳўй, Симин, бир балоси бўлмаса шунданшунга келадими? — деди. Ана энди булар шу ерда тураверсин. Бир яхши гапнинг Ҳиндистондан келишини кўринг. Маржон пари ўпкаси пишиб, терлаб қўйлак бада-нига тармашиб, «салом алайкум» деб, Гўрўғлибекнинг

⁶¹ Байдоқ-байдоқ.

олдига бориб таъзим қилди. Ана Маржон пари Гўрўгли-
бекка қараб бир сўз айтаверди:

Қатта подшоҳдир Ҳиндистон,
Бўлғайсиз ҳаммангиз омон!
Отамизга қарагани —
Кўп одам сизларга тан.

Ҳаммани душман билманглар
Урушга кирганларингда!
Пешонасида хати бор,
Той ҳинди деган оти бор;
Хатлисига ханжар солинг,
Хатсизини ўлдирманглар,
Эҳтиёт бўлинг, акажон!

Хатсизининг вақтин хушланг,
Хатлисини чопиб ташланг!
Бизни деганинг айрил, деб,
Бугунча уруш бошланг.

Пишади тоғнинг бодоми,
Яхшининг ҳеч йўқди гами.
Хатсизлари фуқародир,
Хатсизи отам одами.

Ҳиндиларга қасд бўлганди,
Қатта дарахт паст бўлганди.
Симин отам сизинг билан
Ғойибона дўст бўлганди.

Хатсизини тиксаманглар,
Хатлисин чопиб ташланглар!
Ботирнинг мингани пироқ,
Ўлмасликдан борми дарак?

Симин отам сизга керак,
Ҳиндистондан оп кеп берар,
Ҳаммангизга яхши яроғ.

Улганнинг йўқдир фойдаси,
Отам дўстдир сизга керак.
Хатсизини ҳеч ўлдирманг,
Хатлисига солинг яроғ.

Тинмай отни жилдиринглар!
Фил деган бир зўр нарсадир,
Ўзи кучли ўр нарсадир,
Аралашиб қолсангизлар,
Дудамани қўлга олиб,
Тоқ қориндан суқиб олинг!
Андан кай⁶² бўлар иложи,
Етмайди сизларга кучи.
Той ҳиндининг тушиб кетар,
Бошидан подшолик тожи.

Аввал филин ўлдиринглар!
Хатлисини чопиб ташланг,
Хатсизининг вақтин хушланг!
Отам сизни таниб қўяр,
Хон отамга дуч келсангиз,
Кулибгина лабни тишланг!

Хати борини сўйинглар,
Хатсизи сизларнинг тани,
Ҳаргиз хатсизин қўйинглар!
Алами бўлсин зиёда,
Ваҳим тортмайик дунёда,

⁶² Кейин.

Фил битганни ўлдиринглар
Той ҳинди бўлсин пиёда!

Ҳиндининг ақли шошар,
Ботирнинг юраги тошар.
Зўрлик қилай деса ҳинди,
Уят-суятларни қўйиб,
Хон отам сизга бўлишар.

Кўрасиз сўнгра қизиқни,
Ҳиндистон эли бузуқди.
Ошна-билиш бўлайин, деб,
Отам сизнинг билан, шоҳим,
Гаплашувга қизиқди.

Ана энди Гўрўғлибек:

— Баракалло, эсон-омон ҳиндилардан обрў топсам,
сени Шодмон мерганимга олиб бермасам бўлмас,— деди.
Ана Гўрўғлибек Маржон парига қараб бир гап айтаяп-
ти, кўтармалаб:

Ота-энангга салламно,
Қипти отанг сени мулло,
Ота-энангга салламно!

Гапларингдан кўнглим тўлди,
Сени раззоқ йўлга солди,
Отанг бизиман дўст бўлди,
Энанг қайтиб мулло қилди,
Ўзгинангни тилло қилди?
Айтган сўзингга салламно!
Хафа бўлма, келин бўлдинг
Қоши кўзингга салламно!

Ўзингга Шодмонбек банда,
Яхши сўз оп келдинг бунда.

Қилма бизларни шарманда,
Айтган тилингга салламно!
Ўлмай борсам туркман элга,
Тўйлар қилайин бе нахот.
Гапирган гапингга салламно!

Шодмон хизматкор ўзингга,
Розиман айтган сўзингга.
Жони бандадир кўзингга,
Сенинг ақлингга салламно!

Отаман энанг ўлмасин,
Қипти ўзгинангни мулло,
Босган изингга салламно!

Хўп таҳлик бўлганингга,
Яхши хатни олганингга,
Неча мақом гаплар билан,
Раҳмат, бунда келганингга,
Босган изингга салламно!

Мартабангиз зиёд бўлди,
Гапингиздан кўнглим тўлди.
Эгам сизни йўлга солди,
Шодмонбек хизматкор бўлди,
Сенинг эрингга салламно!

Хўп яхши сўзларни айтдинг,
Ҳамма одамни балқитдинг.
Ҳар бир холингга салламно!
Лабда болингга салламно!

Ана энди Маржон пари кўйлагига сирмай гуппайиб
кетди.

Ана Шодмонбеккина ўзи ёв юраккина, соқоли торпоқкина, уруги барлос, ўзи жуда сипойидан келган, ўзи жуда чоқкина, Гўрўғлибекдан рози бўлиб, урушга йўлбарсдай талшиди. Шу қўшинни тоғ-тоғига ҳар тарафга тўзатиб от чоптирди, туғи-аламни ялтиллашиб Ҳиндистон подшосининг кўзига ҳар қайсиси минг одамдай кўринди. Шунда Гўрўғлибек назар тутиб қаради. Ҳамма қўшин ҳам қаради. Шундай қараса, шу тоғларнинг остида филларни гуркиратиб, елкаларини қонатиб бир ҳинди юрибди. Филлар булутдай гуркираб турибди. Бир, ҳинди чиқиб келаяпти худди қумурсқадай ёйилиб.

Бу тоғнинг бошидаги туғи аламни кўриб, Ҳиндистон подшоси лашкарни тўхтатди. Бир чақирим кейин қайтди. Бориб саф тортди. Ана энди Ҳиндистон подшосининг қўшини саф тортиб тураверсин, энди Гўрўғлибекдан эшитмоқ керак гаппи.

Ана энди Гўрўғлибек турди, таваккал, деб. Ана Соқибулбул аввал Гўрўғлибекка, турган ҳамма кўнгилли халққа бир сўз айтаверди:

Кетин қайтди ҳам тортманглар,
Як дил-а бўлиб от қўйинг,
Уламан деб ҳам тортманглар!

Кетин қайтиб нақд бўп турди,
Ярмиси қийшайиб қолди.
Туғ-байдоғи бошқа бўлди,
Бир чеккаси қашқа бўлди.
Зафар ўзимизга келди,
Кўнгил тўқ бўлиб от қўйинг!

Той ҳиндидан даврон ўтди,
Юраги аросот олиб,
Қўрқиб ўзи кетин қайтди,
Зафар Гўрўғлига етди.

Босим Гўрўғли давлати,
Қилинг энди қиёматни!
Қўрқманглар давлат бизники,
Ҳиндистоннинг пойтахти,
Гулнордайин қизники.
Еппа-ёвлик аралашинг,
Қўрқманглар, навбат сизники!

Соқибулбул қараб билди,
Ҳар жойда ажалли ўлди.
Ажал етмаса ўлмайди.
Ҳиндистон қўшинининг
Ярмини кўнгли бўлак бўлди,
Хаёлини бошқа қилди,
Қўрқманг, даврон бизга бўлди!

Уламан деб ҳеч тортманг ғам!
Ўлмайин қолмас ҳеч одам.
От қўйинг дарров дам-бадам!
Ўзимизга қараб кетар,
Туғи қашқа, кўнгли бошқа,
Кўмак беради кўп одам,
Қўрқманглар, давлат бизники!

Ана энди Гўрўғлибек:

— Баракалло Соқибулбул. Йигитларни йўлбарсдай қилишга келтирдинг,— деди. Ана энди Гўрўғлибек қўшинига қараб бир сўз айтаверди:

Булдираб ётган Ҳиндистон,
Остингизда бедов ҳайвон,
Келдинг ҳиндининг қастига,
Жонни сотинглар, Саҳмонжон!

Уртамагай устихоним,
Тогда бор Гулнордай жоним.
Томошалар кўрсин қизлар,
Бош кесинглар, холдор жоним!

Кўзидан кўзлаб отгайсан,
Ей тортгин, Шодмон мерганим!
Қийшайтирмай туғни ушланг,
Тоғагинам, Аҳмад жоним!

Ҳангома қип вақтин хушланг,
Беклар майдонга кетганда,
Ҳар тарафдан душман тушса,
Қимирлатмай туғни ушланг!

Қимирласа беклар бўшар,
Қўрқоқлари ўлдик, дейишар.
Номард қочиб йўлга тушар,
Бирнечалар тўхта дейишар.
Кетказмайин ушланг туғни,
Бохабар бўлинг, тоғажон!

Баланд тоғ бошида тургин,
Қизлар билан томоша қип,
Раҳмат деб тургин, Ҳасанжон!

Ҳинди келди қуло туздан,
Маъни чиқар айтган сўздан.
Шердай бўлиб ҳиндиларнинг
Ўлигини ортмоқ биздан.

Қўрқманг, хуркманг сатта беклар,
Ғайрат тилайман мен сиздан.
Ҳиндини қаддини букинг,

Бир кам ўттиз бўлак бўлиб,
Тўп бўлиб ҳиндига тегинг!
Ҳеч қайтмасин шераматлар,
Отларнинг бошини қўйинг!
Подшонинг кўнглини топинг!
Бўри қўйга теккандай бўп,
Бир кам ўттизинг ҳар жойдан,
Тикка ҳиндиларга чопинг!
Ҳар тарафга қувиб суринг,
Филларнинг қорнини ёринг!
Гулноржон қўй дегунича,
Ҳинди битганларни қиринг!
Элига қайтариб суринг!

Туркман элнинг шерамати,
Сатта бирдай валламат,
От қўйинг туркман жаллоди,
Келдинг Ҳиндистон устига!

Суриб санчинг, тинмай қиринг,
От қўй Той ҳинди қасдига!
Қистаб чопиб йўлин тўсинг,
Ўстирмай изини босинг!
Калласини дўлдаин кесинг!
Келдинг Той ҳинди қасдига!
Кўзим чиқди от қўйинглар,
Гала ҳиндининг устига!

Ана энди Гўрўғлибек лашкарни бир кам ўттиз қилиб бўлди⁶³. Шу отларнинг бўйнига рўмол бойлатди. Рўмолга Гўрўғлибекнинг отини битди. Гўрўғлибек жўнатди энди

⁶³ Тақсимлади маъносиди.

қўшини. Бир кам ўттиз сардорни лашкар[боши] қилиб,
Гўрўглибек юраги ошдай қайнаб, бир сўз айтаяпти:

Томоша қин Гулнор парим,
Йўқдир менинг ихтиёрим,
Мулланинг қўлида қалам,
Қўтарилди туғи-алам.

Юрагимдан кетгай черлар
Қопқора чуйкаб ҳиндилар.

Бекларни пастга туширдим,
Ҳинди кўп, ақлим шоширдим.
Бекларимни, қўшинимни,
Аввал ҳаққа Ҳазрат одам,
Жамъи пирларга топширдим.

Хон Гўрўгли тоғдан энди,
Пастга қараб беклар дўнди.
Захчадайн чарқиллашиб
Қора қўнғиздай ғунқиллаб,
Шовқин солди сатта ҳинди.

Энди булар кетаверсин. Той ҳиндидан тўрт оғиз сўз
эшитмак даркор.

Той ҳинди, дод деб бир сўз айтаверди Амин, Симинга
қараб:

Гўрўгли келди бегумон,
Уртада қолди Гулноржон.
Ҳақланглар берган тузимни!
Баччағарлар ўртага олиб,
Беркитди Гулнор қизимни.
Симин билан Амин вазир,
Буйтибгина юрганимдан,

Улмаклик менга лозимди.
Ҳеч қайтмасдан уришинглар,
Туядай бўп суришинглар,
Ҳақланглар оши тузимни!
Хаёлларинг бузуқ бўлса,
Чопиб ташланглар ўзимни!

Келди-келди, от қўй, дейди,
Сўйлатди подшо тилини,
Берди Қиз булоқ гулини.
Амин вазир тамлигиман,
Гуркиратишиб филини,
Губор оп ҳинди элини.

Той ҳинди от қўй, дейди,
Уста бўпти чаппа қилиққа.
Жилдиришиб қистайверди,
Ҳайдади ҳинди филини.

Бошдан туғни қилган қашқа,
Лашкар чангиб тоғда, даштда,
От қўйишиб келаяпти,
Симин вазир бўлди бошқа.

Лашкар қайнаб кетди даштда,
Юлдуз учгандайин бўлди,
Арвоҳ кўчгандайин бўлди,
Ҳамма подшо назарқарда;
Той ҳиндининг хаёлида,
Лашкари қочгандайин бўлди.

Осмондан ажал етди,
Филларни гуркиратди.
Амин вазир ғайрат қип,

От қўй, от қўй, дейишиб,
Гўрўгли лашкарига,
Филлари чопиб кетди.

Симин вазир ғайрат қип,
От қўйгин Аминжон, деб,
Аминнинг ёнбошига
Бул Симин чопиб етди.

Катта гурзи гаронман,
Аминнинг биллагига,
Лабин тишлаб, куч тугиб,
Бир солиб, қистаб ўтди.

Амин анча бориди,
Бежой катта полвонди.
Ўзи бежой зўриди.

Ҳиндистондай эл бўлди,
Сўйлагани тил бўлди.
Амин ҳинди аттанг деб,
Қўлгинаси шол бўлди.

Қўлидаги анжоми
Шалдираб тушиб қолди.
Билаги сингандан кай,
Бе ҳуш бўлиб филидан,
Ҳамма ер қоп-қора бўп,
Эсанкираб йиқилди.

Той ҳинди кўрди-да
Оғзидан кўпик кетиб,
Бу Симинга ғайрат қип,
Қилич ҳавола қилди.

Гүрүғлибек шу ҳолда
Фирқук отни ўйнатиб,
Яшиндай қип жайнатиб,
Тўхта-тўхта ҳинди деб,
Чопар эди Симинни,
Ўз кўзиман кўрди-да,
Подшоҳ олдиға ўтди.

Жон дегани кўп ширин,
Ҳинди ўзин тўхтатди.
Ҳамма ерни дуд тутди,
Осмонға чиқиб кетди.
Гүрүғлининг лашкари,
Бир кам ўттиз камардан,
Лўп-лўнда бўп от қўйиб,
Ҳиндиға оралаб⁶⁴ кетди.

Қиёматдайин бўлди,
Исропил сур тортгандай,
Айқиш-уйқиш бўлишиб,
Ҳиндиларман туркманлар,
Яшин оққандай бўлиб,
Емон урушлар бўлди.

От қўй, от қўй, дейишди,
Милтиқлар зарқиллашди.
Гурзилар бошға тегиб,
Булутдай гуркирашди.

Тоза қизиб кетибди,
Танимайин бир-бирин,
Найзани узатибди.

⁶⁴ Қўлёзмада «Ҳиндигоралаб».

Бежойин кўпди одам,
Тўн-тўн бўп, тўда бўлиб,
Ушла, ушла, дейишиб,
Тубалашиб ётибди.

Фил битган гуркирашди,
Қўрқоқларнинг қони қочди.
Улик битган чалкашди,
Оёғи дингиллашди.
Жони чиққан ўликлар,
Улгани узалишди.
Туркманларман ҳиндилар,
Бир-бирига тегишди.
Ўз-ўзини айрил деб,
Гала-гала етишди.

Довруқ олиб ҳаммаси,
Рўбару ўмганлашди.
Қирииб уйранишди.
Қўямоқ қўлтиқ бўлиб,
Найзани йиғиб қўйиб,
Қирчиллатиб чопишди.
Ажал осмондан келиб,
Одамзодга ёпишди.

Тепинишди отлари,
Одамнинг кўмагида,
Уқиб билиб хатларни,
Энди ўрганиб қолиб,
Ҳиндиларман Гўрўғли,
Дангал туриб чопишди.

Уликлар гупдай ҳишди.
Одамнинг кўплигига,

Дами ичига тушди.
Бўридай бўп чопиниб,
От қўяди сап ўғлон,
Отам ўлмасин, дейди.
Қонғар тоғнинг бошида,
Томоша қип Гулноржон.

Лайлак ютағондай бўп,
Ўлик қолди чайкашиб,
Дарахт бутагандай бўп

Сап ботирлар жон сотди,
От ичига чанг кетди.
Гўрўғлибек ғайрат қип,
Тўп-тўпига йўлбарсдай,
Маст бўп кетган шердай бўп,
Бедов устида ҳиндини,
Тошдай қип тўлғаб отди.
Темирхонжон, Холдоржон,
Полвонини кўзлайди.
Ҳай балли Шодмон мерган,
От қўяди тўп-тўпга.

Саҳмон билан Холдорхон,
Тоқди⁶⁵ бир кун урушди,
Қалла шолғомдай учди,
Намоздигар бўлганда,
Чўртта танглай қуврашди.

Ўлик тўлди Қонғар тоғнинг даштига,
Ҳайвон келар ўлганларнинг гўштига.

⁶⁵ Тағида.

Гулнор пари, сатта турган сулувлар,
Қойил бўлди Гўрўғлининг ишига.

Айрил карнай тортиб энди Той ҳинди,
Уликларни кўриб беҳуш бўп кетди.
Аҳмадбек ҳам «айрил» деб карнай тортди,
Туққа қараб Гўрўғлибек бошлади,
Гўрўғлини кўриб энди қўшини,
«Айрилиг», деб вақтларини хушлади.
Симин вазир қўшилмай ҳеч қайсига,
Тоғнинг тумшуғида одамлариман,
Бориб бўлак ўзи бир қўш ташлади.

Улганларга раҳмат, жонини сотди,
Ҳаммасин мингани дол бедов отди.
От терига чанглар қотиб ёронлар,
Той ҳинди қўшиниман айрилиб,
Ҳам қизидан, ҳам Симиндан айрилиб,
Намоздигар кетига қараб қайтди.

Той ҳиндининг дарди дардга улашди,
Жингак бўлиб жуда ранглари ўчди.
Ўз куйгани ўзига етмайин,
Ярим тош кетинга Той ҳинди тушди.

Гўрўғлибек бир оллони ёд этди,
Туғ боши Аҳмадбек туғни тикка қип,
Қонғар тоққа қараб Саҳмонжон қайтди.

Жана майда ёмғир ёғса тойрилди,
Той ҳиндининг юраклари мойрилди.
Бир кам ўттиз сардор ўз одамиман,
Тартиб билан бўлак-бўлак айрилди.

Қизлар томоша қип беклар ишига,
Турна-ғажир қўнди ўлик гўштига.
Келаётир Гулноржоннинг қошига.
Маслаҳат чиқади эсли ўйидан,
Қорни тўяр сах⁶⁶ одамнинг уйдан.
Гўрўғлибек от ўйнатиб келади,
Гулнор пари учиб турди жойидан.

Рўмолини пириллатиб бошида,
Ўсма қўйган бари қалам қошига.
«Ассалом алайкум, жами беклар», деб,
Беш юз қиз чиқди бекларнинг қошига.
Баракалло, ўлмагин санамлар, деб,
Гўрўғлибек, кулди сардор, Саҳмонжон,
Рози бўлди бу қизларнинг ишига.

Етимлик боланинг кўзин ўяди,
Бефарзанднинг ўтган куни зояди.
Гулнор пари Гўрўғлини ҳорманг, деб,
Бир қўлиман жilовини етаклаб,
Бир қўлиман қўлтиғидан суяди.

Маржон пари ишдан вақтин хушлади,
Қўп уялиб, лабларини тишлади.
Нимкаласоз салом бериб Оймаржон,
Шодмонжоннинг отгинасин ушлади.

Чиқиб эди баланд чўққи бошига,
Қўнгли тўлган бу бекларнинг ишига.
Гўрўғлига салом бериб бек Ҳасан,
Чопиб борди Саҳмон полвон қошига.

⁶⁶ Саҳий.

Кўрқмайди Саҳмон зўр ҳеч битта зўрдан,
Рози бўлди чўртта бу Ҳасанхондан.
Хизмат қип Гулнор юрагин хиширди,
Гўрўглини неча тартиблар билан,
«Полвон», деб Фирқўк отдан туширди.

Гўрўглининг жуда кўнглин хушлади,
Елбошига ёстиқ қўйиб ой Гулнор,
Қават-қават кўрпалардан ташлади.
Чопонининг енгидан муқомман ушлаб,
Шундай ечиб, паст-паст шохга ташлади.

Емошлардан айтмай, сирни яширди,
Хизмат қилиб жами турган қўшинни,
Баракалло, энди отдан туширди.

Ана энди, ҳамма беклар Гулноржондан кўнгли тўлди.
Чангларини ювишиб, қонларини ювишиб, отларнинг со-
вуги тушиб, терларини қашлашиб, ҳаммаси Гулнор па-
ридан бежой рози бўлди. Жудагина кўнгли тўлди. Шуй-
тиб туриб эди, минг филда, овқат, арпа, беш минг отда
неча турли овқатдан Симиндан тортиқ етди. Ана Мар-
жон пари тортиқ олиб келган отасининг маҳрамбаччаси
билан Гўрўглибекнинг олдига бориб, қўлини кўкрагига
олиб, талтайиб, калласини ҳам қилиб, Гўрўглибекка қа-
раб, бир сўз айтаверди:

Ассалом алайкум, Чамбил подшоҳи,
Сизга кўмак келди Ҳиндистон элдан.
Жонимни бекларга қилайин қурбон,
Сизга тортиқ етди Симин отамдан.
Тақсиро, бўлғайсиз отамдан хурсанд!

Ҳиндиларман кеча-кундуз қасд бўлган.
Хон отамнинг баланд тоғи паст бўлган,

Сизга ихлос қилиб тортиқ берибди,
Сизи билан отам чўртта дўст бўлган

Юрагидан сиз кеткаринг мотамни,
Худойим элатдан кўтарсин ғамни!
Шунча тортиқ, инъом-эҳсон келибди,
Айтиб келайинми бориб отамни?

Юртдан юрт кетса меҳнат,
Юртга эл қўшилса давлат,
Бориб обод қилсам хонадонимни,
Ҳеч нарсадан парво қилманг подшоҳим,
Айтиб келайинми отажонимни?

То ўлгунча сизга хизмат қилайин,
Каллангизни этакларга солайин.
Подшоҳим, маслаҳат нима бўлади,
Отамизни бориб айтиб келайин!?

Ҳиндистондан бўлди сизларга ҳамдам,
Сизман юрган одамда йўқди ҳеч ғам.
Отажонгинамни айтиб келайин,
Сизга дўстдир, отам кўп яхши одам.

Дўстлик гап чиқади отамнинг тилидан,
Ҳеч иш келмас кам ғайратнинг қўлидан.
Ҳам яхшилик, ҳам ёмонлик келади,
Кўп иш келар Симин отам қўлидан.

Шунда:

— Охир сени бир элга ҳоким қиламан,— деди Гўр-
ўғлибек,— эл қуримаса эр қуримайди. От йўқ бўлмаса
тулпор қуримайди. Кўп хизматлар қилдинг. Энди сендан

рози бўлдик. Энди сен бор, чўричоғим. Сен ўз фароғатингни де! Гулноржонга дастурхон ёзиб, ҳамма қизларга баковул бўлгини! Мен одам юбориб, отангни айтиб келтирайин, — деди. Маржон пари келиб қизларга:— Баковуллик амал тегди [— деди]. Ана энди Гўрўғлибек, Темирхон, Лҳмад сардор тоғасига, Саҳмон полвон, Холдорга бир сўз айтаверди:

Ҳамманг сатта шерсан, ёлдор бўрисан,
Ҳар биттангиз шу йиғиннинг зўрисан.
Яхши инъом, яхши анжом келганди,
Симин дўстгинама қайсинг борасан?

Уруш куни от ёлини ўрасан,
Сатта беклар, азаматлар, қайсарлар,
Дўстгинама қайсинг бориб келасан?

Бир кун майдон кириб, чарчаб қолибсан...
Сатта шерлар, сап ёлдор бўриларим,
Қайсигинанг бормоқликқа толибсан?

Мажлис куни ҳаммагинанг балосан,
Ёв бўлса душманман шуйхо қиласан,
Сап қоплон сифатли, шер юраклигим,
Қўрқмай, пусмай қайсинг бориб келасан?

Кўзлари жавҳардир, юзида нурлар,
Ўрта яшар, катта мўйсафид пирлар,
Шу хизматим, билсанг, катта хизматдир
Қўшин боши, сатта турган сардорлар.
Кўнгил бутланг, қайсинг бориб келасан?

Кимга давлат берса кўп эл қарайди,
Подшо одил бўлса арзни сўрайди.

Маслаҳат бер, барзи сифатли Саҳмон,
Симин дўстим не кунларга ярайди?

Хўп эшитдим, балли, айтган тилини,
Ким суйканса яхши қилинг ҳолини!
Ошнолиғи энди бизга рост бўлса,
Оп берайик Ҳиндистондай элини.
Бу хизматга қайсинг бориб келасан?

Яхши экан. Гулнорнинг чарбоғи,
Сарғаймасин ҳеч бировнинг сиёғи.
Ўлганига уюлмасин қовоғи!
Яхши кунга Симин дўстим ярайди,
Маслаҳат бер бизга туркманнинг беги!

Борадигангинанг баринг чоқ бўнғлар,
Хафа бўлмай дарров боринг тахт бўнғлар!
Қайсинг Симинжонга бориб келасан,
Борадиганинг дарров чоқ бўнғлар!

Ана энди Ҳасан жойидан туриб, Гўрўғлибекка «қул-
луқ» деб, отасига қараб бир сўз айтаверди:

Қонғар тоғнинг чўли бўпти қирмиз қон,
Остимизда отлар ўйнар юз алвон.
Тагин-а қиблагоҳ, малол келмаса,
Бу хизматинг биздан бўлсин, отажон!

Тополарман ўзим дардга давомни,
Кўнглимда қиларман бир кун ҳавомни.
Бу хизматинг, ота, бизга лойиқдир,
Бориб оп келайин Симин бобомни.

Бориб туриб, мен парвона бўлайин,
Бу бошимни унгурига солайин.

Отажон, тагин-а малол келмаса,
Симни дўстингизни олиб келайин.

Кокиллини мушки бериб ўраман,
Қўшин билан ҳамиша билла тураман.
Бу хизматлар биздан бўлсин, отажон,
Симни дўстингизга ўзим бораман.

Бориб туриб, бир кун, ик кун тураман.
Бу хизматни яхши қилиб, отажон,
Аввал бориб дўстингизни кўраман.
Эса ўзим, кеч ҳам бўлса майлига,
Дарров, ота, одам қўшинг, бораман!

Апа энди борма деса, Ҳасанхонниг кўнгли қолади, бор
деса ишонмайди. Таваккал қилиб, бир сўз айтаверди,
Гўрўглибек:

Ҳасанжоним, келгин бунда,
Дам ғанимат кўришайик!
Искалашиб кел фарзандим,
Сенинг билан суюшайик!

Даври даврон сурар бўлдинг,
Яхши кунга ярар бўлдинг.
Кел чироғим, кўришайик,
Қолиб, хизматга борар бўлдинг!

Мана тоғдан ўтар бўлдинг,
Кўнгилга тасалли қилдинг.
Бу хизматим катта хизмат,
Ҳиндиларга борар бўлдинг.
Ул Симиннинг ватанида,
Бир, ик, уч кун турар бўлдинг.
Кел чироғим, кўришайик,
Дам ғанимат сўрашайик.

Хон Ҳасанхон ўзи ўнбеш ёшида,
Рози бўнглаб нима қилса ишига!
Катта хизмат, димоғлари чоғ бўлсин,
Жиға санчинг, фарзандимнинг бошига!

Нима деса айтганини қилинглаб,
Подшоҳим деб, айтган амрин қилинглаб!
Юр деса юринглаб, ёт деса ётинг,
Туш деса тушинглаб, мин деса мининг!
От қўй деса душман устига дўнинг,
Нима деса айтган амрига кўнинг!

Эгарлаб тўғри ҳайвонни,
Сайил қий боғи жаҳонни,
Жиға санчиб, амалдор қип,
Шайладилар Ҳасанхонни.

Кетар бўл Ҳиндистон юртга,
Дунё қўймағай ҳасратга;
Ҳасанхонни катта қилиб,
Миндирдилар илдам отга.

Келганча булар интизор.
Саҳмон полвон жиловдор,
Борамиз деб сап сардорлар,
Минди тўқмоқ ёлли отни.
Ҳасанхоннинг юзларига,
Кўрган қизлар болқиб кетди.

Балли айтган сўзларига;
Олмадайн юзларига,
Қарашиб балли айтади,

Сатта турган ғўнон қизлар,
Жонн баида, нечови бўлиб шарманда,
Ҳасанхоннинг кўзларига.

Холдор полвон минди отни,
Тоғларни босиб савлати.
Соқибулбул, Шодмон мерган,
Ияришиб ўттизчаси,
Ҳасанхонман билла кетди.

Қулоқ солмайин тилига,
Қарайди тоғнинг гулига.
Яхши ҳангомалар қилиб,
Элчиликка хон Ҳасанжон,
Кетди Симиннинг элига.

Синмасин марднинг қаноти,
Қўш кокилин силдиратди.
Саҳмон жиловдор бўп тоғда,
Бораётир каттазода.
Элчиликка жўнайверди,
Гоҳо нишаб, гоҳо тоғда.
Ҳой балли, беклар жон сотди.

Тоғдан пастроққа тушди.
Айни саҳар бўлганида,
Қонғарнинг белидан ошди.

Бедовни югуртар қамчи,
Балаид тоғда борди гончи.
Еш ҳам бўлса хон Ҳасанжон,
Бўлди Ҳиндистонга элчи.

Булбуллар бўлади баҳор,
Подшолар қилмасин қаҳар.
Бораяпти Ҳасан элчи,
Кун бўп қолди кеча саҳар.

Кокили тирқираб кетди,
Саҳардан кейин тонг отди.
Тонг уйқуси Ҳасанжонни,
Бадангинасин балқитди.

Тоғларда бўлган уяди(р),
Миришкор добил туяди.
Саҳмон полвон Ҳасанжонни,
Шундай қўлтиқдан суяди.

Ҳасан юриб жилиб кетди,
Ёзда чашма қуриб кетди.
Уйқу бежойин зўр экан,
Хон Ҳасанжон эриб кетди.

Тоғи тушсин, кўп ўр экан,
Холдор Саҳмондан зўр экан.
Яқин эмас, олис экан;
Бу Симиннинг ётган жойи,
Ўзи бир анча бор экан.

Боққа кирган олма отди,
Ҳасанхонни олдига соп,
Симинга одам жўнатди.

Темирхон Симинга кетди.
Кун ёйила-кун ёпила,
Симинга яқинлаб етди.

Ҳиндилар тунгилиб қолди,
Ўзини ўнгилиб қолди.
Ҳинди битган ҳайрон қолди;
Бариси чоппа-чоқ бўлди,

Бу нимага келади, деб,
Кўзи бақрайиб қолди.
Айирмайин ик кўзини,
Манглайи теп-текис бўлди.

Қора тайроқдай ҳиндилар,
Ҳуркишиб бари турганда,
Темирхон отини елиб,
Бизлар дўст, деб бориб қолди.

Темирхон ҳуркак ҳиндиларга қараб, бир сўз айтавер-
ди Симин вазирга:

Туркманнинг булбули келди,
Элчи бўлиб туркман юртдан,
Подшомизнинг ули⁶⁷ келди.

Отларни тунида жилди,
Кўп қўшин маслаҳат қилди.
Қўрқманг, пусманг бизлар дўстмиз,
Гўрўғлидан элчи келди.

Олис, подшомизнинг эли,
Сўйлар Темирхоннинг тили.
Элчи бўлиб келаётир,
Гўрўғли подшонинг ули.

Юракда йўқди армони,
Анов Ваянган сиртлони.
Анов ўзбек элидан келган,
Ўзбек элнинг Холдоржони.

⁶⁷ Уғли.

Ўзи муйтан, эли барлос,
Ҳов анови Шодмонжони.
Бўз от миниб келаётган;
Оти Аҳмад — туркман хони.
Элчи бўлиб келаётган
Гўрўглининг Ҳасанжони.

Ҳар иш бўлса энди бўлди,
Маржон пари хизмат қилди.
Қани Симиндай зўравор,
Подшомиздан элчи келди.

Симин ҳинди, энди ошналикқа кўнди. Ана Симин ҳин-
диларга қараб, бир сўз айтаверди:

Дарров жойингиздан туринг!
Той ҳиндини ушлаб қиринг!
Дўстимдан меҳмон келибди,
Чопқиллашиб дарров боринг!

Жиловни бўйинга солинг!
Иззат қилиб Ҳасанжонни,
Гавҳар тоққа олиб келинг!
Хизматини яхши қилинг!
Қўрқманг, пусманг, дадил бўлинг!
Дўстимдан меҳмон келибди,
Борасоп олдида бўлинг!

Салом бериб вақтин хушланг,
Кулиб туриб, лаблар тишланг!
Одоб билан чопиб бориб,
Аввал Ҳасанхоннинг отин,
Ундан кейин ҳаммасининг,
От-отини жуда ушланг!
Қўлтиғидан суяб келинг!

Ҳамма ҳиндилар туриб кетди,
Нима гап бўлди, дейишиб,
Пислага май қуйишиб,
Хушвақтчилик ҳангома деб,
Симин вазир карнай тортди.

Меҳмонни карнайдан билди,
Ҳинди димоғи чоғ бўлди.
Симин вазир ўйнаб-кулиб,
Гўрўғлига ошналикка
Бир меҳри тоза юз бўлди.

Ҳасанхонни, Саҳмонжонни,
Холдоржонни, Шодмон мерган,
Аҳмаджонни, келган полвонни,
Неча таъриф, тавсиф билан,
Симин вазир олиб келди.

Яхши тош сочиб бошидан,
Бирор фасл айрилмайди,
Ҳасан ўғлоннинг қошидан.

Ҳинди каттасини йиғди,
Ҳаммасига тўшак солиб,
Ҳасанхонга ним тахт қўйди.
Дастурхонлар ёзиб Симин,
Овқатларни чош қип қўйди.

Чин кўнгилман хизмат қилди,
Кўп яхши бўлди хизмати.
Соқибулбул ҳам Саҳмонга,
Бул Симиннинг кўнгли ёқди.

Ана энди ҳеч бобдан Симиндан камлик топмади. «Ё
ракалло, Симин вазир, ҳақиқат ошно экансан»,— дед

Ана энди оқшом бўлди. Симин, «соқ» деб, косаларнинг гардишига келтириб ҳамма кекни кўкайдан кеткариб, меҳмонларга қараб, Той ҳиндининг вазири — Симин ва- зир, бир сўз айтаверди:

Ҳиндистон дер униб ўсган маконим,
Ўлган сўгин ёниб кул бўлар таним.
Ҳиндистонни қилдирайин томоша,
Ҳиндистон бир обод элдир меҳмоним!

Сизлар кепсиз неча тоғлардан оша,
Чарчаб, ҳориб ҳисоблардан адаша.
Ҳиндистон эл томошали шаҳардир,
Қилинг, меҳмон, Ҳиндистонни томоша!

Қишнинг куни кўкламдайдир Ҳиндистон,
Саратонда дўзахдан ҳам кўп ёмон.
Ҳиндистон эл доим ёздир, меҳмонлар,
Обод шаҳар томоша қинг меҳмонжон.

Ёзнинг куни ўйдан-уй қип ётади,
Деворлар чўғдайин қизиб кетади.
Ҳиндистон бир томошали обод эл,
Хўп ажойиб, хўп ғаройиб ишларни,
Келган меҳмон томоша қип кетади.
Ҳиндистонда томоша кўп меҳмонжон.

Ҳиндининг ичгани асил чой бўлар,
Еганлари тоза овқат, мой бўлар.
Оч эмасдир ҳамма ҳинди бой бўлар,
Ҳиндистон эл бежой обод жой бўлар.
Беш-олти кун томоша қинг, меҳмонлар!

Қулоқ сонглар меҳмонларим, тилима,
Ҳиндистон шаҳари томошали жой,

Оралатай азиз меҳмон элима.
Ҳиндистон эл обод шаҳар, меҳмонлар.

Бу Симинни Той ҳиндидан кам деманг,
Ўзи қўрқоқ, юрак бағри қон деманг!
Юраверинг шаҳарима меҳмоним,
Той ҳинди душман деб, асло ғам еманг!

Ботирлар тарафнинг кўзин ўяди,
Хумса билан ўтган умр зояди(р).
Меҳмон келса эр кишининг уйига,
Меҳмонга қандай одам теяди.
Ҳиндистонни, юрт ораланг, меҳмонлар!

Соқибулбул кўп сўзга уста эди. «Энди ёвгарчилик қандай бўлади, қандай қўяди» деб, одамларнинг кўнгли хаста эди. Бек Соқи ҳангомада сўз айтмакка ёмон уста эди. Ана созни белдан олиб, Соқибулбул неча мақомлар чалиб, ҳиндиларнинг ҳаммаси «қизиқ меҳмонлар экан» деб, хўп томоша қилибди. Ана Соқибулбул ҳам пичагина фириб сўз, озроққина ҳийла сўз, кичкинтойгина бузоқи сўз, оз-мозгина игвогарлик сўз, ҳар боб сўздан Симинга айтаверди. Аҳмадбек бу ишни билди. Ҳасанхон жилмайибгина кулди. Ҳасанхоннинг жилмайиб кулгани ҳиндиларнинг ақлини олди. «Ўзбеклик қилма, бу ер ажалхонадир» деб, Саҳмон полвон Аҳмадбекка Ҳасанхоннинг габини манъ қилди. Темир полвон Соқибекка айтинг, деди:

Той ҳиндининг зўр вазири,
Соқибек сўзга чеварди,
Ўқидим игво забарди,
Бизлар подшонинг одами,
Бизларни сизга юборди.

Яхши хизматлардан қилдик.
Маржон пари кўп мақтади,
Гўрўғлихон боринг деди.
Подшонинг амриман келдик.

Ҳар нарсани орту⁶⁸ қилди,
Подшомизнинг гапи битта;
Маржондан сизни эшитиб,
Бизни сизга Гўрўғлибек,
Боринглар деб тортув қилди.

Подшонинг амриман келдик,
Сизга хизматкорлар бўлдик.
То ўлгунча сизнинг билан,
Ошинолик қилгани келдик.
Гўрўғлибек боринг деди,
Бизлар тўй қилгани келдик.

Ҳиндистоннинг шаҳарида,
Хотин олиб, салтанат қиб,
Бизлар жой қилгани келдик.
Ҳангома қип сизнинг билан,
Бизлар уй қилгани келдик.

Душман борди кўп қўрқамиз,
Той ҳиндидан кўп ҳуркамиз.
Бизлар бир озроқ элди,
Подшонгиздан хўп қўрқамиз.
Бизлар бир озроқ элди,
Ўзимиз созроқ элди.
Сабаб билан Ҳиндистонга,
Талтайиб Гулнор деб келдик.

⁶⁸ Ортиқ.

Сизни бизлар зиёфатга,
Олиб кетгани келдик.

Жавоб берсангиз қайтамыз,
Бориб подшога айтамыз.
Той ҳинди лашкар қип борса,
Гала қизлар, Гулноржонни,
Ундан сўнг, бизлар қайтамыз?⁶⁹
Ўзгинамыз озгина эл,
Той ҳиндидан кўп қўрқамиз.

Ҳангомада борди сўзлар,
Филин миниб тоғни кўзлар,
Той ҳинди лашкари чиқса,
Банди қилиб гўшти тузлар...
Маслаҳат беринг Симинжон,
Бизлар ўлсак гўрга эди,
Ўрталикда қолган қизлар!

Гўрўғли қўйган чиндобил,
Кечаси қўйган қоровул,
Оймаржонни яхши кўриб,
Гўрўғлибек ўз кўзиман
Гулноржонга, беш юз қизга,
Маржон пари қизингизни,
Ўз гапиман, ўз кўзиман,
Ой Маржонни подшойимиз,
Қилди қизларга баковул.

Маржон катта оқсоқолдир.
Қизларни хизматкор қилиб,
Кечаси уради добил.

⁶⁹ Қандай этамиз.

Той ҳинди бежой зўр экан,
Баланд ёғи кўп ўр экан.
Бизлар оз элмиз, қўрқамиз.
Биз олиб кетгани келдик,
Зиёфат этгани келдик.

Томоша сўгин қилармиз,
Хўп иттифоқ бўлсак бизлар,
Ҳиндистон эли олармиз.
Той ҳиндининг давлатига,
Сизни биз подшо қилармиз.
Мол ўртоқди, жон ўртоқди,
Подшо қилиб ўзингизни,
Андан қай хизмат қилармиз.

Юринг подшомиз олдига,
Той ҳиндидан кўп қўрқамиз,
Ундан кейин наф қилармиз.
Бизлар билан юринг подшом,
Бамаслаҳат ўрталиқда,
Дуппа-дуруст гап қилармиз!

Бизлар Гўрўглининг қули,
Ҳасанжон подшонинг ули;
Ўзоқдир Чамбилнинг бели.
Юринг тонг отмай кетамиз,
Подшо олдига етамиз!
Той ҳиндидан кўп қўрқамиз,
Ҳаммамиз бежой ҳурқамиз.

Тонг отмай етиб борамиз,
Шоҳ Гўрўглини кўрамиз.
Маслаҳат қил сўгин бизлар,
Иттифоқ бўлиб кўрамиз.

Ширин жонни сотинг деган,
Отга қамчи чотинг деган.
Ҳаёлламай дарров бориб,
Отдан тушмай, қайтинг деган.

Ана энди, кам эсга давлат берами. Эслиликдан под-
шонинг вазирлигин уdda қилиб юриб эди. Ана Симин
вазирнинг Соқибекка қараб айтган сўзини эшитинг:

Шоир меҳмон айлаб айтдинг,
Созингни ўхшатиб чертдинг.
Қўтармалаб ўзгинамни,
Қўрқаман деб ёлғон айтдинг.

Қабул қилмай сўзларимни,
Юборувдим қизларимни.
Той ҳиндидан ҳеч қўрқмайсан,
Алдаб айтдинг ўзларимни.

Кеча мен қилдим томоша,
Булутдай қин сурдингизлар;
Жуда туруш бердингизлар.
Баттолдек бежой кўп экан,
Фил битганини ёрдингизлар.
Ҳиндини пиёда қилиб,
Йўлбарсдай бўп қирдингизлар.

Қўрқаман деб алдаб айтдинг,
Душман Симин ҳам бизга деб,
Нишонага бойлаб айтдинг.
Оралаб қириб ҳиндини
Кеча тўс-тўс қилиб кетдинг.
Жўрттага меҳмонгинам,
Нега чатоқлик гап айтдинг?
Ҳар қайсинг Рустамдай бўлиб,

Бўри қўйни қувгандайин,
Той ҳиндининг захрасини,
Чўртта кеча ёриб кетдинг.
Азиз меҳмонгинам нега,
Иғво сўздан айтдинг?

Ўз кўзимман кеча кўрдим,
Калласини дўлдай қилиб,
Ўлдиргани қароринг йўқ,
Қўлдан ушлаб ўлигини,
Филдан ҳар тарафга отдинг.
Кеча кўрдим кўзим билан,
Қўрқаман деб ҳазил айтдинг.

Рустамдан зиёдди баринг,
Сиз катта одам ҳазиллашдинг,
Мен сизларнинг хизматкоринг.
Тикласанг одам ўлади,
Йўлбарс экан баринг.
Сизлар подшо мен хизматкор,
Ўзим сенинг хизматкоринг.

Ана энди Той ҳинди подшо ота-бобосидан қолган кўҳна филни олиб, миниб бир хурушга кирди ўзи. «Тағи Симиннинг қонини тўкмасам, сигир эна урсин; бизнинг билан ака-ини бўлинқираб юрган, тана урсин; ихлос қиладиган олов урсин; қозонда пишган палов урсин! Аввал Симиннинг қонин тўкаман»,— деб, қасамёд этди. Тонг отгандан кейин Той ҳиндининг ишини кўринг энди.

Ана энди Той ҳинди кечаси билан урушга бет бериб, каманнинг гиришини бураб, қилични қумга солиб ётаверсин. Ана энди гапни Симиндан эшитмак даркор.

Симин меҳмонлар билан хўп ҳангомалашиб, ҳаммасига, ўзига монанд чопонлардан ёлиб, гавҳар-жавҳар

тошлардан берди. Меҳмонлар кўп хушвақт бўлди. Ана энди Симин Гўрўглига бораман деб ихтиёр қилди. «Ўз жойингда⁷⁰ турмасанг, подшодан одам келса, уят бўлса... уят деган одам бир ишни қилами?»— деди. Симин вазир бир сўзни айтаверди:

Эшитинг Симин додини,
Ўқинг дўстимнинг хатини!
Тонг отмай бориб келайин,
Миндиринг меҳмон отини!

Кўрмайсизми савлатини?
Аввал оп келиб миндиринг,
Ҳасанжонимнинг отини!

Ҳинди битган чопиб кетди.
Отанинг фарзанд қаноти,
Неча салтанатлар билан,
Симиннинг хизматкорлари,
Отларга югуриб етди.
Ҳасанхонга оп кеп маҳрам,
Азизгина меҳмоним деб,
Манакай деб отни тутди.

Билмаганимни билдирди,
Хуш вақт қилдириб кулдирди.
От-отига меҳмонларни,
Чиройлик қилиб миндирди.

Ҳинди битган таъзим қилди,
Саҳмон димоғи чоқ бўлди.
Рози бўп Симин вазирдан,

⁷⁰ «Сўзингда» маъносига.

Бекларнинг қорни тўқ бўлди.
Симин вазир бормоқликка.
Юзча катта ҳинди олиб,
Отни минишиб чоқ бўлди.
Фили қолди отлиқ бўлди.
Юринглар меҳмонлар деди,
Ҳаммаси энди чоқ бўлди.

Симин қамчисин тишлади.
Ҳиндиларнинг кўнгли тўлиб,
Ёвдан димоғи чоқ бўлди.
Симин вазир юринг деди,
Гўрўғлига боринг деди.
Ярим кечадан ўтганда,
Тез-тез бориб келайик деб,
Симин вазир чоқ бўлди.

Хушвақт бўп Саҳмон жўнади,
Уялиб Соқи жўнади.
Холдор билан Шодмон мерган,
Душманларин кўзга илмай,
Ўзи билганидан қолмай,
Аҳмадбек йўлбарс жўнади.
Катта сардор лашкар боши,
Сардорлар бари жўнади.
Симиннинг кўпди хотири,
Элчилик ишин битириб,
Жўнади туркман ботири.
Ҳасанхонни подшомиз деб,
Бўлди ҳиндилар шотири.

Силдираб Ҳасаннинг кокили,
Кўпди Холдорнинг оқили,
Елкада панжа доқили,

Келаяпти қора тунда,
Ҳиндистон элнинг ақили.
От чопганда ҳилпирайди,
Ҳасанхоннинг ик кокили.
Сап элчи беклар жўнади,
Гала сардорлар жўнади.

Қийимлари тозодалар,
Катта бирдай озодалар,
Элчиликка келиб эди,
Сатта бирдай хонзодалар.

Ажал майин ичиб келган,
Қафан тўнни бичиб келган,
Уламан деб хафа бўлмай,
Оғзидан дур сочиб келган.
Баракалло наъра шерлар
Ширин жондан кечиб келган.

Емон бўлса қочамиз деб,
Қўкрагидан санчамиз деб,
Саҳмон полвон, Холдор маҳрам,
Туркман-ўзбекнинг ўткири,
Сатта ёлдор бўри келган.

Белига бўғилган алвон,
Белида кескир исфихон,
Ҳар кўзи чўғдайин жайнаб,
Остида тулпарлар ўйнаб,
Келаётир Қонғар тоғда,
Сатта зўрлар, жамъи полвон.

Юрган жойи нишаб, ўрлар,
Юрагида йўқди черлар;
От қўйса душманни хўрлар.

От кўйишиб чапараста,
Қистаб ҳайдар сатта зўрлар.

Симин вазир ғайрат этди,
От чопиб ҳиндиси билан.
Аралашиб полвонларман,
Доно Симинжон йўл тортди.

Ҳасанхон ойдаин яшнаб,
Қокилин елкага ташлаб,
Ҳангома қип Ҳасан сардор,
Бекларнинг вақтини хушлаб,
Қиз булоққа яқин етди,
Ўрдан, тоғдан қистаб ўтди.
Гўрўғлининг кўшинига,
Отларнинг дубири етди.
Қоровулга чиндобилга,
Бекларнинг говири етди.

Хушвақт бўлиб бек Темирхон,
Гўрўғли олдига кетди.

Азиз меҳмон келади деб,
Пешвоз чиқинг деб Темирхон,
Қўринган бекларга айтди.
Машғал ёқишиб катталар,
Симиннинг олдига кетди.

От чопишиб тоғнинг тошига,
Ҳамма беклар ғайрат қилиб,
Неча яхши сўзлар билан,
Салом бериб борди Симиннинг қошига.

Кўп бўлди беклар иззати;
Қўлтиғидан суяб олиб,

Симинжонни олиб қайтди;
Гўрўғлига яқин етди.

Салом бериб Гулнор пари,
Симин вазирнинг олдига,
Аралашиб хушвақт бўлиб,
Ўтириш хонага етди.

Гўрўғли қўлин тишлади,
Гулнор пари тилла сочиб,
Симиннинг вақтин хушлади.
Суяб олиб қўлтиғидан,
Қимматбаҳо кийимлардан,
Симинга либос ташлади.

Бежой зиёратлар қилиб,
Хушвақт бўлиб Гўрўғлибек,
Хуш кўрдик меҳмоним деди;
Бежой вақтини хушлаб.

Ана энди томоша тоғ чўртта ёп-ёруғ бўлиб кетди. Куннинг ўзи саҳарга етди. Гулнор пари ўрталикда дангал туриб хизмат қилди. Маржон пари ҳаммасига хизмат суюриб турди. Симиннинг вақти хуш бўлди. Ўтиришнинг бир белгиси майхўрлик. Ҳасанхон енгни туйиб ўртага кириб, косани тўлдириб, «аллаёр жўш-жўш» деб, ҳамма бекларнинг вақтини хушлади. Гўрўғлибекка қараб, жавоб сўраб, бир сўз айтаверди Симин вазир:

Эртан билан душман филни жилмаса,
Той ҳинди бошима бало бўлмаса,
Бир сўзим бор, сизга айтай жон дўстим,
«Минг қўшчига бир бошчи» деган сўз бор
Той ҳинди филини гуркиратиб,
Огайнимни ебир-есир қилмаса...

Хатарим бор, сиздан жавоб сўрайман,
Тагин-а, жон дўстим, малол келмаса.

Нима десам сиз ишонинг сўзима,
Той ҳинди душман менинг изима.
Ўзим қолсам асти кўнглим тинмайди,
Жавоб беринг хон Гўрўгли ўзима!

Той ҳинди эртанман келиб қолмасин,
Одамларим бизларни деб ўлмасин.
Кўнглимни тиндирсам сўгин юраман,
Кетаман жўражон, малол келмасин!

Бир кўрмоққа менинг ўзим интизор,
Бўлғайсиз Гўрўгли бизларга раҳбар.
Той ҳиндиман тараф тушдим мен ўзим,
Бўнглар ҳамманг ҳолгинамдан хабардор!

Ҳинди келар чўлни босиб,
Пилтаси тўқайдай сасиб;
Ўлдирмасин бошим кесиб,
Жўражон ўзимдан бўлинг бохабар!

Тонг отмайин қўшинима борайин,
Унгу сўлдан бўлиб турай хабардор.
Тинч бўлсак ҳангома сўгин, жўражон.

Той ҳинди келади менинг қасдима,
От чопаман ўйдан қирга, пастима.
Эртан билан қон тўкишиб урушар,
Той ҳинди қуюлар менинг устима.
Тонг отмасин, жўра тезроқ кетаман.
Ошнолигим маълум қилай деб келдим,
Хўп танишиб, сўрашиб, сизингман.

Келмади деб кек қилмасин мендан деб,
Бориб туриб, салом берай деб келдим.

Ана энди Гўрўғлибек сипоҳигарликнинг илмини биллади. Симининг сўзи тўғри сўз, ҳеч эгрилик йўқ. Ошноликнинг бир белгиси тўн ёпмоқ. Гўрўғлибек ҳаммасини сарпойга ўраб ташлади. Ана Симининг кўнгли тўлди. Ҳамма сардорлар, беклар «ошнолиқ тўн қутли бўлсин!» деди. Симин «қуллуқ» деди. Жойидан туриб, Гўрўғлибекка, ҳамма бекларга таъзим қилди. Ана Гўрўғлибек бир сўз айтаяпти:

Кўнглимда қиларман мен ҳавасимни.
Той ҳинди ҳаммамизга қасдмиди?
Соқибулбул, Холдор маҳрам, Шодмонжон,
Ияртиб боринглар Симин дўстимни!

Симин жўра ўзинг жойингга боргин,
Тонг отмайин лашкар ичида тургин!
Бир насихат шулдир сенга жон дўстим,
Уруш бўлса отнинг ёлини ўргин!

От ёли ўрилганга тижсоманг⁷¹,
Зинҳор ишингизга эҳтиёт бўлинг!
Симинни узатиб тоғдан тушириб,
«Хуш келдинг» деб, ҳаммангиз қайтиб келинг!

Симинжон зинҳор майдон ичида,
От ёлига қараб, найза-тиғ солинг!
Бизнинг қўшинларнинг барин оти бор,
Зинҳор фил минганга эҳтиёт бўлинг!

Дўстимни нар ёққа узатиб келинг,
Яхши сўзман юракларин ҳиширинг!

⁷¹ Тиж солманг

Той ҳиндини кўп дамидан туширинг!
Симинжондир Ҳиндистоннинг эгаси,
Бу катта подшони тоғдан туширинг!

Кўрмайсанми давлати бор сахтини,
Худо очган бу Симиннинг бахтини.
Той ҳиндини эртан ўлжа қип олсак,
Симинга берармиз тожи тахтини.

Ана энди Гўрўғлибек, ҳамма сардорлар, туғдорлар, «Хуш келдингиз азиз меҳмон» деб, Симинни тоғдан ошириб [қўйди]. Симин ўз қўшинига кетди, тонг отмай қўшинига етди. Ҳамма ҳиндилар Симиннинг тўнини сўраб, димоғи чоғ бўлиб кетди. Ана булар тураверсин, Симин [одамларига қараб айтди]:

— Оти бор, отининг ёлини ўраверсин! Филларга ҳам отнинг ёлидан қирқиб, филнинг ёнбошига ўриб қўйинг! Биз Гўрўғли билан ошно бўлдик. Шу фирибни ўргатди. Ҳар ким ўз мазҳабида, ўз миллатида юрар, деди.

Ана шуйтиб Холдорбек Гўрўғлининг олдига етди. Узлари урушиб, ёмон чарчаб эди. Шу куни меҳмон кутиб тонг отди. Булар ҳам чоқ бўлиб, Гўрўғлибек [лашкари] қуртдай қайнаб, тоғдан ўтаверди. Ана энди гапни Той ҳиндидан эшитмак даркор.

Ана Той ҳинди ҳам қизининг алами, ҳам Симиннинг алами, ўзи булутдай гуркираб, отасидан қолган кўҳна зўр филга минди. Фили қургур неча урушларни кўрган, урушга ҳадискор бўлиб қолган. Тумшугидан уриб, зер билан забар қилган. Той ҳинди одамларига қараб бир сўз айтаяпти:

Душман бўлиб, қасд бўп кетди,
Симин мартабадан қайтди.
Аввал Симинни ўлдининг,
Тарафимман дўст бўп кетди!

Бизга тамник манглайга хат тортди,
Симини хат тортмайин ўзи,
Гўрўғлига тан бўп кетди.
Симинни дарров ўлдиринг!

Ҳар тарафдан ўртага олинг⁷²,
Қайғу кулфатларга солинг!
Бул Симинни ушлаб олинг,
Ундан кейин гапга солинг!
Тикка от қўйинг ҳиндилар,
Ушлаб олиб шу Симинни,
Дарров ўзин ўтга солинг!
Қовоғини ўйдиiringлар,
Қиёматга сўйдиiringлар!
Ўтга ёқиб куйдиiringлар!

Ўртаб юборинг тилини,
Туйиб эланглар кулини!
Қора қилинглр ҳолини!
Талтайиб, одам бўп кетди,
Элнинг ярмини айириб,
Қўшилмайин ўзи ётди,
Бизга ғаним бўлиб кетди.

Дарров ушлаб ўлдиринглр!
Ҳар ёқдан тўзиб келинглр,
Симинга савдо солинглр!
Одамларин ўлдирмайин,
Оп келиб тамник қилинглр!
Бул Симинни талтайтириб,
Оп келиб ўтга солинглр!

⁷² Қўлёзмада «ўртаголинг».

Той ҳинди филни югуртди.
Икки филни бўшатди.
Бу Симиннинг тоқ устига,
Аччиғланиб подшо кетди.

Фил битганлар гуркирашди,
Довушлари буркирашди.
Ҳинди битган тирқирашди,
Ёйнинг ўқи зирқирашди.
Куни қандайча бўлади?
Той ҳинди жанжал қилади.
Шундайин Симин қараса,
Қари-қашқа филни миниб,
Подшо ғайратман келади.

Ана энди Симин қараса, Той ҳинди қашқа филни миниб, икки филни ёнбошига олиб, худди осмондан яшин тушгандай бўлиб келаяпти. Шундай қараса, осмондан юлдуз тушгандай бўлиб Симинга ҳинди югуриб келаяпти. Симин қўрқди, қўрқса ҳам ёмон ҳурқди. Лекин зўр одам тасалли бўлар экан, ошна Гўрўғлидан кўнгли тўқ эди. Ана энди Симин бечора «дод» деб, одамларига қараб, бир сўз айтаяпти:

Ажалга энди кўнинглар,
Тақдирга хўп тан беринглар,
Тарафларга ғам беринглар!
От қўйинг тараф устига!
Той ҳинди от қўйиб келди,
Мендай бебахтнинг устига.

Кун қиёмат ажал бўлди,
Қашқа филларини жилди.
Той ҳинди қаҳри билан,

Икки фил олдига олди.
Қиёматдай уруш бўлди.

Гўрўглибек билса экан,
Саҳмон полвон келса экан,
Холдор маҳрам, Шодмон мерган,
Қоқ миядан урса экан.
Қўрқмагин деб, вой олдимда,
Ошноларим турса экан.
Якка ўзим нима иш⁷³ қилай,
Рафиқларим бўлса экан.
Той ҳиндининг келганини,
Бирортаси кўрса экан.
Кечагидай отни чопиб,
Ёппа от⁷⁴ қўйиб турса экан.
Бизни деганинг от қўй,
Қўрқма, қўрқма, — деди.

Ана шунда Гўрўглибек гуччоқларга қараб, иш тараф-
лаб, бир сўз айтаверди:

Ҳиндистон эл чангиб қолди,
Осмонни тўзон олди.
От қўйинглар Холдор маҳрам,
Саҳмон полвон, Аҳмад сардор,
Қиёматдан ёмон бўлди!
Бу Симин ўртада қолди.
Ҳай аттанг ошнам ўлди.
Симин пароканда бўлди.
Бу Симиннинг қўшинига,
Қашқа фил яқинлаб қолди.
От қўйинг Саҳмон полвоним!

⁷³ Қўлёзмада «намаш».

⁷⁴ Қўлёзмада «жоппот».

Еш бўлсанг ҳам сен сардорсан,
Урушга кир, Ҳасанжоним!
Сардорларим, сап бекларим,
Чаппа от қўйгин, Холдорим!

Чувлашиб ҳинди нечаси,
Ёппа-ёвлик от қўйинглар,
Туркман-ўзбек бекбаччаси!

Симинжон ошнам ўлмасин,
Юракка ваҳим солмасин!
От қўйинглар тўгилишиб,
Симинга етмайин, баринг,
Той ҳиндига қориштиринг!

Той ҳинди бир зўр полвондир.
Ҳар тарафдан баринг бориб,
Той ҳиндига камон солинг!
Лўп-лўнда қип банди қилинг,
Ҳиндистон элини олинг.
Симинжонни подшо қилинг!

Юлдуздай тўкилиб келди,
Воҳ Симиннинг қўшинлари,
Қайтайин ўртада қолди,
Эсизгина ошнам ўлди.

Жондан кечган наъра шерлар,
Той ҳинди ушлаб олмайин,
Олдига ўтсанг на бўлди?

Гўрўғлибек жонни сотди,
Саҳмон полвон, хон Ҳасанхон,
Совут қалқон, анжом кийиб,

Тогдан чувлаб пастга кетди.
Саҳмон полвон, ҳай-ҳай,
Шошма қашқа филли деб,
Баракалло Саҳмон полвон,
Той ҳинди олдига ўтди.
Урушда зўрлик иш бермас.
Шу Саҳмонни қашқа фили,
Тумшуқдан уриб йиқитди.

Тумшуқ тегиб гурпак бўлди,
Отдан йиқилди-да Саҳмон,
Кийим-кечак турпоқ бўлди.

Гўрўғлибек ёнбошидан,
Холдор айрилмай қошидан,
Ё пирим деб мард Гўрўғли,
Той ҳиндига найза солди.

Фил битганнинг товушига
Исропил сур тортгандай бўлди.
Ҳам эл, тоғ ларзага кирди.
Той ҳинди кўп зўр экан,
Шундайин ушлаб найзани,
Гўрўғлидан тортиб олди.
Бежой катта полвон экан,
Қашқа фили қурғур келиб,
Гўрўғлига тумшуқ солди.

Гиркўк бедов парқин сочди.
Во, Холдор полвон етишди.
Назаркарда жонвор Гиркўк,
Рад бериб шу қашқа филга,
Олтмиш газ осмонга учди.

Ҳай аттанг ранги сўлди,
Филнинг тумшуғи тегиб,
Хон Ҳасанхон от-потиман,
Чанг бўлиб думалаб қолди.
Саҳмон полвон кела солиб
Ҳасанни қучоқлаб олди.
Воҳ, Холдорбек, Шодмон мерган,
Бу ҳелларни кўриб туриб,
Аттанг деб, шошиб қолди.

Саҳмон полвон бир тош отди,
Қулоқ дўзга тегиб кетди.
Миясини гангиратди,
Той ҳинди қургур зўр экан,

Бу Саҳмонни қувиб кетди.
Соқибулбул чўғдай жайнаб,
Мажнункўк остида ўйнаб,
Той ҳинди олдиға етди.
Узун ходани қўлга оп,
Фил тумшуғи тегмас ердан,
Бурниға ёмон туртди.
Аччиғланиб бек Соқини,
Чирқиллатиб қувиб кетди.
Той ҳиндимаң чиллиғишиди,
Сизлар уёғман бўнг деб,
Той ҳиндини хомаман туртиб,
Соқибулбул алдаб қочди.

Ана энди Соқибулбул алдаб, ҳар замонда буриб кетади. Фили умбалақашади. Той ҳинди ёнбошиға тушади. Шу, пиёдалаб шоплашади. Ҳеч ким дош бермади. Беклар шу, уруш қилди. Қонғар тоғнинг настида ўлик чалкашиб қолди. Қиёматдан ёмон уруш бўлди. Бу Той ҳиндиға ҳеч полвон дош бермади. Ўзи филидан ёмон; фили ўзидан

ёмон. Узуи хода билан [филнинг] тумшуғига қаттиқ туртиб, Соқибулбул ҳар замонда алдаб қочибди. Шу, пешингача шундай уруш бўлди [Той ҳинди] шундай интилиб Саҳмон полвоннинг қўлидан ушлаб, силкиб, бир тортди. Кучлилиқ қилди. Қўлининг томири ёмон чўзилиб кетди. Филни тумшуғи билан Саҳмонни ёмон отди. Саҳмон полвон ўзидан кетди. Энди Той ҳинди Саҳмоннинг қулогидан ушлаб [олди]. Соқибулбул бориб, шу ходанинг учи билан [филнинг] бурнига қаттиқ туртди. Бурнидан тойиб кетди. Ўзи Той ҳиндининг кўзига ғирт этиб кириб кетди. Кўз қандай нарса? Тананинг эгаси. Той ҳиндининг жоп-пони чиқиб кетди. Қўлидан шоп, анжом-асбоб тушиб кетди. Соқибулбул ходани жон ҳовлида тортди, кўзининг ичидаги қорачиғларини, гўштини илиб чиқиб кетди, хода. Шу [Той ҳинди] тура солиб Соқибулбулни қувиб кетди. Бора солиб Соқибулбулни осмонга қаратиб отди.

Холдор маҳрам чопиб, чопқиллаб бориб, Саҳмонни ўнгариб, тоғига олиб чиқиб кетди. Шодмон мерган ерга тушурмай, Соқибулбулни кийимидан чаққон ушлаб олди. [Той ҳинди] кўзи чўнғирайиб, бир уруш қилмоқчи бўлди. Соқибек билан Саҳмон полвонининг эси анграб қолди. Ана энди қирлар соя ташлаган паллада Гўрўғлибек билан Саҳмон полвон уриб ўтади, қилич билан филлари йитади. Тумшуғини тўлғаганда жонвар Ғирот ўттиз газ, йигирма газ баландга кўтарилиб кетди. Шу филлари булутдай гуркураб Той ҳинди Гўрўғлини қувиб кетди. Туркмандан ҳам ўлди, ҳиндидан ҳам кўп ўлди. [Той ҳинди] кўзи кўр бўлгандан кейин қизиб урушди. Ўсимлик қилди Той ҳиндининг лашкари. Энди булар урушаверсин, гапни Гулнор паридан эшитмак даркор.

Бог гули очилгандай бўлиб, Қонғар тоғнинг бошида Гулнор нари бу сирри-қолларни кўриб: «Дод меҳмонлар киргини топадиган бўлди»,— деб бир сўз айтаверди:

Саҳмон полвон кўринмади кўзима,
Гўрўғлига зафар бергин худойим!
Омин денг қизлар, полвонлар ўлмасин!

Чамбил бўлиб эди, бил, қойим жойим,
Ҳиндистонда бе соҳиб бўлсин уйим!
Отам қурғур жуда зўрлик қилади,
Омин денг қизлар, меҳмонлар ўлмасин!

Меҳмонима, қайтай, бўлди қиёмат,
Чамбил элга кетсин соғу саломат,
Омин денг қизлар, меҳмонлар ўлмасин!

Бежойин кўп ҳиндиларман урушди,
Гўрўғлининг қайтайин ақли шошди.
Ўлик битган бу майдонда чалкашди.
Туркманлардан кўп одам ерни кучди.
Тахт туриб Симин вазир урушди,
Омин денг қизлар, Симинжон ўлмасин!

Қатта давлат эсон борса элига,
Қараб эдим полвонларнинг қўлига.
Эга бўлсин Ҳиндистоннинг элига,
Омин денг қизлар, туркманлар ўлмасин!

Йўлиқмасин ҳиндиларнинг қаҳрига,
Йигитлар талтаяр қизнинг баҳрига.
Зўр бўп кирсин Ҳиндистоннинг шаҳрига,
Томоша айланг Той ҳиндининг зўрига,
Омин денг қизлар, Шодмонжон ўлмасин!

Томоша айланг Гулноржоннинг додига,
Баракалло қизларнинг ҳимматига.

Дуо қилиб беш юз санам йиғлади,
Омин деб, фотиҳа тортди бетига.

Ана энди шу кун пор-пора бўлай деди. Той ҳиндининг лашкарбошиси «айрил» карнай тортди. Той ҳиндининг лашкари урушдан тигни йиғди. Аҳмад сардор ҳам карнай тортди. Ана Гўрўғлининг ҳам лашкари айрилди. Той ҳинди беҳуш бўлиб ўзидан кетди.

Гўрўғлининг қўшини тоққа қараб қайтди. Симиин ҳам аралашиб кетди. Ана энди бир кам ўттиз сардор одамини санади. Ҳар қайсисидан анча-анча одам йўқ. Ана энди Холдоржоннинг Саҳмонга айтаётган сўзи:

Уруш куни ингранган эрмисан,
Чиллада маст бўлган қизил нормисан,
Қаддингдан кетайин Саҳмон полвоним,
Уликмисан, бу дунёда бормисан?

Ёвнинг куни ариллаган шермисан,
Ҳимоятинг нечовларга пирмисан?
Холдор маҳрам келаётир соғиниб,
Биродарим Саҳмон полвон бормисан?

Оқизма Саҳмонжон кўздан ёшингни,
Қочирмагин, дадил бўлгин, хушиягни!
Холдор хизматкоринг келди соғиниб,
Қадирдон Саҳмонжон кўтар бошингни!
Ўлмайгина бир эшитай сўзингни,
Нима десанг кўтараман нозингни.
Холдордай хизматкор келди соғиниб,
Дадил бўлсанг, гапир менга сўзингни!

Шинкаст кўрдинг Той ҳиндидан бегумон,
Бўлгаймиз ҳаммамиз дунёда омон!

Оч кўзингни, кўтар азиз бошингни,
Ҳар сўзинг дардима дармон Саҳмонжон!

Тўкилган кўзимдан селоб ёш бўлсин,
Сендайин зўр шу лашкарга бош бўлсин!
Бор бўлсанг гапиртгин қизил тилингни,
Сен гапирсанг вақтинам хуш бўлар!

Ана энди жуда қаттиқ ҳолда эди. Отнинг дубирини билиб ётиб эди. «Лашкар қочдими экан»,— деб гумон қилиб ётиб эди. Бу Холдорнинг товушини эшитиб, Илло сиз эр эмасми, тураман деб эди, туролмади. Шунда бечора энди тагин ётди. Шу ерда ётиб туриб, ана Саҳмон полвон Холдорбекка қараб бир сўз айтаверди:

Отни чопиб ичим куйиб кетибди,
Улик битган кўп чалкашиб ётибди.
Хафа бўлма Холдор маҳрам ўзимдан,
Сувсизликдан чанқаб қувватим кетибди.

Бурнима, оғзима кўп чанг ўтибди,
Қулоғим тупроққа тўлиб ётибди.
Ғам ема кирарман эртан майдонга,
Сувсизликдан жуда мазам кетибди.

Хафа бўлма кўзгинангдан Холдоржон,
Кўп кучли эканди билдим Ҳиндистон.
Бир сув ичсам бойнағидай бўларман,
Ярадор деб, хафа бўлма Холдоржон!

Жонгинам айлансин Холдор ўзингдан,
Майдонга кирарман эртан изингдан.
Сувсизликдан бежой ташналаб қопман,
Сув ичиргин қоматингдан, ўзингдан!

Фил хароб қип Саҳмонжоннинг ҳолини,
Олиб кетсак Ҳиндистоннинг гулини.
Хафа бўлма, ичим куйиб ётибман,
Олармиз Ҳиндистон элини.

Чанг асар қилибди менинг ўзима,
Сувсизликдан ер булдираб кўзима.
Гапгинанг жонимга дори, Холдоржон,
Ўз қўлингман сув бер менинг ўзима!

Кечасиман ўзим дадил бўларман,
Қайғу кулфат Той ҳиндига соларман.
Эртан билан қириб майдон ичида,
Той ҳиндидан ўзим лотни оларман.
Сув ичирсанг яхши бўлсам Холдоржон,
Салқин тушгандан қай одам бўларман.

Хушвақт бўп Холдоржон кўзин ёшлади,
Бежойин кўп вақтларни хушлади.
Юраги ёрилиб, димоғи чоғ бўлиб,
Холдоржоннинг калласидан ушлади.

Ер булдираб, юраклари куяди,
Олис йўл бедовнинг кўзин ўяди.
Туракел деб, Холдор қулочин ёйиб,
Хушомад қип Саҳмонжонни суяди.

Тогда қўйган Той ҳиндининг қизини,
Хушвақтчилик қилсин қиши-ёзини.
Холдоржондан кўнгли тўлди Саҳмоннинг,
Дадил бўп Саҳмонжон очди кўзини.

Ана энди Соқибекни ўнгариб олди. Сув олиб келиб,
Саҳмонга ичирди. Саҳмон дадил бўлди; ўзига келди.

Қараса Саҳмон, Шодмонбек Соқини ўнгариб келаяпти.
Саҳмоннинг ҳуши бошидан учди. Холдорга қараб Саҳмон полвон бир сўз айтаверди:

Холдоржоним, кун қиёмат бўлдимиди?
Очилмайин гулгинамиз сўлдимиди?
Ойдайнн ярқиллаб Соқи кўринди,
Ҳангомачи Соқибулбул ўлдимиди?

Охиратга сафар қилиб кетдимиди?
Ё билмайман, ёлғончидан ўтдимиди?
Сўзчигинам, созчигинам Соқижон,
Жони чиқиб ҳузурида ётдимиди?

Булбулдайнн тилли Соқи шоирим,
Овжи келса кўп гап айтар тоирим,
Ростин айтгин Холдор маҳрам тилингдан,
Оҳангдор наъмагар Соқи ўлдимиди?

Дарров бу гапни Соқибулбул эшитди. «Саҳмон хафа бўлмасин» — деб Соқибулбул бир сўз айтаверди:

Бедов отлар шайланибди,
Якка миҳга бойланибди,
Отгинадан мен йиқилиб,
Пича бошим айланибди.

Соқибек чарчаб ётибди.
Мажлисида сўзин айтибди.
Пичагина бош айланиб,
Қулоғим чинглаб ётибди.

Баданим ҳаммаси соғди,
Келган жойим баланд тоғди.
Отдан ёмонроқ йиқилиб,
Миям чайқалиб кетибди.

Даврон сурамиз бегумон,
Хафа бўлманг, Соқи омон!
Озроқ боши айланган,
Хафа бўлмагин Саҳмонжон!

Олис қолди хони-моним,
Ғам ема таним сиҳатди,
Хафа бўлма Саҳмонжоним!

Соқибекнинг гапларига,
Димоғлари чоғ бўп кетди.
Эсонлик хўп ғаниматдир.
Иковининг гапларига,
Келаётган кўп қўшиннинг,
Димоғи чоқ бўлиб кетди.

Аста-аста, даста-даста,
Саҳмонжоннинг кўнгли хаста.
Гулнор пари қараб турса,
Айни намозшом бўлганда,
Беклар келди чапароста.

Улмасин, Гулнор ўлмасин,
Қўшиннинг хушин хушламоққа
Гулнор пари бежой уста.

Жамъи бекка Гулнор пари қаддин букди, салом бериб
қизлар билан бекларнинг олдиға чиқди.

Бекларнинг вақтин хушлади,
Хорманг деб лабни тишлади.
Димоғи чоқ бўлиб кетиб,
Беш юз қиз шаппатдай бўлиб,
Беш юз бедовни ушлади.

Ҳамма беклар жўшиб кетди,
Жуда сийлади бекларни,
Жуда кўнгли тошиб кетди.
От-потини бойлаб қўйиб,
Ҳаммасига жой кўрсатди.

Ана энди ҳаммаси ўз жойида ўтиришиб, отларини қашлашиб, қонларини, турпоқларини ювишиб, ҳаммасига дастурхон ёйиб, Гулнор пари овқат тортди. Қорни тўқ бўлди. Димоғлар чоғ бўлди. Гўрўғлибек «минг қарғага бир кесак» деб, зўр подшо билан ҳазиллашгани йўқ эди йнгит бўлгандан бери. Ана эртан урушнинг ваҳми тушиб, «бир Рустам сифатли Саҳмон полвон эди, бир фирибгар Соқи мирохўр эди», — деди. Бу икови ярадор эди. «Эртан куним қандай бўлсин экан» деб, оҳ тортди. Ана энди Гулнор пари зулфини тараб, бошини чайқаб, Гўрўғлибекнинг хафа бўлганини сўраб, бир сўз айтаверди:

Ҳиндистонда отнинг думи чўзилди,
Уруш қурсин юрак-бағир эзилди.
Шундай полвон туриб ёнбошингизда,
Нимага, валлаMAT, кўнглинг бузилди?

Ҳиндилардан, тўрам, олдинг лотингни,
Ҳар алвонда чопдингиз Фиротингни.
Хуши-хушвақт бўлиб обрў топганда,
Менга айтгин, юрагингда дардингни!

Сиздай мард, ҳиндидан олди ўчини,
Гулнор пари тоблаб ўрди сочини.
Бу мажлисда оҳ тортдинг, шоҳ тўрам,
Менга айтинг оҳ тортганинг важини!

Уруш куни от ёлини силайсиз,
Менга айтинг хафаликнинг маънисин,
Шоҳ тўрам, нимага ўксиб йиғлайсиз?⁷⁵

Ҳиндистон қайлиғингнинг шаҳриди,
Хизмат қилиб йиғди сизга зўрини.
Сиз хафасиз менда тоқат қолмади,
Менга айтинг, юракларнинг черини!

Сабаб нима қон ютдингиз?
Ҳиндиман саваш этдингиз.
Менга айтинг хафаликни,
Нимага ваҳим тортдингиз?

Ана энди Гўрўғлибек «қаддингдан, ўзимнинг шаҳрим
узоқлик қилди. Отанг менга зўрлик қилди» деб, Гулнор-
жонга қараб, бир сўз айтаверди:

Бойлар пўлат қирлиқ қилди,
Қонғар тоғи ўрлик қилди.
Сўрама юракда дардни,
Отанг менга зўрлик қилди!
Подшолиғин йиғиб қўйиб,
Шу бугун Саҳмон полвонга,
Отанг чўртта эрлик қилди.

Эртан ҳолим қандай бўлар?
Одамимнинг кўпи ўлар;
Қуним қоронғу бўп қолар.
Отанг менга зўрлик қилди.

Саҳмон полвон билан Соқий,
Икови ярадор бўлди.

⁷⁵ Қўлёзмада «жилайсиз».

Куниман отанг урушиб,
Бизларга босимлик қилди.

Эртан нима бўлар ҳолим?
Ярадор Соқибулбулим.
Бир суянчим Саҳмон полвон,
Хай аттанг, арслонларим,
Ҳаммаси хафа бўп қолди.

Саҳмон беҳуш бўп йиқилди,
Отанг бизга зўрлик қилди.
Рустамдайин полвон экан,
Чўртта бизга ўрлик қилди.
Ҳам Симинга, ҳам ўзимга,
Якка ўзи зўрлик қилди.

Олис қолди туркман элим,
Беҳуш бўп Соқибулбулим.
Эртан нима бўлар ҳолим?
Қайтай, куним қора бўлди.

Мен отангдан ёмон қўрқдим,
Қочай десам уяламан.
Чўртта-пўртта ўзим қўрқдим
Менинг ишим товба бўлди.
Лашқаргинам кўриб қолди,
Отанг менга зўрлик қилди.

Қайтайин, мен бўлдим сарсон,
Ўлжа бўлар Фиркўк ҳайвон.
Қани кай ёмон кунимда,
Қани Кўлвар, Ҳасан чопсон.
Менинг ҳолим бадтар бўлди,
Ҳиндистондан кетмаклигим,

Ҳай аттанг, хатар бўлди.
Ҳиндилар қўзғалиб кетди
Иш ёмон бўп, бадтар бўлди.

Элим яқинда бўлмади,
Ҳасан Қўлвар, Ҳасан чопсон,
Етти яшар Самандарим,
Ҳасан якдастам бўлмади.

Саҳмон полвоннинг ҳолига,
Қараб бир назар қилмади.
Думалатиб тоғнинг тошин,
Ҳасан чопсоним бўлганда,
Қиларди Ҳиндининг ишин,
Самандарим бўлгандайди.
Кесарди Той ҳинди бошин.

Подшонинг борди чотири
Текис Ҳиндистон адири.
Утди полвоннинг қадри,
Хўрлик кўрди ҳиндилардан,
Гўрўғлибекнинг ботири.
Той ҳинди кўп зўр экан,
Утди чопсоннинг қадри.

Тоғни чолган туман бўлди,
Ҳиндистондан кетмоқлигим,
Мен қайтайин, гумон бўлди.
Эртаи ҳиндилар урушса,
Ҳам бекларга, қўшинимга,
Қайтай, охир замон бўлди,

Той ҳинди бежой зўр экан...
Қаддингдан Гулнор пари,
Куним менинг ёмон бўлди.

Ана энди Гулнор пари Гўрўглибекка қараб, ёмон кун-
га яраб, Чамбилга бормоқликни сўраб, кийим-кечагини
кийиб, рўмолини ўхшатиб ўраб:

— Ғам еманг, Чамбилга ҳаш-паш дегунча бориб ке-
ламан, деди. Гўрўгли:

— Кошки эди бориб келсанг,— деди. Унда Гўрўгли-
бекка қараб, Гулнор пари тасалли бериб, «Ғам еманг»
деб жаранглаб кулиб, бир сўз айтаверди:

Хабардор бўлгайсиз сочи сунбулга,
Ғам еманг, шоҳ тўрам, қулоқ сонг тилга!
[Бугун ўзим] қанот бойлаб учарман,
Чошкагача бориб келай Чамбилга.

Қанот бойлаб кўкка учиб кетарман,
Қаттиқ хизмат, жонгинамни сотарман.
Ярим кеча Чамбил белга етарман.
Тонг отгунча бўлган гапни бекларга,
Бир-бир қилиб воқеасин айтарман.

Кун ёйила, ўзим уруш қўзғолмай,
Кун пор-пора чиқайин деганда,
Ғам еманг Чамбилдан қистаб етарман.
Агар Чамбил элда бўлса полвонлар,
Тез боринг деб, иш тарафлаб қайтарман.
Агар полвонларга зўрлик қилса ҳинди,
Ундан кейин Кўйи Қофга кетарман.

Кўйи Қоф подшоси Раҳмат парига —
Юнусжоннинг отасига мен бориб,

Миллион-миллион девни олиб қайтарман,
Девни олиб Ҳиндистонга келарман,
Тупроқларин элаб кўкка совуриб,
Утлар қўйиб, мен қопқора қиларман.
Кам куч бўлдим дейиб кўнгил чўқарманг,
Ғам еманг обрўни ўзим оларман!
Айтган сўзим иложини қиларман.

Ғам еманг, ғамхўринг олло, подшоҳим
Ҳиндилардан асти тортмангиз ваҳим!
Хабар оп турайн мен ўзим доим,
Ҳар ёққа бормоққа Гулноржон қойим.

Қулаб кетса майли наққошли уйим,
Тонг отгунча бу хизматни тиндирай,
Асти бунинг учун тортмангиз ваҳим.

Гўрўғлибек:

— Қаддингдан, кўнглим тўлди сендан. Ҳали нико-
ҳингни қийганим йўқ. Шуйтиб, чин сидқидил сўзингни
айтаялсан. Балли энди каминг қолмади. Сендан рози
бўлдим,— деди. Ана энди Гулнор паридан эшитмак дар-
кор гапни. Ана энди Гулнор пари қанот бойлаб Чамбил-
га жўнашини кўринг:

Сир билдирманг, деб қизларга сўйлади,
Тараф бўлиб, ҳиндиларни пойлади.
Қонғар тоғ бошига чиқиб Гулноржон,
Яхши қанот, яхши дум қиб бойлади.

Қайнади Гулнорнинг кўнгли, жўшди,
Буни кўриб қизларнинг ақли шошди.
Чоппа-чоқ бўп ўзин чоқлаб Гулноржон,
Ола говгум Қонғар тоғидан учди.

Ой Гулноржон ғайрат қип,
Учаверди фалакка.

Ҳар пориллаб бўзлади,
Ҳар алвонда сўзлади.
Қаптар бўлиб Гулноржон,
Чамбил белни излади.

Сочин ёйиб ўради,
Ихлос уриб Гулноржон,
Неча тоғлардан ошиб,
Чамбил элга жўнади.

Гулнор жонини сотиб,
Ҳар паридан тер кетиб.
Гулнор пари қистайди,
Неча тоғлардан ўтиб.

Қўнмай тоғнинг гулига,
Келаётир Гулноржон,
Жўнаб Чамбил элига.

Ҳар тарафга кўзгинаси термулиб,
Осмонда пориллаб учди Гулноржон,
Адашмай деб Чамбил элга термулиб.

Шоир қўяр айтган гапни бобига,
Қизиқса қўяди сўзни жуфтига,
Ярим кеча-ярим кеча бўлганда,
Гулнор яқинлади Бало тоғига.

Бежой қистаб учди, ўпкаси хишти,
Чарчай деб Гулнорнинг ақли шошди.
Бало тоғдан ўтиб Гулнор паризод,
Чамбилнинг шаҳрига кўзлари тушди.

Гулнор пари энди вақтин хушлади,
Чамбил элин кўриб, бўғинин бўшлади.
Балаид учган экан ўзи давра олиб⁷⁶,
Юнусжоннинг пештоқига ташлади.
Энди етдим деб, вақтини хушлади.

Ана ҳар боли парлардан тер тўкилиб, тери қотиб,
ўзини ростлаб олиб, ана Гулнор пари одам суратли бў-
либ, Юнусжонга қараб бир сўз айтаверди:

Ҳиндистондан учиб келдим шу замон,
Гирдимдан кетгай-да ҳамиша туман.
Уйингиздан опа нега чиқмайсиз,
Ҳиндистондан келди бир сийли меҳмон.

Кетган кўшнинг бўлсин ҳар жойда эсон,
Юнус опа уйингизда бормисиз?
Ҳиндистон шаҳридан келди Гулноржон.

Бемаҳалда бўлдим мен ўзим сарсон,
Танам билан кўнглим бўлибди ҳайрон.
Иш иш тараф дарров ўзим кетаман,
Уйингиздан дарров чиқинг опажон!

Зиёд бўлган ой Гулнорнинг хоҳиши,
Қиз халқининг ўн саккизда равиши.
Юнус пари шундай қулоғин солса,
«Опа» дейди, бир аёлнинг довуши.

Юнус тура солиб эшикни очди,
Гулноржонни кўриб ақли шошди.
Туш дерга Юнусда тоқат қолмади,

⁷⁶ Қўлёзмада «давरोлиб».

Гулнор пари шундайин пастга тушди.
Юнус билан қучоқлашиб кўришди.

Қурбон бўлсанг хизматкорнинг бўйига,
Кўп гап келди ой Юнуснинг ўйига.
Юр чироғим, деди энди ияртиб,
Гулнорни аста оп келди уйига.

Энди аста, ҳечкимни уйғотмай ўтирди гул томда.
Энди, Юнус пари Гулнор парига қараб астагина бир сўз
айтаверди:

Гап чиқади куйганларнинг тилидан,
Ҳар гапинг дардима дармон Гулноржон,
Ёмон келдинг Ҳиндистоннинг элидан.

Ошиб кепсан неча тоғнинг белидан,
Қистаб ўтиб, занглаб ётган чўлидан.
Босган изгинанг кўзимга сурма,
Қаттиқ кепсан Ҳиндистоннинг элидан.

Эл харобот бўлар ёмон тилидан,
Ҳеч иш келмас кам ғайратнинг қўлидан.
Яхшиликми, ёмонликми келганинг?
Якка келдинг Ҳиндистоннинг элидан.

Кетган беклар ё бир шўрли бўлдим?
Ҳинди, Хитой атрофини олдим?
Уртада қоп, кетган беклар ўлдим?
Сендай жонон билдирай деб келдим?

Ўзимдан кетибман қайтай шу замон,
Тун ичида бўпсан сен ўзинг сарсон.
Қаттиқ ишга келгандайин хўрсиндинг,

Келганингнинг маънисини, Гулноржон,
Келганингни дарров айтгин, дўстимжон!

Кетган беклар қўлли бўлдимиди?
Қиёмат савдода улар қолдимиди?
Қоронғу кунлар бошига туғиб,
Сендай ойим билдиргани келдимиди?

Ана энди Гулнор пари Оға Юнусга қаради. Оға Юнус деб аталишининг маънисини шу эди. Гўрўгли бир шаҳарга Чамбилдан ёвлаб кетганда Чамбилни Юнус сўраб тургувчи эди. Оғалигининг маънисини шу эди.

Энди Гулнор пари Юнус парига қараб бир сўз айтаверди:

Қўрқма, ҳуркма эсончилик опажон,
Бўлган гапнинг ростисини айтайин!

Ғам еманг бекларим Афғондан ўтди,
Ҳиндистон элига ҳаммаси етди.
Қиз булоқ тоғида қўшининг ётди.
Мендай чўринг сизга ростини айтди.

Ноз қип қаддимизни букдик,
Гавҳар, ёқут маржон тақдик.
Бу қўшинни бизлар билмай,
Шиша супа, маржон супа,
Биз Томоша тоққа етдик.

Билмаймиз бизар қўшинни,
Беш юз подшонинг қизиман,
Қўрқмай, ҳуркмай Қиз булоқда,
Ҳангома чақ-чақ қилишиб,
Кичкина подшо қизиман,
Ҳангома қип тоғда ётдик.

Бизар билмадик қўшинни,
Яна кундуз куни ётдик.
Чироқдан соқи билибди,
Чақ-чақ қип билмайин қопмиз;
Гўрўғлибекнинг қўшини,
Бизни айланиб қолибди.

Шу гапларим рости бўлди;
Айланишиб кўп лашкар,
Бизарни қамсашиб қопти,
Шу ишимиз уят бўпти.

Маржон пари чиндобилим;
Маржонман ваъда қилибди.
Биз билмаймиз шунча гапни,
Соқибулбул, Гўрўғлибек,
Ўртага келиб қолибди.

Бир неча қиз ётиб қолди,
Қўрқиб ичи қотиб қолди.
Гўрўғлиман Соқибулбул,
Салом бериб етиб қолди.
Соқибек шоирлик қилиб,
Қиз битганга айтиб қолди.

Ўйранишди қизлар энди,
Бўйин қўйди тақдирига.
Канизлар хизматкор бўлди.
Эрта билан тонг отганда,
Ҳиндистондан қуртдай қайнаб,
Ҳинди битган етиб келди.

Симин бизарга тан бўлди,
Отамнинг ичи ғам бўлди.

Отам бежой зўр полвонди,
Узи кириб кўп урушди.
Бизларга босимлик қилди.

Саҳмон билан Соқибулбул,
Озроқ ярадор бўлди.
Хуфтон чоғи Гўрўғлибек,
Ҳасан кўлвор, Ҳасан чопсон,
Эссиз полвонларим деди.
Аттанг деб хўрсиниб қолди.

Айтиб келай эса деди
Гулнор, полвонларга келди.
Отамнинг ўзи урушган,
Жуда ёмон уруш бўлди.
Қанча ўлганин билмайман,
Ўлик сой-сой тўлиб қолди.

Қонлар ютиб хизматкоринг,
Билдиргани бунда келди.
Кўрган боққаним шу бўлди;
Ҳасан чопсонни айтгани,
Ёталаб кетмоққа келдим.
Олиб кетмоққа келдим.
Қайси бировни айтайин,
Кўрган боққаним шу бўлди.

Уч юз ботмондан подшоликдан ун берар эди, тўрт полвон бўлиб олишиб, тоғларнинг чашмасини ҳовуз қилиб, атала қилиб ичар эди. Қорни тўймай чўлларда говвосин, айиқни, шерни, каркни, филни ушлаб олиб, еяр эди. Ана буларнинг жунини тутатса келар эди. Дарров Юнус нари бировининг соқолини тутатса, [унинг] қулоғи говлаб кетар эди. Жунини тутатса етар эди. Жунини

тутатди. Ҳез қилиб тўртови ҳам Юнуснинг олдига етди. Юнусман Гулнор пари кулиб акаларининг олдига чиқди. Ҳасан кўлвор ой Юнус билан Гулнор парига қараб бир сўз айтаверди:

Жонингдан бўлайин қурбон,
Уйгинангга кепти меҳмон.
Келган меҳмон қутли бўлсин,
Бўғоз бўлиб, сутли бўлсин!
Ёмғир ёғиб, Чамбил тоғи,
Кўкалам бўп, ўтли бўлсин.
Нега қийнадинг жонимни,
Катта меҳмон кепти бунда,
Гулнор дўстим қутли бўлсин!
Улай деб келдим мен бунда,
Кўзли меҳмон қутли бўлсин!

Юзгинанг ёруғ бўпти,
Тоғдан оққан ариқ бўпти.
Сулувида меҳмонгинам,
Бу меҳмонинг ориқ бўпти.
Баданлари чуйкаб кетиб,
Юзгинаси сариғ бўпти.
Семиз қўйдаи бўп юрарди,
Қутли бўлсин меҳмонжонинг,
Нега буйтиб ориқ бўпти?
Қутли бўлсин сий меҳмонинг!

Ана энди Гулнор пари полвонларга қараб бир сўз айтапти:

Ориқладим, юракларим қаварди.
Гулнор сўзга чеварди.
Олиб келдим мен сизларга,
Ҳиндистон элдан хабарди.

Фил мишиб ҳиндилар келди,
Исропил сур тортгандай бўлди.
Шуйтибгина озиб Гулнор,
Ёмон хабар олиб келди.

Тоғнинг гули хазон бўлди,
Мулла айтган азон бўлди.
Филни мишиб ҳинди келди,
Саҳмон билан Соқибулбул,
Ўлик тиригин билмадим,
Икови ярадор бўлди.
Каттаси деб Гулнор пари,
Сизларга айтгани келди.

Ана энди шунда, шу, бечора Юнус пари етти яшар
Самандар билан Ҳасан чопсонга (булар Фиротдан илдам
эди, Ҳасан кўлвор билан Ҳасан якдаста кўп оғир эди)
қараб бир сўз айтаяпти:

Ҳасан ака жонни сотинг,
Қалтакни осмонга отинг!
Борганча ўзинг совутинг,
Келган меҳмонман ияриб,
Ҳиндистонга билла кетинг!

Бе тарадди бўлманглар,
Насиҳатни ҳеч олманглар!
Меҳмон билан билла кетинг,
Меҳмондан асти қолманглар!

Юнус пари бор деб айтди,
Гулнор пари қанот қилиб,
Ҳиндистонга жўнаб кетди.
Ҳасан чопсон, Самандари,
Қанотли қушнинг остида,

Юлдуздайин оғиб кетди.
Гулнор қанот қоқиб кетди.

Ер кўчгандайин бўлиб,
Семурғ учгандайин бўлиб,
Баланд тоғ кўчгандай бўлиб,
Ажал май ичгандай бўлиб,
Зўрга ҳарким қойил бўлсин,
Ҳасан чопсонман Самандар,
Баланд тоғдан ирғиб ўтди;
Дарё келса кечиб кетди.
Ҳар иргийди жуфтак тузаб,
Тонг қулан ияк бўлганда,
Ўлмасин Гулнор ўлмасин,
Қонғарга яқинлаб етди.

Гулнор пари олдида йўл бошлади
Қўшинларга палов, гўшти чошлади.

Хайр, бир йигирма тош қолиб эди Қиз булоқ билан
Ҳасан чопсоннинг ўрталиги. Ана энди булар ҳам узоқ
йўл юриб, Гулнорнинг ҳам қаноти толиб келаяпти. Ҳа-
сан чопсондан етти яшар Самандар ярим тош кетин қо-
либ келаяпти. Баракалло, Ҳиндистон билан Чамбилнинг
ўрталигини, шу саҳардан буёғига йўлнинг танобини тор-
тиб, саҳардан берли олиб келаяпти. Кун ёйилиб қолди.
Кечаси билан энди, Той ҳиндидан эшитмак даркор
гапни.

Ҳиндистонда табиб кўп бўлар экан. Той ҳиндини
неча илми-ҳикмат билан кўзини, гўшт солиб, қорачўғ
қўйиб, кўрадиган қилди. Шу мияси андак гангираб қол-
ди. Соқибулбулга хундор бўлди. От тортиб, шу филни
миниб, «сирни билмасин тарафлар» деб, вақтли тарадди
қилди. Ҳар шаҳардан лашкар бойдок-бойдок келиб Той

ҳиндига қўшилаверди. Той ҳинди кучайиб кетди. Қоп-қора тутаб ҳинди жўнайверди. Той ҳинди одамларга:

— Тикка, Симин билан битта бесоқол бор, иковини тирик ушлаб олиб келамизлар,— деди. Ана энди булар жўнайверсин, гапни Симин билан Гўрўглибекдан эшитмак даркор.

Ана энди Саҳмон билан Соқи мироҳўр урушга ярамай қолди. Гўрўглибек таваккал қилиб, отга миниб кетди.

Той ҳинди қистаб отди;
Фил битганни бўзлатди.
Отдай қилиб баччағар,
Фил битганни хезлатди.

Ёппа-ёвлик ур-ҳа қип,
Ҳиндиларга юр-ҳа қип,
Гўрўглини қўшинини,
Битта қолмай қир-ҳа қип.
Келаяпти соп ҳинди.
Чоп-ҳа, чоп-ҳа ўрга деб,
От қўйинглар лашкар деб,
Гўрўглидай зўрга деб,
Жуда ёмон бўп кетди,
Ҳинди бурқиллаб кетди.
Ҳамма ерни чанг тутди.
Булут гуркурагандай,
Филларнинг довушига,
Тоғлар буркиллаб кетди.
Лашкарнинг кўплигига,
Ерлар сўлқиллаб кетди.
Туғларни ялпиллатди,
Ҳинди битган туташиб,
Ҳеч қайтмайди баччағар,
Той ҳинди зўр ёв экан;

Қонғар катта тоғ экан,
Токқа яқинлаб етди.
Гўрўгли Ғирни елди,
Қўшинини қирқ бўлди.
Қизиб кетди Гўрўгли,
Ҳасанхонни ёш демай,
Қистаб урушга солди.

Банги баҳайбат тортиб,
Булут чўккандай бўлиб,
Гўрўглибек илгари,
Ўзин ўртага урди.
Той ҳиндининг олдиға,
Бориб рўбарў бўлди.

Гўрўглининг кўзидан,
Оти билан ўзидан,
Той ҳиндининг зўр фили,
Қўрқиб тайсаллаб қолди.

Оғзин очиб Ғиркўк от,
Той ҳиндининг филини,
Тумшуғидан жонивор,
Жонивор Ғиркўк тулпор,
От кўйиб тишлаб олди.
Тумшуғининг учини,
Анчасин юлиб олди.

Той ҳинди шопиман,
Осмондан ярқиратиб,
Гўрўглининг бошидан
Тос тепасини кўзлаб,
Гўрўглидай полвонга,
Той ҳинди ханжар солди.

Фирот чаппа бўп қайтди;
Гўрўғли ўлмай қолди.
Назаркарда Фиркўк от,
Бўйнида бор эди хат,
Тевада бор бир суврат;
Ер юз⁷⁷ лашкарга тўлди.

Гўрўғлининг қўшини,
Дарёда муз кўчгандай бўп,
Найза қилич ярқираб,
Юлдуз кўчгандай бўлди.

Бир-бирини танимай,
Ҳиндиларман Гўрўғли,
Аралашиб ҳаммаси,
Серма қилич бўлишиб,
Ажаллиси ўлишиб,
Ҳа-ҳа деб чопишиб,
Гурзи билан ургани,
Қолди ерга ёпишиб.

Баракалла кўп лашкар,
Тўп-тўп бўп даста-даста,
Маст бўлган шердай бўлиб,
От қўйиб чапараста,
Туркман-ўзбек қўшини,
Ҳиндиларман чинниғиб,
Жондан кечган мой ошар,
Урушмоққа бўп уста,
Гоҳ баландда, гоҳ пастда,
Уруш кўп қизиқ экан,
Ғубор юракдан кетиб,

⁷⁷ Ер юзи.

Гоҳи тоғда, гоҳ пастда,
Кўп катта уруш бўлди.
Бўри қўйга чопгандак,
От қўйишиб ҳаммаси,
Дапан қип чапараста,
Ўлик думалаб қолди.

Хон Ҳасанхон ёш эди,
Ёш ҳам бўлса бош эди.
Баракалло Ҳасанжон,
Бежойин уруш қилди.
Балли Ҳасанга дейишиб,
Ҳасанхонди сардори,
Бир кун бўлмоқ-ўлмоқ деб,
Худди ҳўкизга ўхшаб,
Жамъи келган ҳиндиман,
Тинмай суришиб қолди.

Гулнор пари жон сотди,
Қизлар тоғда турувди,
Ҳамма ишни кўрувди,
Ҳиндилар зўрлик қилса,
Бизар ўламиз, дейишиб
Қўрқиб йиғлаб турувди.
Бу урушни кўрди-да,
Гулнор пари аттанг деб,
Тоғнинг бошига тушди.

Энди пари қанотини ташлади. Ҳар тукидан мунчоқ-мунчоқ тер кетди. Чарчаб, Ҳасан кўлбар билан етти яшар Самандар ҳориб етди. Гулнор пари Маржон парига айтди:

— Гўрўғлининг тарбият кунандасининг олдига чиқиб, салом бериб, Қиз булоқнинг бошидаги овқатга ўзини

ўнгариб қўйгин,— деди. Маржон пари қандай доно қиз,
Тўрўглиши ялдаган қиз, яшиндай оқиб, Ҳасан чопсон би-
лаш Самандарнинг олдига пешвоз чиқиб, бир сўз ай-
тиб, тоғда тўхтатди. Икки полвонга қараб Маржон па-
рининг айтаётган сўзи:

Ассалом алайкум икки ўр қайним,
Талаб қилиб бунда келган зўр қайним.
Ҳиндистон шаҳари ошманг, душманди,
Тўхтанг-тўхтанг ватан шу ер зўр қайним!

Кўп чопишиб, тортиб кепсиз оҳи-вой,
Сарғайибди, йўл узоқди ранги-рўй.
Эсон-омон бунда келган баччажон,
Тўхтанг-тўхтанг сизга ватандир шу жой!

Душман кўпдир юрак бўлган тўла қон,
Ҳорманг қайним, бўп келибсиз кўп сарсон.
Мендай чечанг бўйингиздан садаға,
Бирор фасл дамни олинг баччажон!

Бирор фасл қайним шу ерда ётинг,
Иш хатарли, ўзингизни совутинг.
Қорнингизни тўқлаб олинг қайинлар,
Чечангга шу бугун ишни кўрсатинг!

Мендай чечанг сарғайибди сиёғи,
Ҳиндилардан уйилибди қовоғи.
Баччажоним дам олинглар шу ерда!
Менинг ўзим Шодмон мерган қаллиғи.

Ҳақ эшитгай мендай санам додини,
Бузиб келинг Ҳиндистондай юртини.
Мендай чечанг бўйгинангдан айлансин!

Менинг ўзим Шодмон мерган хотини,
Тоғдан ошманг, ватан шу ер баччажон!

Қорин тўқлаб, дамингизни олишинг,
Кўнгилларинг қайнаб дарёдай жўшинг,
Хўп дам олиб, мана тоғлардан ошинг!
Қоринларни тўқлаб, димогин чоқлаб,
Андан кейин Той ҳиндимаи урушинг!

Ана энди, бу Ҳасан чопсони қургур ҳам бесоқолбоз эди, ҳам хотинбоз эди. Ҳасан чопсон айтди:

— У баччағарлар ...Қай шаҳарга борса, дарров шу қизнинг сулувини олади. Бизларга ҳеч қурса есир-песир бир катта бўп қолган хотинни ҳам бермайдилар,— деди. Ана шуйтиб, Ҳасан чопсони қургур кўнглидан ўпкалабгина бир хотин умид қилди. Буни Маржон билди, кулди.

— Қайним, сиз қиз хотин олсангиз, ўлиб қолади-да. Катта семиз холам бор, шуни сизга олиб бераман. Холаминг синглиси бор, уни укангизга олиб бераман. Иковгинангизни жезна қиламан,— деди. Ҳасан чопсоннинг қулоғи лик-лик этди, тос тепадан ошиб кетди. Бу хотин яхши нарса бўлар экан, Ҳасан чопсони қургурнинг чарчагани ҳам эсидан чиқиб кетди. Самандар ҳам қутуриб кетди. Ана энди шу ерда икови маслаҳат қилиб:

— Эмаса сиз қайнисингил бўлдингиз,— деди.

— Мен, ҳам янгаларингман, ҳам қаллиққа соладиганман,— деди Маржон пари.

Ана иковини алдаб, ақлин уриб олди. [Меҳмонлар] ҳалиги кувсиниб, овқатни ҳам чала-чулпи ейишиб олди. Ана энди аста-аста Гулнор парининг олдига чиқди. Шундай қараса пастга осмондан яшин тушгандай бўлиб беклар урушиб юрибди. Ана Гулнор пари Ҳасан чопсонга қараб бир сўз айтаяпти:

Полвоилар кўп одам ўлди,
Уликлар чалкашиб қолди.
Той ҳинди зўрлик қилди.
Мендай келининг борди-да,
Сизларни ияртиб келди.

Кўрмайсанми бекларингни,
Ерни босиб ҳинди келди.
Гўрўғлига, бекларингга,
Той ҳинди босимлик қилди.

Иш кўрсатгин азаматлар,
Жуда катта уруш бўлди.
Ғайратинг бўлса кўрсатгин,
Ҳиндиларни қувиб кетгин!
Бизарга ишни кўрсатгин!

Олсанг Ҳиндистон элини,
Қиз тоб бермас, ўлиб қолар,
Семиздан келган хотинни,
Тўртта бешта туққанини,
Хоҳлаганча олиб қайтгин!

Кўрмайсанми бу урушни,
Той ҳинди қилган хурушни?
Чамбил беклари зўр экан?
Симин буларга бўлишди.
Ҳеч ками асти қолмади,
Димгина турмай ҳурушди.

Кўп савдони солиб қайтгин,
Той ҳиндини сен ўлдириб,
Яхши хотин олиб қайтгин!
Гўрўғлини хушвақт қилиб,

Ажаб кепсан, балли полвон,
Ҳиндистоннинг шаҳарига,
Зилзилани солиб қайтгин!

Қўлингдан келса аяма,
Қилгуликни қилиб қайтгин!
Ажал етса ўлиб қайтгин!
Хотин йигитнинг чироғи,
Ўлса ичинг ачимаса,
Есир хотинга кўнмасанг,
Тумсо қиздан олиб қайтгин!
Нима бўлсанг бўлиб қайтгин!
Душмандан қайғу-аламни,
Полвонларим, олиб қайтгин!

Эшитдингизми сўзларни?
Кўргаймиз ўлмай ёзларни!
Той ҳиндини қувиб кетиб,
Хушвақт қилгайсиз қизларни!
Отамман баробар бўлгин,
Ўлдирмай тирик оп келгин!
Довушдан душман қўрқади,
Қаттиқ шовқин соп чинқиргин!
Қўлингдан келса кўп қиргин!
Ўзинг бир катта бўкиргин!
Бекларга бўлсин тасалли,
Полвонларим ҳорманглар деб,
Шу ердан ўзинг чақиргин!

Томошалар биз қилайик,
Кечқурун хотин оп келсанг,
Сизни қаллиққа солайик;
Хўп яхши хизмат қилайик,

Бир шу ерда наъра тортгин!
Муддао муродга етгин!
Ака, лотни олиб қайтгин
Бошга савдо солиб қайтгин!
Қайтарингда қуруқ келмай,
Яхши хотин олиб қайтгин!

Ҳасан чопсон:

— Бўлди, бўлди Гулнор! Уёқдан кўнгил тўладиган хотин топилмаса, шунча хотин бор экан бу ерда; бировини олармиз, деди. Гулнор пари айтди:

— Буларнинг ҳаммаси шудринг тушмаган қиз,— деди.

— Гулноржон, сенинг ажаб ишинг бор. Буларни олиб кетамиз. Бало тоққа етамиз. Олқорнинг семизини, говвоснинг семизини ушлаб олиб келамиз. Туз қоқи, қарта гўшт қиламиз. Мурчлабгина қулчатоғга соламиз. Семиртибгина яхши хотин қилиб оламиз,— деди [Ҳасан чопсон]. Қизлар қаҳ-қаҳ уриб кулди.

Ҳасан чопсон хез қилиб бориб, Қиз булоқнинг бошидаги чинорни томири билан суғуриб олди. Улоқдай ўйнаб тоғнинг бошига чиқиб, «Воҳ болангнинг кафшини кийгир, Той ҳинди... Отангнинг ёнбошига калтагим. Ҳай-ҳай мен келдим деб» шу, бир бўкирди... осмон ерга тушгандай бўлиб қолди. Гўрўглибек билди, Чамбилдан полвонлар келибди бир-икови — Ҳасан чопсон билан етти яшар Самандар.

Шу бўкирганига филлар ҳурқиди. Самандар хез қилиб кетди.

Ҳасан чопсон жон сотди,
Жилмайиб Ҳасан чопсон,
Чинорни қўлга олиб,
Хулушдай ҳарб-а қилиб,

Келаётир икови,
Худди балодай бўлиб.

Бул Самандар шовқин соп,
Қизил лоладай бўлиб,
От қўяди⁷⁸ икови,
Гўдак боладай бўлиб.

Ҳиндилар қўрқиб қолди.
Ҳасан чопсон хез қилиб,
Той ҳиндининг филининг,
Думин суғуриб олди.
Чинор билан шу чопсон,
Той ҳиндини бир солди.
Ерда нохуш бўлиб қолди.

Ҳинди битган чарқиллаб;
Ўқ келади зарқиллаб,
Қилич қалқонга тегса,
Ўт чиқади ярқиллаб.
Холдор маҳрам от қўйди,
Шунқор қушдай чарқиллаб.
Ҳасан чопсон, Самандар,
От қўяди икови,
Олқордай бўп диркиллаб;
Қулоқлари силкиллаб.

Жуда кўп ғайрат этди.
Чинорини тўлғайди...
Чинор теккан одамлар,
Гўшти титилиб кетди.
Худди кўчадай қилиб,

⁷⁸ От қўймоқ бу ерда ҳужум қилмоқ маъносиди.

Кўшиннинг ҳар ёғига,
Йўл қилиб суриб ўтди.
Янги қизиб икови
Душманни қириб кетди.
Филларини Самандар
Осмонга тўлғаб, отди.
Қаррак учгандай бўлиб,
Осмонга чиқиб кетди.

Хон Ҳасанжон қошида,
Тилла қалпоқ бошида.
От қўй полвоним деди,
Шу чопсоннинг қошида.

Томоша айланг Гулноржон,
Полвонларнинг ишига!
От қўйиб чапараста,
Етди душман бошига.
Ўзларини жилдирди,
Ичин гамга тўлдирди.
Омон бермай душманга,
Ҳасан чопсон борган сўнг,
Душманларни ўлдирди.

Кўринг чопсон зўрини,
Баланд тоғнинг ўрини,
Тумшуғига бир чертиб,
Ўлдиради Самандар.
Говҳар тошли пирини.
Ошдай қайнатиб қўйди,
Душманларнинг шўрини.

Ҳасан чопсон айирди,
Чамбилнинг одамини.

Қам кучларнинг барини,
Чарчаган одамларни,
Қизбулоққа жўнатди.

Самандарман шу чопсон,
Гоҳо текисни депсаб,
Еши оққандай бўлиб,
Булут чўккандай бўлиб,
Чинорни тўлғалайди,
Ғайрат қилиб шу чопсон;
Душманга охир замон.
Чопсоннинг юрган ери,
Бўлиб қолди қирмиз қон.

Гўрўғлибек шер бўлди,
Холдор маҳрам эр бўлди.
Писанд қилмай ҳиндини,
Гўрўғлининг лашкари
Бари бирдай зўр бўлди.

Жопилқадай чувлашди,
Тоғда қизлар кулишди.
Ҳасан чопсонга эрмак,
Ажаллисини қирмак.

Томошани баландда,
Соп сулув қизлар кўрмак⁷⁹,
Бу Самандар қон кечди,
Ҳинди битган чувалашди.
Той ҳинди ўлди дейишди.
Ҳинди битган хез қилиб,
Ҳиндистон қараб қочди.

⁷⁹ Кўрмоқда.

Бир чеккаси тоғ бўлди,
Ҳасан чопсон кўп илдам,
Ҳиндининг олдин олиб,
Қочирмайин ғув бўлди.

Ғув баччағар қора деб,
Улдираман сени деб,
Оқ саллани ўра деб,
Ҳиндиларни қўрқитди.

Жон деганинг кўп ширин.
Ҳиндистоннинг шаҳрида,
Ботир уруш баҳрида,
Ҳинди битган йўлиқди,
Ҳасан чопсон қаҳрига.
Қўрққан бежой ёмонди,
Узи, боши тупроқ бўп,
От чолган ер гурпак бўп,
Қочаверди элатга.
Ёмон қўяр уятга.
Гўрўглининг қўшини,
Той ҳинди ўлгандан кай,
Ҳиндиларни хун туғиб,
Қувди Ҳиндистон юртга.

Душманларни бўзлатди,
Гўрўглининг қўшини,
Ханжарни ярқиллатди.
Обрўни полвон олар,
Душманга савдо солар.
Бузоқ қочгандай бўлиб,
Зиён кўчгандай бўлиб,
Туман учгандай бўлиб,
От қўйиб ўлдиради,

Чопон бичгандай бўлиб,
Чин муроди топилди;
Уруш кўп қизиқ экан,
От кўяди сап шерлар,
Қизни қучгандай бўлиб,
Баракалло жон сотди.

Улмасин Самандар ўлмасин!
Ёмонлардан ҳеч бири киши қолмасин!

Ҳасан чопсон эрмак қип,
Тўс-тўс қилиб ҳиндини,
Бўкиртиб қувиб кетди.
Қира-қира Самандар,
Шаҳарга яқин етди.

Қилич бўлган қора қон,
От қўйиб Ҳасан чопсон,
Лашкар қирилиб қолди деб,
Қизи жувон дод деди.
Чувлай берди Ҳиндистон.
Одам тухми қурийми?
Улганга охир-а замон.
Яхшининг юрган жойи,
Ҳамиша боги-бўстон.
Ёмоннинг турган жойи,
Юрак бўлар тўла қон.
Соқолин силдиратди,
Юнглари билвиратди,
Ҳасан чопсон хез қилиб,
Ҳиндистон шаҳрига,
От қўйиб кириб кетди.

Қизил гулмиз сўлдик деб,
Энди жудо бўлдик деб,

Бола-чақадан дейди,
Чўртта-пўртта ўлдик деб.

Шаҳарларни оралаб,
Ўлдиради Самандар,
Душманларни саралаб,
Шаҳарни тўс-тўс қилди,
Элга кетди оралаб.
Қўрқоқлар пусинади,
Чуқур ерни мўралаб.

Ҳасан чопсон тиклайди,
Димоғларин чоғлайди,
Энди ўлдирмайман деб,
Гоҳисини бир чертар,
Оз-мозгина яралаб.
Одам бежой кўп ўлди,
Чўллар қон жўшаб қолди.
Шаҳар ичига кириб,
Хотинларга кўз солди.

Бу чопсони қургур,
Билганидан қолмайди.
Бариси қора хотин деб,
Асло кўнгли тўлмайди.

Ўзи гўштли, оқ дейди,
Семиз хотин олсам дейди.
Димоққинам чоғ дейди.

Ҳинди битган шаҳарига,
Қўрқиб қочиб кириб кетди.
Шаҳарига кирманглар деб,
Гўрўғлибек дарвозадан,

Туркман-ўзбек ботирини,
Киргизмайин олиб кетди.

Ҳасанжонга Ғирни бериб,
Ҳасан чопсон Самандарни,
Бориб олиб қайтгин деди.

Хон Ҳасанжон ойдай бўлиб,
Минди Ғиротнинг белига.
Қайдасиз Самандар деб,
Кетди Ҳиндистон элига.
Ғирни миниб қамчи чотди,
Самандарни излаб кетди.

Самандар билан шу чопсон,
Той ҳиндининг тахт-бахтига,
Қўнайишиб қистаб кетди.
Дарвозасини бир тепиб,
Бўлаклаб синдириб кетди.
Хотин-қизнинг бўлиғига
Янгигина шу чопсон етди.

Ешди — қизларни олмади,
Чопсоннинг кўнгли тўлмади;
Кўнгидагиси бўлмади.
Тиши тушган, ёши кетган,
Тўқсон яшар, саксон яшар,
Шундай хотин топилмади.

Соқолларни тараётир,
Тушни яхши йўраётир,
Қўрқманглар ўлмайсан деб,
Семиз кампир қараётир.

Хасан чопсон жафо қилди,
Гўрўғлига вафо қилди.
Узи семиз, бўксаси кенг,
Тўладан келган кампирни,
Уҳ-ўҳ деб топиб олди.

Гулнорнинг айтгани бўлди,
Етти яшар Самандар ҳам,
Қоранамо, саранамо,
Бир қизни Самандар олди.

Қўлига шундай ўтқизиб,
Икови томоша қилди.
Хон Ҳасанжон қайтинглар деб,
Орқасидан бориб қолди.
Гўрўғли опкелгин деди,
Юринглар полвонлар деди.
Иковин олдига солди;
Кўрган ҳинди ҳайрон қолди.
Ҳасанхонга дуо қилди.

Қўлга олибди икки хотин,
Ҳасан чопсон муччилайди.
Ҳасан сардор оқилди,
Ҳиндистондан ҳайдаб чиқиб,
Одамлардан қоқос қилди.

Гўрўғлининг одамлари,
Эсизгина жонларим деб,
Ўликларни топиб олди.

Қўй кўзидайин бўзлашиб,
Евда ўлган холларим деб,
Қонни тўккан жонларим деб,

Ювмай жанозалар ўқиб,
Ҳаммасини дафн қилди;
Кийимларин кафан қилди.

Тоғдан тошни опкеп қўйди,
Зор йиғлашиб дод айлади;
Ҳаммаси фарёд айлади.
Қуръон ўқиб ўлганларнинг,
Арвоҳларин шод айлади.

Ҳиндиларнинг, Гўрўғлибек,
Барини озод айлади.
Ҳасан чопсон олди совға,
Ҳамма лашкар, Гўрўғлибек,
Ўлган ўлди, қолган қолди,
Дўлонишиб чиқди тоққа.
Кетсин юракнинг губори,
Ўлганнинг ғариб мозори.
Ҳасан чопсонга қойил бўп,
Ҳорманг, ҳорманг жезнажон деб,
Пешвоз чиқди Гулнор пари.

Ярқиллашиб қора кўзлар,
Сап эсли соҳиб тамизлар.
Ҳорманг сатта наъра шер деб,
Олдига киришиб чиқди,
Каптар бўйин сулув қизлар.
Тоқат қилолмай кўп лашкар,
Дод дейишиб кўзин ёшлади.
Қизлар ўйнаб-кулиб чиқиб,
Жами отларни ушлади.

Тўшак тўшаб чангин ювиб,
Ой Маржон дастурхон ёзиб,

Бекларга овқат чошлади.
Мол сўйиб, худойи қилиб,
Ёвда ўлган одамларнинг,
Арвоқларини хушлади.

Тала-тўп Ҳиндистон жойи,
Ҳиндиларнинг кўпдир ўйи.
Аза ўтди. Энди мажлис,
Шодмон мерган, Ҳасан чопсон,
Етти яшар Самандарнинг,
Бўлар Қизбулоқда тўйи.

Буёғи урушнинг пайти эди. Ана энди навбат азадан ўтди, тўйга етди. Ўлган ўлди, қолган қолди. Энди Гулнор пари Ҳасан чопсонга, етти яшар Самандарга қараб: «Ана қаллиғинг қутли бўлсин»,— деб бир сўз айтаверди:

Мана тоғнинг ости бўлди тўла қон,
Фил битганни қилдинг ер билан яксон,
Бир бўй етган яхши қиздан йўқмиди?
Кампиргинанг қутли бўлсин жезнажон!

Ўйнаб-кулиб кетар энди чериңгиз,
Бир шаҳарга етадакан⁸⁰ зўриңгиз.
Тиши тушган қиздан топиб олибсиз,
Қутли бўлсин сочи оппоқ парингиз!

Кўп эканди пешанада шўриңгиз,
Уйда борми ё қиз олган ёриңгиз?
Ҳиндистондан мўйсафидни оп кепсиз,
Қутли бўлсин торлон очган чўриңгиз!

Қаллалари худди гов саватдай,
Тиши сўйлоқ, хўп қопгир бойтеватдай.

⁸⁰ Етади экан.

Олган ёринг ўзи худди кўк итдай,
Қутли бўлсин, жезна, сулув бойбичча!

Ҳузур қилиб, хўп қучоқлаб ётасан.
Жанатсангиз хўп совқотиб кетасан.
Ёғочдан қаттиқ парини оп кепсиз,
Оқшомига ҳузур қилиб кетасан.
Қутли бўлсин кўзи ўтдай ёрингиз!

Чаккалари қориндай бўп тиришган,
Ўзи кўркам ияклари бурушган,
Сизни кўрса қошин қоқиб керишган,
Қутли бўлсин, тўшли, гўштли парингиз!
Кўп эканди манглайингда шўрингиз.

Қизлар ўйнагани баланд тоғ экан,
Юракларда сатта қайғу-ғам экан.
Бу Самандар пича эсли, шум экан,
Самандаржон, қутли бўлсин хотининг!

Ҳасан полвон Гулнор парига: [Бекор айтибсан], — деди.

Самандаржон қизил экан юзингиз,
Ўткир экан ўйлаб турсам кўзингиз.
Яхши экан сизнинг олган қизингиз,
Қутли бўлсин, жезна, бўта кўзингиз!

Болдан ҳам ширинди сўзлар,
Гулноржонда кўпди нозлар.
Хотининг қутли бўлсин деб,
Қиқирлашиб кулишади,
Сатта бирдай дўнон қизлар.
Ҳангама ўйинлар қилиб,
Кулишади ғўнон қизлар.

Бола тугса сутли бўлсин,
Кўклам тоғлар ўтли бўлсин.
Самандаржон Қашли⁸¹қизинг,
Хотингинанг қутли бўлсин!

Оқшомига билла ётарсан,
Чамбилбелига кетарсан,
Ҳангама чақ-чақлар қилиб,
Тўйларда қўшиқ айтарсан.
Қутли бўлсин келинчагинг!

Майдонга қийғос қип кирган,
Филнинг зўрларини ёрган,
Маржон пари қутли бўлсин,
Қаддингиздан, Шодмон мерган!

Сарғаймасин сиёққинанг,
Уюлмасин қовоққинанг,
Маржон пари хизмат қилган,
Гўрўғлининг кўнгли тўлган,
Маржон пари қутли бўлсин,
Қўлингиздан, Шодмон мерган!

Уруш учун жонни берган,
Ҳиндиларга дангал турган,
Оч бўридай қирғин солган,
Маржон ёринг қутли бўлсин,
Қаддингиздан, Шодмон мерган!

Гўрўғлига хизмат қилган,
Қизларга баковул қилган,

⁸¹ Қашмирлик.

Жиловни бўйнига солган,
Жонга зарар айтган ёлғон,
Ой Маржонинг хизматига,
Ҳамма бекнинг кўнгли тўлган,
Яхши ёринг қутли бўлсин,
Во тилингиздан Шодмон мерган!

Суйганнинг қолмас губори,
Қишда гуртик тоғнинг қори.
Шодмон мерган қутли бўлсин,
Сиздан зиёд Маржон пари!

Ана энди ўлганларга оши-об, дуойи фотиҳа қилиб,
ана Шодмон мерган, етти яшар Самандар, Ҳасан чопсон
хотинларининг тўйи бўлаверсин, Ҳасан чопсон айтди:

— Тирраймай ўлгур, Гулнор эса менинг хотиним
ҳаммасидан сулув. Ўзининг сочи оққина, димоққинаси
чоққина. Ўзи серғўштгина, бўксали, қўймучлигина «няги
бурушган, чаккаси тиришган» деб айтади. Ана етти
яшар Самандарга буйитиб айтади, Шодмон мерганга
уйтиб айтади. Ё шу тўйини азага қайтариб қўйсамми?
Мен аразлаб кетаман. Бориб бу гапларни Юнусжонга
айтаман, деди. Ҳалиги кампир хотинига айтди: «Кел,
бойбичча, бўйнига мингин! Қўрқма, қўрқма! Бир товуқ
олган ҳам кунда бир чангал дон беради. Биз сени асвал-
лаб боқамиз», — деди. Бўйнига миндириб олди. Гўрўгли-
бекка ҳам Гулнор парига [қараб] айтди:

— Ўзингнинг тиришганингни менинг хотинимнинг
бўйнига қўйдингми? Ойна олиб қараганинга менинг хо-
тиним серғўшт сендан, — деди. Ҳайт деб Чамбилга қа-
раб, қўнийиб, яшиндай оқиб солди-да, кетти баччағар.

Ҳасанхон Фиротни миниб, қува-қува қолди. Шу, қора-
сини ҳам кўролмайд қолди. Қутулиб кетди. Ҳасанхоннинг
димоғи куйиб қайтди. Энди қўшиннинг, Гўрўглибекнинг

олдига етди. Энди бу душманнинг элида димоғи куйиб кетди. Ҳай аттанг-ай, деди. Гулнор пари маҳмаданалик қилиб қўйганига уялди. Булар тўй қилаверди. Ана энди сўзни Ҳиндистондан эшитмак даркор.

Ҳинди битган йиғилиб, ана энди Амин элни йиғиб, ҳиндилар билан маслаҳат қилиб, Гўрўғлибекка неча қул хат тортиқлар қилиб, қилични бўйнига солиб, маҳрамини юборди, бор, деди. Аминнинг маҳрами келиб, Гўрўғлибекка салом берди. Хат чиқариб берди. Ана хатни ўқиб кўриб, Аминнинг олдида Гўрўғлибек Темирхонни чиқорди. Темирхон бориб, Амин ҳиндининг пича тортиқ торолғисини, отларни олиб келиб Гўрўғлибекка тўғри бўлди. Гўрўғлибек:

«Энди Симин подшо билан гаплаш»,— деди. Гўрўғлибекка Симин туриб таъзим қилди.

— Биз подшоми?— деди.

— Ҳиндистон сизга қутли бўлсин! Сизни подшо қилиб, шу ердан биз кетамиз Чамбилга,— деди.

— Қуллуқ,— деди Симин. Ана энди Амин, Симинга қараб бир сўз айтаверди:

Вазир эдинг Той ҳиндига шу замон,
Бўлгайсиз ёлғончи дунёда омон!
Узур-маъзур айтиб келдим мен сизга,
Товба қилдим, кечинг менинг гуноҳим!
То ўлгунча хизматкорман Симинжон.

Қилган ишга увво қилдим,
Бир озроқ гуноҳ қилдим.
Шуйтиб олдингизга келдим,
Ут гуноҳим, товба қилдим!

Кўтар Симинжон войимни,
Урушда миндим тойимни,

Товба қилиб, йиғиб келдим,
Утинг менинг гуноҳимни!

Мен сизга хизматкор бўлдим.
Сенинг давлатинг каттади,
Гуноҳимни тилаб келдим,
Утинг, подшо, гуноҳимни!

Улган билан ҳеч ер тўймас,
Ажал етса одам қолмас.
Тирикдан одамлар кўрар,
Уликдан зарар бўп қолар.
Амин сизга хизмат қилар,
Кўнглингиз ўзимдан тўлар.
Гуноҳ қилсам адо қилинг,
Сўнгман иш ўрнига келар.
Ўт, подшоҳим, гуноҳимдан!

Қон бўп қолди тоғнинг чўли,
Қирқилган Аминнинг тили.
Қирғингарчилик бўлмасин,
Обод Ҳиндистоннинг эли.
Ўт гуноҳим тилаб келдим,
Мен олдинга йиғлаб келдим!

Ишларга пушмон еб қолдим,
Қаллам этагингга солдим.
Зўрлигингни энди билдим.
Давлатингга бўзлаб келдим;
Сўзгинангга қулоқ солдим.
Мен сизга хизматкор бўлдим,
Утинг шоҳим, гуноҳимни!

Мен ўлганда ҳеч ер тўймас,
Ер ҳаммани емай қўймас.

Одам бу дунёга тўймас.
Мен ўлганда ҳеч ким куймас.

Мардлигингни синаб келдим;
Гўрўғлини тунаб келдим.
Танамдаги гарттак жонни,
Гўрўғлидан, сардорлардан,
Сиздайин катта подшодан,
Ҳиндистон шаҳарининг,
Ўтсин подшом қаҳарини,
Ҳиндистоннинг одамларин,
Мана турган сап қизларнинг,
Гуноҳини тилаб келдим.

Ана энди ҳамманинг Амಿಂದан кўнгли тўлиб, Гўрўғли-
бек яхши кўриб қолди Аминни ҳам. Ҳамма сардорлар
ҳам Амಿಂದан хушвақт бўлиб энди «Симин подшоҳим,
ўтинг гуноҳини»,— деди. Симин қовоғи уюлиб, ҳа деб
бир сўз айтаверди:

Гўрўғлибек, оллоҳингнинг ҳурмати,
Сутин эмган Сигир энам ҳурмати,
Мана турган сардорларнинг зийнати,
Сиздай чанғи катта полвон ҳурмати,
Бор ўтдим, Аминнинг гуноҳини!

Мазҳабима Ҳиндистонни жойладим,
Ўзима тамникка яхши сўйладим.
Сиздайчанғи Гўрўғлибек ҳурмати,
Дўстчилик қийин ишди дунёда,
Симиннинг гуноҳин иззат айладим.

Энди қилдик ҳамма гапнинг адосин,
Ҳар одам ёд этсин ўзин худосин.

Нима қилай дўстлигининг ҳурмати,
Энди ўтдим бу Аминнинг гуноҳин.

Ноғора, сурнай, карнайни қўйинглар,
Уруш анжом-асбобини йиғинглар!
Омонлик деб Ҳиндистонга қичқиртинг,
Уруш соп бўлди деб, хабар қўйинглар!
Бор ўтдим фуқаронинг гуноҳин.

Ҳар шаҳарга яхши-яхши хат ёзинг,
Ҳар тарафга илдам-илдам от қўйинг!
Гўрўғли дер неча подшолар йиғинг.
Той ҳинди тахтига бизни миндириб,
Ҳаммасини хизматкорга кўндириб,
Душман бўлса Самандарни дўндириб,
Зўрлик билан хизматкорга кўндириб,
Бор ўтдим ҳамманинг гуноҳини.

Ҳиндистонга юринг, кўпди ҳавасим,
Чиқмасин ўзима бир элдан қасдим.
Ёппа-юринг Ҳиндистоннинг шаҳрига,
Томошалар қилиб кетинг жон дўстим!

Тўй қилиб, обод қинг бу шаҳарларни,
Туяларга ортинг гавҳар зарларни.
Зиёфатдан ўзим қарз, жон дўстим,
Олиб кетинг энди ҳарна борларни.
Фуқаро кеткарсин кеки, ўйини,
Яхши кўрдим Шодмон мерган бўйини.
Ҳиндистонга ёппа юринг меҳмонлар,
Қирқ кун қилай Маржонжоннинг тўйини!
Подшолиққа ҳам тўйга қўшиб айтай,
Той ҳиндининг йиққанини талатай.

Аввал бўлди қирғингарлик, ёвгарлик,
Одамларга сарпо ёпиб, вақтин хуш қилиб,
Палов, гўштни тоқларга чош қилиб,
Фуқаронинг кўнглини овлаб, мен ўзим,
Ой Маржонни Шодмон билан узатай.

Бу гапларни элдан писанда қилиб,
Ҳаммангизни бузуқ жойдан ўтқариб,
Чамбил белга хурши-хушвақт жўнатай.
Ҳасан чопсон кетиб қолди аразлаб,
Меҳмонларнинг вақтин хушлаб жўнатай!

Кўзингизча тўнлар бериб, талатиб,
Ҳамма одамнинг⁸² бирдай кўнглини овлаб,
Ёмон элчи келса қаҳрини тўкиб,
Ўзим сизга арзачини жўнатай.
Хўп элатнинг манглайларини сийпаб,
Ҳаммангизни элингизга узатай!

Хабар олиб туринг менинг ўзимдан,
Мен ўлгунча жангилмайин сўзимдан!

'Ана энди «қуллуқ» деди Амин. Ана Гўрўглибек Си-
мин дўстига қараб, бир сўз айтаверди:

Кўнглим тўлди Симин сендан шу замон,
Ҳамма беклар бўлди ўзингдан шодмон.
Эсон-омон Чамбил борсак бўлади,
Райҳон подшо қурсин рангим сўлади,
Мен бир ёққа чиқсам ёвлаб келади.
Кўнглим тўлди гапларингга, ҳой балли,
Эсон-омон Чамбил борсак бўлади.

⁸² Қўлёзмада «ҳоммодам».

Райҳон курсин ақлларим шоширдим,
Кўнглимни ошдай қилиб жўширдим.
Эсон борсам бўлар Чамбил элига,
Симинжон давлатни сенга топширдим.

Подшолигинг қутли бўлсин, жон дўстим,
Ўзим ўлмай бўлмайди ҳеч ким қасим!⁸³
Ҳиндистон эл қутли бўлсин, жон дўстим!
Фуқарони бирдай кўрсанг, барини,
Давлатгинанг зиёд бўлар, жон дўстим.

Бир подшо ёвласа, Ҳасан келади,
Сенга қасд қилган одам ўлади.
Сен подшолигингга биров кўнмаса.
Ҳасан кўлвор, шу якдастам келади.
Шодмон мерган қартнов қилиб туради.
Ҳар нарсага кўнглинг бўлма, жон дўстим,
Кўнглимиз бир жойдан чиқса бўлади!

Подшо қилиб жиға санчдим бошингга,
Ғам ема, ҳаммаси саломга келади.
Чамбилбелда душманам кўп, жон дўстим,
Узаб кетсам элни қамсаб қолади.

Кўнглим тўлди, энди ўзим кетаман,
Ҳиндистонман бу ер бир кунлик йўлди,⁸⁴
Мен Ҳасан чопсонни ўзим юбориб,
Ҳафтада икки хабар оп кетаман.

Худо бор, ғам ема, эсли Симинжон,
Ол десанг ҳам ҳеч нарсани олмайман,

⁸³ Қасд.

⁸⁴ Ҳасан чопсон учун бир кунлик йўл.

Ўзинг дўстсан, ҳеч хавотир қилмайман,
Ғам емагин, ўзим хабар оларман,
Сендан бошқа одамни подшо қилмайман.

Той ҳинди тахтини сенга топширдим,
Тожини, божини сенга топширдим.
Фуқарони бирдай кўргин, жон дўстим,
Иковимиз соз бўп турсак бўлади.
Бўлмайди сенга ҳеч биров қасим,
Тожни, божни дўстим сенга топширдим,
Ғам ема, раҳбаринг ўзим, Симинжон!

Томоша айланг ишига,
Қонғар тоғнинг даштига,
Ҳиндистонга подшо қип,
Гўрўглибекдай дўсти.
Кўнглидаги ҳаваси,
Вазир қилди Аминди,
Хизмат қилди Шодмонжон,
Ҳам сардори Темирхон.
Той ҳиндининг тожини,
Жиға санчиб Темирхон,
Қўйди Симин бошига.
Кўринг ҳақнинг ишига,
Салом бериб Гўрўгли,
Симиннинг ёнбошида;
Ҳамма одам таъзим қилди.

Ҳиндистондай шаҳарга,
Гўрўгли сабабидан,
Симинжон подшо бўлди.
Жарчи қичқириб кетди.
Замон Симиннинг замони деб,
Ҳамма шаҳарга айтди.

Ана энди бу ёқда «Той ҳинди ўлибди, Симин Ҳиндистонга подшо бўлибди» деб, одамлар эшитаверди. «Симин ўзи асли подшоликка лозим эди»,— деб ҳиндилар айтаверди. Ана Симин Маржон парининг никоҳини Шодмонга қийинди. Ҳасан чопсон бўлса олиб қочиб кетди. Етти яшар Самандарнинг хотинини ҳам никоҳ қийиб, Гулнор парини Гўрўғлибекка никоҳ қийиб, ана Симин узр-маъзур айтиб, Гулнор парига бир сўз айтаверди:

Белингадаги яхши пўтанг бўлайин,
Юрагингда қайғу хатонг бўлайин.
Отанг ўлиб кетди катта урушда,
Сигирнинг ҳурмати отанг бўлайин.

Ўзим сенга соябонлик қилайин,
Ҳолингдан мен ўзим хабар олайин.
Отангдан ҳам зиёд кўргин ўзимни,
Отангдан зиёда хизмат қилайин!

Ҳар жойда ўзингга эга бўларман,
Олис йўлни ўзим ёвуқ қиларман.
Отам ўлди дейиб, хафа бўлмагин,
Ўзим сенга не кунингга ярарман!

Ҳар ойда ҳолингдан хабар оларман,
Оталик-оғалик сенга қиларман.
Анжом-асбоб олиб бориб ўзингга,
Шу моллар даркорди икки кўзингга,
Боргин, сени Гўрўғлига топширдим,
Эҳтиёт бўл, чироққинам ўзингга!

Билмаганин Гулноржоннинг билдирди,
Хушвақт қилиб мийиғиндан кулдирди.
Чамбилбелга кетар бўлди соп қизлар,

Гулноржонни Маждин кўкка миндирди;
Маржонжонни Қорачага миндирди.

Самандар миндириб олди хотинин,
Қизлар йиғлайверди энди кейинда.
Тўхтатолмай Симин подшо ўзини,
Ғам сарғайтди отасининг юзини.
Қиз узатган бежой ёмон эканди,
Узатиб Чамбилга Маржон қизини,
Дод дейди, тўхтатолмай ўзини.

Ана энди Гулнор пари, Маржон пари отнинг устига
миниб, ана шунда беш юз дўстларига қараб, шу бечора,
бўйин соларига била юрган канизларига қараб, кўзидан
ёмғурдай ёшлар тўкилиб, бир сўз айтаверди Гулнор
пари:

Бўлиб кетма яна мендан бегона,
Ҳаммангни қўлласин яратган доно.
Чамбилбелга ўзим талаб айладим,
Омин денглар билла юрган дугона!

Дуо қинглар ойимингнинг ҳолига,
Кўп юрармиз элда сувсиз чўлида!
Дуо қинглар, тағи қайтиб кўргунча,
Мен жўнадим Туркманларнинг элига!

Чарчаб сарғаяди чўлла ой юзим,
Соғинсам тўрт бўлар сизларга кўзим.
Омин денглар, яна қайтиб кўргунча,
Дуода бўнг, ўйнаб ўсган канизим!

Раҳм айлаб туринглар ойимлар ҳолга,
Дуо қилиб туринг, менинг дўстларим,
Бориб, бориб-келиб туринг Чамбилга!

Эл йўлиқди Самандарнинг қаҳрига,
Қойил бўлдим Ҳасан чопсон зўрига.
Омон бўнглар ҳам тенг-қури дўстларим,
Талаб қилиб кетдим Чамбил шаҳрига!

Фулғула соп Ҳиндистоннинг юртига,
Томоша айланг бекларнинг ҳайъатига,
Қип-қизил чўғдайин жайнаб кўп қўшин,
Гўрўғли подшо ҳам минди отига.

Симин подшо ўпкасини босолмас,
Қиз узатди Чамбил мамлакатига.
Ҳамма қизлар эсон-омон боринг деб,
Чувлашиб фотиҳа тортди бетига.

Энди Симин Ҳиндистонга бориб подшо бўлди.

Оқ юзли, обрўли бўлиб,
Саҳмонни олдиға солиб,
Шодмон мерган хизмат қилиб,
Етти яшар Самандари,
Лашкар ҳайдовчиси бўлди.

Қўшин анжом асбобини,
Самандар кўтариб олиб,
Қўнгиллари шодмон бўлиб,
Ҳаммаси миниб отига,
Балли танди ғайратига,
Жўнади Чамбил кентига.
Симин вазир карнай тортди,
Эга бўп катта давлатга;
Подшо бўп Ҳиндистон юртга.

Томоша айланглар сахтини,
Бир олло очди бахтини,

Симин вазир подшо бўлиб,
Сўрар Той ҳинди шаҳрини.
Ҳиндилар саломга келди.
Ҳинди битган йиғилишиб,
Симинга хизматкор бўлди.

Миниб оп подшо тахтига,
Эси кўплар элни жойлар,
Доим тарафини пойлар,
Енгадиган ерни ўйлар,
Эси кўпликдан шу вазир,
Ҳиндистонга подшо бўлди.

Тала-тўп, тўп қип барини,
Бу йил хирож берманглар деб,
Гуноҳкорни, бандиларни,
Ҳаммасини озод қилди.

Баракалло Симин вазир,
Ёмон гапни қувган тўзар.
Ифвогар шаҳарни бузар,
Насва тортган элни кезар.
Ҳар ким феълидан тинмаса,
Шу одам подшога ёзар.
Камбағал бўп болалари,
Ҳарким феъли бадбахт бўлса,
Шу одам ватани тўзар.

Эгри озар, тўғри ўзар,
Одилликдан, тўғриликдан,
Кўринг энди Симин вазир,
Ҳарким қилсин яхшилиқни,
Симин вазир хизматидан,
Эрлик қилган хизматидан,
Ҳиндистонга подшо бўлди.

Ҳарким бўлса тўғри бўлсин,
Арзни дуруст сўрагандан
Бева бечораларнинг
Кунларига ярагандан,
Ҳақиқат қип сўрагандан,
Ўлмасин, Симин ўлмасин!
Ёмондан битта қолмасин!
Шундай Той ҳинди юртига,
Кўп катта мамлакатига,
Адолатли подшо бўлди.
Ҳар шаҳардан ҳинди келиб,
Бул Симинга тобеъ бўлди.
Аҳди-омон қип ҳаммаси,
Симиндан инъомлар олди.
Хизматкоринг ўзимиз деб,
Бу Симинга дуо қилди.

Подшо одил бўлса барака кўпди,
Ҳамма доно бўлиб қолди.
Элатнинг вақти хуш бўлиб,
Бола-чақа, хотин-халаж,
Бу Симинга дуо қилди.

Ўз миллати, мазҳабига,
Гўрўғлиман Симин вазир,
Бирин динига киргани йўқ.
Кўнгли бир жойдан чиқиб,
Эр киши хизматдан топган,
Бе сабаб ҳеч иш бўлмайди,
Гўрўғлининг кўнгли тўлиб,
Гўрўғлидан қўрққанидан,
Самандардан ҳурққанидан,
Амин вазир тарбият қип,

Симинга хизматлар қилди.
Ўлмасин Симин ўлмасин,
Халойиқдан дуо олди!
Жуда катта подшо бўлди.
Элда ёмон қолмади,
Ҳаммаси иттифоқ бўлиб,
Симинга дуоғўй бўлди.

Симин подшо бўлиб ётди,
Ёмонни тўпга соп отди.
Подшо бўлиб ётаверсин,
Ҳиндистоннинг шаҳарига.
Гўрўғлибек қиз узатиб,
Тонгнинг отганини билмай,
Куннинг ботганини билмай,
Гулноржонни силдиратиб,
Кўзчасини милдиратиб,
Мунчоқлари йилт-йилт этиб,
Юзгинаси гулга ўхшаб,
Ҳар юзлари милт-милт этиб,
Оқшом бўлса овқат қилиб,
Қоринчасини тўмпайтиб,
Қоровулларни қўнқайтиб,
Гўрўғлибек хуш вақт бўлиб,
Беклар Чамбилга жўнади.
Зўрлар Чамбилга жўнади.

Овозаси юртни тутди,
Гулноржонни силкилатди.
Маждин кўк отнинг устида,
Баданлари булк-булк этди;
Семиз жойи сўлқ-сўлқ эти.

Маржон пари, Гулнор пари,
Аппа-аралашиб бекларга,
Кеча демай, кундуз демай,
Чамбилбелига йўл тортди.
Обрў топиб Гўрўглибек,
Туркман элига йўл тортди.

Хитой — Хўтоннинг шаҳрига,
Мард Гўрўгли кепти деди,
Ҳиндистонни опти деди.
Симин подшо бўпти деди.
Хитой — Хўтон подшосига,
Гўрўгли ёмон ўткир деб,
Нобопгина хабар етди.

Чегарага — Худудига,
Кўринг Хўтоннинг подшоси,
Аскар-сарбоздан жўнатди.
Худуддан ўтманг деди,
Нари-бери кетманг деди.
То ўзи ёвлаб келмаса,
Гўрўглибек яқинласа,
Биттанг милтиқ отманг деди.
Тайинлаб сарбоз жўнатди
Подшо насиҳатин олиб,
Худудига — чегарага,
Сарбоз келиб, пойлаб ётди.

Гўрўглининг не иши бор?
Биров тегмаса тегмайди.
Шавқи-завқи беклар билан,
Гўрўгли подшо йўл тортди.

Ўйнаб-кулиб Гулнор пари,
Қанизиди Маржон пари,

Ярашиб беклар ичига,
Ҳиндин сочи яхши экан,
Ҳамма беклар томоша қип,
Сочи бунинг юз қиз дейишиб,
Томоша қилиб сочига,
Мулдираб Гулнор йўл тортди.
Силдираб Маржон йўл тортди.
Самандари ҳайдовчи бўп,
Гуркираб чўлда йўл тортди.

Кетказибди дардларини,
Кўрсам дейди юртларини.
Кўринг энди Гулнор пари,
Уйраниб қолди булар ҳам,
Қистаб ҳайдаб отларини,
Мулла бўлайин деб қолди,
Уқийин деб хатларини.

Томоша айланг савлатига,
Миниб Маждин кўк отига,
Маржон миниб Қорачани,
Қистаб ҳайдайди чўлларда,
Калта биқин йўрғачани.
Гўрўғли Чамбил жўнади.
Гулнор билан Маржон пари,
Тараниб Чамбил жўнади;
Буралиб Чамбил жўнади.

Беклар бир-бириман даст бўлиб,
Душманга доим қасд бўлиб,
Маржон билан Гулноржонни,
Юзи билан кўзларига,
Мақом билан гапирган сўзларига,
Келаётган сап сардорлар,

Сап навкарлар, сап арслонлар,
Бариси бирдай маст бўлиб,
Келаётир шер йигитлар,
Ҳиндистондан обрўйин олган
Жўнайверди нор йигитлар:
Елкалари қир йигитлар.

Гўрўғли подшо жўнади,
Дарё кечиб, тоғдан ошиб.
Чанг чиқади билқиллашиб.
Беклар жўнаб даста-даста,
Қизил нордай чилқиллашиб.

Гулноржоннинг кўзларига,
Қарайди беклар кулишиб.
Чарчаганини билмайин,
Жўнайверди маст бўлишиб.
Файзли беклар жўнади,
Обрўли сардор жўнади.

Кулиб, ўйнаб Гулнор пари,
Кўрганнинг кетади чери,
Кўкракда қўшша анори,
Кундан-кунга қотаяди.
Ҳеч толмай Гулнор пари,
Уч ойча чўлда йўл тортди.
Тоғда, сувда қинлашиб,
Чарчаб ҳориб,
Афғоннинг мулкига ўтди.
Афғонистон шаҳарига,
Гўрўғли оралаб кетди.
Тоқти⁸⁵ бир кундуз йўл тортди.

⁸⁵ Тағи.

Чотирнинг танобин тортиб,
Уз элатга келдик дейишиб,
Қоровул-поровулни қўймай,
Жуда чарчаган эканди,
Овқат-повқатни пиширмай,
Тоқти уч кун ухлаб ётди.
Уч ярим кун тоқ ўтганда,
Қушдай бўлиб ҳамма беклар,
Уйқудан ёппа уйғонди.

Ана Гўрўғлибек қорнин тўқлаб, димоғини чоқлаб, Те
мирхонга қараб, бир сўз айтаверди:

Сўзима қулоқ сол, келгин Темирхон,
Қон бўп қолди, уруш қилиб Ҳиндистон.
Оталиққа Гўрўғлибек келди де,
Яхши гапни олиб боргин Темирхон!
Ҳиндистонда бориб, саваш қилди де,
Ўзи ўлмай Гулноржонни олди де!
Яхши хабар олиб бор Оталиққа,
Гулнор пари ўйнаб-кулиб келди де!
Улган ўлди, қолган қолди деб айтгин,
Саҳмон билан Соқибулбул келди де;
Шодмон мерган яхши хотин олди де,
Оқ юзли обрўли бўп Ҳиндистондан!
Яхши сўз олиб боргин оталиққа,
Соғ-саломат Гўрўғлибек келди де!
Ҳиндистонга дўстин подшо қилди де!
Зафар топиб Ҳиндистоннинг шаҳридан,
Гўрўғлибек эсон-омон келди де!

Гўрўғлибек Темирхонни жўнатди,
Темирхон Афғоннинг шоҳига кетди.
Кўча-қўна Гўрўғлибек жўнади,
Уч кам ўттиз кун йўл юриб,

Афғон подшосига яқинлаб етди.
Томошо айланг Темирхоннинг ишига,
От ўйнатган Қизил булоқнинг даштига,
Ясовул бошиман, эсли одамман,
Яхши сўзни олиб келдим ўзим деб,
Оталиққа Темирхон кулиб етди.

Салом бериб, кулиб-ўйнаб, Темирхон,
Афғон подшосига яхши сўз айтди:
Ассалом алайкум, шоҳим,
Ўлмаин кўрдим юзингни.
Энди ўлсам йўқ армоним,
Тағи эшитдим сўзингни.
Танадан кетди дармоним,
Қуйиб кетди устихоним.
Қўшин келди даста-даста,
Энди ўлсам йўқ армоним.
Подшоҳим беринг суюнчи,
Келди Гўрўғли полвоним!

Гап чиқар чечан тилидан,
Хабар онг сахий ҳолидан.
Обрў топиб Гўрўғлибек,
Келди Ҳиндистон элидан.

Тўкилсин менинг гуноҳим,
Юракда йўқ асли ваҳим.
Ҳиндистоннинг шаҳридан,
Келдик биз эсон-омон-а,
Суюнчи беринг, подшоҳим!
Гўрўғли қолди изима⁸⁶,
Дунё кўринмай кўзима,

⁸⁶ Изимда.

Қиргин қилиб обрў олдик,
Суюнчи беринг ўзим!

Ана энди Оталиқ хон, кўнгли жўш уриб, бир сўз
айтаверди одамларга қараб:

Гўрўғлибек келган бўлса,
Бориб обрў олган бўлса,
Ёппа-ёвлик чиқинг беклар,
Гулнорни оп келган бўлса!

Ширин жонни сотган бўлса,
Боғда олма отган бўлса,
Сатта ясовул бошларинг,
Хон Гўрўғли етган бўлса,
Гулноржонни мингаштириб,
Бунда ўзи етган бўлса,
Чекиб кепти бунда меҳнат,
Эсон келгани хўп давлат,
Чиқинг подшонинг олдига!
Келибди Гулнор паризод.

Қимга давлат, қимга меҳнат,
Пешвоз чиқиб қилинг иззат!
Турган Афғон хизматкори,
Бориб қилинглар зиёрат!

Беклар бари келган бўлса,
Нима деса деган бўлса,
Гулноржонни олиб келиб,
Чин сидқидил қилинг иззат!

Гулнорийим келган бўлса,
Кўнгли унинг тўлган бўлса,

Ҳиндистоннинг шаҳарига,
Подшо қўйиб келган бўлса,
Чиқиб қилинглари зиёрат!

Душмандан кек олган бўлса,
Қилгуликни қилган бўлса,
Олиб кенглари дарров бунда,
Зўр Гўрўғли келган бўлса!

Оталиқхон бу гапни айтди,
Оқ дасторли сатта Афғон,
Гўрўғлибекнинг олдига,
Якка-ёвлик чиқиб кетди.

Узун печли чаққон Афғон,
Бир нечаси чўртта жовғон,
Қумурсқадай кўп одам,
Гулноройимнинг олдига,
Салласи катта Афғонлар,
Ёппа-ёвлик чиқиб кетди.

Ҳамма ерни одам тутди,
Ер ёрилиб одам кетди.
Одамларнинг шовқинига,
Ик қулоқлари жиққа битди.

Оталиқхон шотир билан,
Сатта ўткир ботир билан,
Элда юзи хотир билан,
Томошага подшо кетди.

Юрган йўлни тўзон тутди,
Дасторлар тупроқ бўп кетди.
Гарди ўрнаб юзларига,

Хамма ер гурпак бўп кетди.
Мазгил маройи той қилиб,
Гўрўғли олдиға кетди.

Хон Гўрўғли қараса,
Неча шону-шавкат билан,
Оталиқ яқинлаб етди.

Гўрўғли кўзин ёшлади,
Ўрта қўлини тишлади.
Абди оталиқни кўриб,
Одоб билан Гўрўғлибек,
Фиркўк отидан ташлади.

Оқ дастори афғон етди,
Неча иззат тартиб билан,
Оталиқ олдиға етди.

Кўрганлар юраги тошди,
Кўнгил дарё қайнаб жўшди.
Гўрўғлибек полвониман,
Отдан тушманг оталиқ деб,
Хўп тартиб билан кўришди.

Гулнор пари увба қилди,
Маржон пари тавба қилди.
От ёлиға тиклаб турди.
Бизарга навбат келса деб,
Сўзларини чоқлаб турди.
Қийшайтмайин хаёлини,
Гулнор пари лабин тишлаб,
Ақл-эсин ахтлаб турди.

Сап Афғонлар, Гўрўғлибек,
Ҳаммаси яхши кўришиб,
Оталиқхон дуо қилди.

Гулнор пари билан Маржон пари ҳеч қочмай шундай
от ёлига тикилиб, синини бузмай, ҳар тарафга қараб
[турди]. Абди Оталиқ:

— Хотинни хотин сийлайди. Боринглар, ойимларни
олиб келинглар! Меҳмонларни тушириб, хўп димоғлари-
ни чоғ қилинглар,— деди. Қарнай, сурнай тортилган.
Оталиқнинг маҳрами бориб, ойимга бир сўз деяпти:

Тараддини қилсин деди,
Қиз-хотинни няртириб,
Абди Оталиқ юборди,
Дарров бунда келсин деди.

Паридан сулуводир ўзи,
Саратон юлдуздай кўзи;
Қепти Тойҳиндининг қизи.
Оталиқхон келсин деди,

Яхши гапдан айтсин деди,
Ширин жонни сотсин деди.
Гулноржонни, ойим келиб,
Иятириб кетсин деди.
Дарров сизни келсин деди.
Тойҳиндининг қизларига
Яхши хизмат қилсин деди.
Ҳар элга қўйди хабарни
Бек Соқи сўзга чеварди.
Қиз-жувонман чиқсин деди,
Иш тараф қилиб юборди.

Ана энди Абди Оталиқнинг хотини ҳалиги маҳрамга
бир сўз айтаяпти:

Ҳазил қилиб тилламагин,
Қийин гапни мўлламагин!
Фириб билан келиб ўзинг,
Тағи бизни алдамагин!
Гап кўпайтиб мўлламагин!
Елғондан айтиб сен ўзинг,
Аёл ақли паст бўлар деб,
Ҳийла билан гелламагин!

Оталиқ хон шундай депми?
Сочилган насвани ебми?
Тойҳинди бир катта подшо,
Гулноржони келибми?

Яхши либосдан кийибди,
Гўрўғли дастури одам,
Гулнор пари келган бўлса,
Гўрўғлибек тенги эмас,
Қандай подшога тегибди?
Қандайин одам олибди
Нимага бунда келибди?

Ана энди ҳалиги маҳрам:

— Ундай деманг, ундай деманг! Кимга худо давлат
берса бахти, толеи чопса ер юзига подшо бўлиб кетаве-
ради,— деди. Тез юринг деб, бир сўз айтаяпти:

Ҳиндистонни олиб кепти.
Ўз қўлидан подшо қўйиб,
Қилгуликни қилиб кепти.
Тезроқ юринг ойимжон,
Гулнор пари қойил бўлиб,
Гўрўғлибек хотин қилиб,
Тез юринг, тез юринг,
Хизматига солиб кепти!

От бошини қайир деди,
Пичагина жийир деди,
Оп кенглар йўргалардан деб.
Катта ойим, хайр деди.

Катта бўлди салтанати,
Кетай деб пича уяти,
Семиз, ориқ хотин-қизлар,
Хаммаси йўргани миниб,
Лола гулдайин яшнашиб,
Гулнорнинг олдига кетди.

От тортувда Оталиқхон,
Гўрўглининг ёнбошида,
Отни ҳайдаб, хўп ўхшатиб,
Келаётир Гулноржон.
Бўлиб кетди боғи-бўстон,
Хуш вақтчилик, жой гулистон.

Ойим келди салтанатман,
Неча шони-шавкат билан.
Афронистондан йиғиб оп,
Неча сулув талъат билан.

Маржон пари кулиб турди,
Белгинаси толиб турди;
Хамма гапни билиб турди.
Оталиқнинг ойими кеп,
Гулноржоннинг қўлин олди.

Гулнор пари оддан тушмай,
Катталик дағдаға қилди.
Оталиқхон буни кўриб,
Иззатни тенг кўрмади деб,

Узи ҳиндининг қизи деб,
Юраги чуйканиб қолди.

Оталиқнинг ойими,
Юраккинаси ёрилиб,
Гулноржондан тилла сочиб,
Неча хайр-эҳсон қилди.
Отдан тушмаганига,
Гулнор пари пушмон қилди.

Шундайин катталикман,
Гулнорга жиловдор бўлди.
Бежой яхши хизмат қилди.
Қарнай-сурнайларни тортди;
Хушвақтчилик ғаниматди.
Қарнай-сурнай товушига,
Ҳамма симобдай бўп кетди.

Хотин, эркак ап-аралаш,
Довуш кўкка чиқиб кетди.
Неча таъриф, тавсиф билан,
Оталиқхоннинг ойими,
Гулноржонни олиб кетди.

Бежойин кўп бўлди, тоза хизмати. «Азизгина меҳмоним», — деб подшоликка етди. Ана энди Гулнор парини, Маржон парини ўрдага киргизиб, «хуш кўрдик» деб, одамнинг белидан кўрпа тўшаб, ҳар жон бошига тўртта-тўртта ёстиқ қўйди.

Ана Гўрўғлибекни Оталиқхон тушириб, ўрин кўрса-тиб, ҳамма беклар дастурхон ёзиб, овқатдан қорни тўқланиб, димоққинаси чоқланиб, ҳаммаси омин қилиб, меҳмон қилаверди, Оталиқхон. Ана энди булар ўз шавқ-завқида ётаверсин. Энди бу ерда Оталиқхон «Гўр-

Ўғлибекнинг эсон-омон обрў топиб, Гулнор парини олиб келганига қирқ кун тўй»,—деб ҳар тарафга хат жўнатди; яқин жойларга от жўнатди. Кечаси машғални ёқиб, молни сўйиб, ўчоқни ўйиб, Гулнор билан Маржон парига печи киндикка тушган афгонлар, оқ саллали, кўк саллали, қизил саллали хизмат қилиб, томоша қип ётаверсин. Ана энди сўзни Ширвоннинг элидан, жунли, соқолли араблардан эшитмак даркор.

Энди гапни Жолман қизил ўғлидан эшитайлик. Шу кўргиликда ўн олти ой ўтиб кетди. Ана энди Чамбилдаги одамлар ёмон гапларни эшитди. «Той ҳинди қашқа филларни олиб чиқиб Гўрўғлибекни ушлаб олиб, Соқибулбулни, полвонларни филга едирган эмиш. Битта қолмай барисини ўт ёқиб куйдирган эмиш»,—деган гапни эшитди. Дўст одамнинг димоғи куйиб кетди. Душманларнинг димоғи чоғ бўлиб кетди.

Жалман қизилнинг ўғли Алман қизил: «Туновда отам ўлиб кетиб эди. Ана Гўрўғли бўлса ўлибди. Тағи бориб, Ширвондан арабларни олиб келиб, отамнинг хунини олмасам, Алман қизил деган отим қуриб кетсин. Ёмоннинг боласи ёмон, яхшининг боласи яхши»,—деди. Ана энди бунинг Ширвонга кетишини кўринг. Арабларни йиғиб, Чамбилга етишини кўринг. Тағи иш можаро бўлди. Вой-бўй ёмоннинг туёғи қуриб кетсин. Ана энди Ширвонга Алман қизил кечани кеча, кундузни кундуз демай келаяпти йўл юриб. Кўп кун йўл юриб, тикка Ширвонга етиб борди.

Баянаги урушиб юрганларда Бектош араб хонаи каъба кетган экан. Узоқ шаҳарларда ётган экан. Бу гапларни эшитиб, келгандан кейин, ўғлини подшоликдан тушириб, ўзи подшо бўлиб ётган экан. Ана энди Алман Қизил подшога тўғри бўлиб, Бектош подшога қараб, бир сўз айтаяпти:

Эшитинг Алмандан додни,
Бе эга Чамбилнинг юрти.
Гўрўглининг кетганига,
Орадан икки йил ўтди.
Чўртта бедарак бўп кетди.
Яхши ёмон гап эшитдик,
Улгани чўртта рост бўлди.
Боймат қарвон келиб айтди,
Бу гап ростга чиқиб кетди.

Ҳиндистонга борган эмиш,
Кетгинасига боқмайин,
Бориб уруш қилган эмиш,
Ушлаб олиб ҳаммасини,
Сенмисан Гўрўгли зўр деб,
Ўлдирибди ҳаммасини.
Хўп фирибнинг таммасини,
Эшитган қарвонлар айтди.
Ҳар номаъқул дедирибди,
Борган туркманни банди қип,
Улимга кўндирибди,
Қошқа филга едирибди.
Тухумга қўймай борганни,
Ҳиндистонда ўлдирибди,
Хўп бўпти, хўп бўпти,
Ўликлари жуфт бўпти.
Боргандан битта қолмайин,
Филга едириб соб бўпти.
Қўп филларни жилдирибди,
Очилмай гули сўлдирибди.
Ҳиндилар шаҳардан чиқиб,
Битта қўймай ўлдирибди.
Етимдан одам бўлибди.
Тоғини туман чолибди,

Қиёмат чўртта бўлибди.
Мен сизга ростини айтсам,
Ҳаммаси ўлса гўрга,
Ҳасанхон нобуд бўлибди.
Гулчеҳра сочини ёйиб,
«Акам» дер юраги куйиб.
Улгани чўртта рост бўлиб,
Қора кўйлақлар кийибди.
Асли хундор сизга туркман,
Туновида отам ўлган.
Вақт шу вақт деб Алман қизил,
Сизни оп кетгани келган.
Филлар барин еб қўйибди,
Борганларнинг бари ўлган.
Қиёматдан ёмон бўлган.
Борганларнинг қариндоши,
Зор йиғлашиб сочни ёйган.
Отам⁸⁷ Гўрўгли ўлдирган,
Юрак бағрим менинг куйган.
Ишонингиз гапгинама,
Битта қолмай бари ўлган.
Филлар кавшаб, еб барини,
Чамбилнинг зўр йигитларин,
Битта қўймай адо қилган.

Ана энди Бектош подшо фуқароларига, амалдорларига қараб бир сўз айтаяпти:

Юринглар, кулли араблар,
Чамбил бориб азон қилинг!
Гўрўғлини филлар ебди,
Эр етган сўнг тараб бўлар,

⁸⁷ Отамни.

Уйнаб юрган баччаларин,
Ҳаммасини ҳазон қилинг!

Сатта бедовни жилдиринг,
Қорнин ғуссага тўлдиринг.
Уйнаб юрган баччаларин,
Эркак боласин ўлдиринг!
Қон чиқади босиб сўйманг,
Аёл боласига тегманг!
Ҳақ чўпони, подачиси,
Шол калтакни мийин оп сонг!
Эркагидан битта қўйманг!

Хотин-қизини йиғдиринг,
Косага майлар қуйдиринг!
Эркагин уриб ўлдиринг!
Уйнаб юрган баччаларин,
Битта қўймайин ўлдиринг!

Ҳазон қилинг ғунчасини,
Ўлдиринглар нечасини!
Олов ёқиб куйдиринглар,
Сатта гўдак баччасини!

Йиғлатиб ёшларин тизинг,
Номи туркман элни кезинг!
Чамбилбелни бориб бузинг!
Илгаргидай бўш бўлманглар,
Араблар чиниман қизинг!
Аёли қинғирлик қилса,
Гардонкашин бўйнин узинг!

Энди гапни ёвгарликдан эшитинг. Ана бу сўзни Бек-тошдан эшитиб, араб иттифоқ бўлар экан, бирқиллаб

ҳар тарафдан йиғилаверди. Энди Холжувоннинг аччиғи кеп кетди. Бектош подшога қараб, Холжувон бир сўз айтаверди:

Нима қилдинг ҳозир Ширвон юртингда?
Била билсанг душман кўпди ортингда,
Қарри совлиқдайин бўлмай ўлиб қол!
Емон гап шалвираб турар бетингда.

Қариганда не ишларни қиларсан?
Нима бўлсанг борган сўгин бўларсан.
Иягинг қайқаймай баринг олиб қол!
Ал сориди баринг, ғариб ўларсан.

Худонинг тиғига учраб ҳаммангиз,
Бир касофат ишни баринг қиласиз.
Ҳеч ишонманг беймоннинг гапига,
Шу сафар бориб ҳаммангиз ўласиз!
Қари киши намоз ўқиб ётмайми,
Қариганда энди нима иш қиласиз?
Бемазадан шундай гаплар чиқади.
Ишонманглар Алман қизил гапига,
Борсангизлар битта қолмай ўласиз!
От, кийимни ҳамманг бериб Чамбилга,
Чамбил бориб хокам гўжо бўласиз.

Бурнингиз томпаймай ўлинг араблар!
Қилсанг бир иш илгариди қилардинг...
Энди бориб, гуппа-гуппа ўласан,
Жунларингни айилпуруш оп бориб,
От, эшакка арқон-тушов бўласан.
Ёшларинг нима иш қилиб эди,
Сен қари ит, Ширвоннинг каттакони,
Энди бориб сен нима иш қиласан?

Қутирган подадай баринг буркираб,
Ўлдим деб қочарсан баринг тирқираб.
Қариганда сен нима иш қиларсан?
Мени десанг, ўлдириглар Алманни,
Борманглар ҳаммангиз яксон бўларсан!
Қартайганда имон тила оллодан,
Қутирган эчкидай бўлиб ўларсан!
Борманглар халойиқ бахтли Чамбилга,
Имони йўқ, битта қолмай ўларсан!

Шу ерда араблар айтди. «Ҳар сафар олашақшақдай шақиллайди. Бориб, қирғин топиб келамиз. Шу бир гапни билади. Энди бормасак ҳам бўлади. Шу Чамбилни орқа қилади. Кунда, икки кунда хабар келиб тўхтайдими», — деди. Ана Бектош подшо бир сўз айтаверди:

Ажалсиз одам ўлами?
Кўп чопса отлар толами?
Бир гапни билмаган киши,
Чамбилбелдан келами?

Араб битган мининг отни,
Шу одам айтгани ростди.
Отаси бизарман дўстди,
Гўрўғли бизарга қастди.

Кун тегмай гуллар сўлами?
Қазосиз одам ўлами?
Араб битган мининг отни,
Чамбил юртди зароботди(р)!
Ҳиндистонга борган бўлса,
Той ҳинди катта подшоди,
Битта қолмай ўлган бўлса,
Алманнинг айтган гапи рост.
Филлар таътил қилгани рост.

Юринглар Туркман элига,
Юринглар Чамбил шаҳрига!
Бир жодугар ишлар қилинг!
Отларни чўлларда жилинг!
Бу сафар навбат бизники,
Юнус билан Оймисқолни,
Ўлжа қилиб олиб келинг!
Той ҳинди ўлдиргани рост.
Бўлди Туркманлар биздан паст.

Юринглар Туркман элига,
Юринг Асқарнинг белига!
Тағин-а тушдилар савдо,
Қамис подшоси қурисин,
Ёмон сўзга ияриб,
Яна қилар бўлди гавго;
Бошга солар бўлди савдо.
Ажал кеп ёқадан олди.
Биҳишда аттаҳият деган дарахт бор экан.
Ҳар кимнинг кўкарган барги,
Ўларида тўкилармиш.
Андан кай одам ўлармиш.
Арабларнинг энди барги,
Ажал етиб ҳазон бўлди.
Бектош пошшо Чамбилбелга,
Жўнамоққа кўшиш қилди.
Кўп ажалга сабаб бўлди.
Алман Қизили қургур,
Арабларга бош бўлиб,
Жуда меҳри тош бўлиб,
Жунларини ялтиллашиб,
Соқолларин силкиллашиб,
Еш болалар дилкиллашиб,
Семизлари ирқиллашиб,

Ғазабман араб келади.
Арабларнинг қаҳри келган,
Ҳамма ер арабга тўлган;
Дала-даштни қуршаб олган.
Араб келар ҳаддан ошиб,
Йўлга сиғишмай талашиб,
Ота-боладан адашиб,
Сиғишмай араб келади.

Араб келар лашкар тортиб,
Йўллари чанг қиб, ғубортиб.
Қулоқларин тикрайтиб,
Кўзларини бақрайтиб;
Манглайин тақрайтиб.
Сап қоши ўсик араблар,
Туркманга бари тарафлар...
Ажалли араб жўнади.

Ёмон одам шундай қилди.
Фалокатга ҳийла борми?
Кўп ажалга сабаб бўлди,
Кеча-кундуз демай араб,
Чамбилбелга хуруш қилди,
Вақтни ғанимат билиб,
Тинмай қистаб юриш қилди.

Қошин жуни селп-селп этди.
Ҳамма чўлни тўзон тутди.
Йиқилган курашга тўймас,
Олсам Туркмандан лотни деб,
Чамбил шаҳрига йўл тортди.

Кеча-кундуз қистаб юриб,
Эртаман Асқар тоғига,
Бектош подшо қистаб етди.

Хотин-халажга ғам берди.
Келаётган бедовларга,
Арабларга дам берди.

Шу кундуз орадан ўтди.
Тирип этиб ҳечким билмади,
Эртан билан бўлганида,
Мисқол дурбинни қараса,
Асқар тоғи чангиб қолди.
Энти Чинимон қараса,
Қоши ўсик сатта сер жун,
Одам навига ўхшаган,
Ялпиллашиб лашкар ўтди.
Мисқол пари Юнусжонга,
Тиклаб қараб онги кетди.

Шунда «дод» деб, Ой Мисқол Юнусжонга қараб,
бир сўз айтаверди:

Тутуми одам навидай,
Қўрқиб кетдим мен гапидан.
Қоши ўсик сап жуйқонсиз,
Ошди Асқарнинг тоғидан.

Юнус опа, ақлим шошди,
Кўриб туриб тусим қочди.
Соқоли ўсиб кўп одам,
Қургдай қайнаб пастга тушди.

От чопиб чўлни чангитди,
Унгурлари ялп-ялп этди.
Отнинг чопган шамолига,
Соқоллари жилвирашиб,
Вой-вой эйинидан ўтиб кетди.

Дўсти-душманин билмайман,
Оғир лашкар чўлни тутди.
Қиёматдан ёмон бўлди;
Кунимиз қора бўп қолди.
Чўпон-чўлиқни ўлдириб,
Бирқиллаб кўп лашкар келди.
Уҳ-воҳ, уҳ-воҳ, вой-войей,
Қандайин аломат бўлди?

Юнусжон чопқиллаб келди. Ана энди Юнусжон қаради. Қараб туриб, ҳа деб ичин тортди. Ана энди Юнус пари одамларга қараб бир сўз айтди:

Одам йўғин ер торткурлар билибди,
Қандай одам бориб хабар қилибди?
Урушмоққа, қайтай, полвон бўлмаса,
Ерга киргур Райҳон подшо келибди.

Кўп экан араблар чўлни тутибди,
Юрагимни ғубор босиб кетибди.
Вой-вой, айрилдим Чамбил элимдан,
Қирилгур жунлилар бунда етибди.

Сўндирар бўлди боғда гулимни,
Араб босиб Эл сорининг чўлини.
Ҳасан чопсон, Самандарим бўлмаса,
Қаллоби араблар қистаб етишиб,
Вой харобот қилди Чамбил элини.

Вой-вой чоқ бўнглаб,
Гала хотин шоҳли милтиқни олиб,
Урушмоққа ҳамманг бирдай тахт бўнглаб!

Душман десам суяккинам шовшади,
Араб келиб, қўрғонимдан ошади,

Қайтайин полвонлар менда бўлмаса,
Жун босган араблар келган ўхшади.

Ҳеч бўлмаса Ҳасан кўлбар бўлмади,
Арабларга бир кўриниш бермади.
Нима келар хотинларнинг қўлидан,
Бирор хабар Ҳиндистондан келмади.

Қаллоби араблар келган ўхшайди,
Мен танидим Райҳон подшо отини.
Қимга айтай арабларнинг дардини?
Келиб олди энди Туркман юртини.
Ширвондан араблар келган ўхшайди.

Шовқин уриб Чамбил шаҳрига етар,
Милтиқ довушига ик қулоқ битар,
Араблар ҳолимни айлади баттар.
Қайтайин, кунгинам бўлибди хатар?
Хотин-қизнинг барини ҳайдаб кетар.
Чамбил белнинг кунгирасин қулатар.
Ширвондан араблар келган ўхшайди.

Хотинларни Юнус пари йиғдирди,
Барисига сарбоз либос кийдирди.
Телпак кийгизди-да, сочин йиғдирди.
Қолганларнинг елкасидан тўнтартиб,
Боғинасини бўш-бўшгина боғлатиб,
Қарк тери қолган эгнига қўйдирди.
Чор ойнани бошларига кийдирди.
Кампир қолмай, хотин қолмай ҳаммасин,
Йиғиб келди ҳам момоси, аммасин.
Йиғиб келиб, мулла либос кийдирди.

Араб битган жонни сотди,
Бирқиллаб чанг кўкни тутди.

Ду бора қўйиб жуйқонсиз,
Чамбил яқинига етди.
Қўзини юмиб хотинлар,
Чоқламай милтиқ отди.

Араблар ҳуркишиб қолди.
Бухтурмаси кўп экан деб,
Қошининг жуни силкиллаб,
Араб битган қўрқиб қолди.

Бўлди катта ёвгарчилик,
Бало тоғда Ҳасан чопсон,
Бу ғовурни кўриб қолди.
Анча тош қўйнига солди.

Болаининг биқинига калтаккинам деб,
Зинғиратиб етиб келди.
Ёлғиз ўзи нима қилсин,
Араб битган тўп бўлишиб,
Зинғиратиб шу чопсонни,
Қайқайтириб қувиб солди.

Фиротдан шу Чопсон илдам,
Кампир⁸⁸ эғнига миндириб,
Гўрўғлини оп келай деб,
Ҳиндистон шаҳрига солди.

Дари қочиб, қошлар куйиб,
Юнус хотин-қизни йиғиб,
Арабларни ёнаштирмай
Кеча-кундуз ғайрат қилиб,
Арабларман уруш қилди.

Оларди Чамбил элини,
Гўрўғли подшо келгунча...

⁸⁸ Кампирини.

Хотиннинг яхшиси яхши,
Гайрат қилиб уруш қилди.

Юнус билан Мисқол пари милтиқни отаверди. Ҳасан чопсон Гўрўглибекнинг ортидан Ҳиндистонга кетаверди. Ана энди аразлаб Ҳасан чопсон ётиб эди. Ана қариндошликда чидаб туролмади. Бир ўзи, араблар ёвлаб келгандан кейин, от қўйиб эди. Араблар ўртага олиб зўрлик қилди. Энди бу ёмон иш. Кеким бўлса кўнглимда туради. Ҳар гап бўлса бориб Гўрўғлини айтиб келай деб, шу жумулиб Ҳиндистон қараб, яшиндай оқиб, ярим кеча-ярим кеча Қонғар тоққа етди. Ҳеч қўшиндан дарак тополмай Ҳиндистонга оралаб кетди. Тикка туриб, подшоликка етди. Симин салом бериб, «хуш келибсиз азиз меҳмоним» деб, жой кўрсатди.

— Жойингни, мойингни жой келсак ейверамиз,— деди, [Ҳасан чопсон]. Симин:

— Гўрўғли кетди,— деди.

— Қаёққа кетди?— деди.

Чамбилга кетди,— деди.

— Вой ўлгурлар,— деб Чамбилга қараб солди тағина. «Кел, шу, ҳар гап бўлса Афғоннинг подшосини бир кўриб ўтай,— деди. Бечора ҳар тукидан тер чиқиб, кампирини бўйнига миндириб, юлдуз учгандай бўлиб келаяпти. Афғоннинг юрти ҳуркигарчилик бўлди, «бир узун одам келаяпти» деб, Афғоннинг юрти тенгсариб қолди. Оталиқхондан Гўрўглибек:

— Нима гап, нима гап?— деб сўради.

— Бир узун одам келаяпти, ҳеч тоқат қолмади,— деди. Гўрўглибек тоқат қилмай бечора Ҳасанхон билан иккови чопиб чиқди. Ҳасан чопсон энгиз-тенгиз чиқиб йиғлайверди. Ана Гўрўглибек «Нимага йиғлайсан»,— деб Ҳасан чопсонга қараб бир сўз айтаверди:

Юракни қип тўла қон,
Минганинг Фирқўк ҳайвон,
Йиғладинг йўқ тоқатим,
Нимага йиғлайсан, полвон Ҳасанжон?

Йиғлаб келдинг, Ҳасанжон қайси элдан?
Қистаб кепсан билдим сен сувсиз чўлдан.
Сен йиғладинг менда тоқат қолмади,
Йиғлаганинг маънисин айт кўзингдан!

Насвагинанг Эрам боққа тортдими?
Бу дунёга келган қонлар ютдими?
Сен йиғладинг менда дармон қолмади,
Чопсонгинам бир бидахат ўтдими?

Е бир бемаза нобоп гапни айтдими?
Юнус пари Қўйиқофга кетдими?
Оғир лашкар Чамбил гирдини тутдими?
Хотин-халажларни талаб кетдими?

Ана энди Ҳасан чопсон бечора Гўрўғлибекка қараб
бир сўз айтаверди:

Айтган сўзинг ўзгинама порисин,
Емон киши куни тўлмай чирисин!
Кўрганимни сизга айтай Гўрўғли,
Дод, бедод, Алман қизил қурисин!

Алман қизил Ширвон элга борибди,
Бориб арабларни олиб келибди.
Ҳасан кўлбар, якдастангиз йўқ элда,
Шу урушда бечоралар ўлибди.
Бектош подшо келиб Чамбил элига,
Юнус пари жанжаллашиб турибди.

Милтиқнинг довушин ўзим эшитдим,
Хез қилиб Чамбилнинг шаҳрига етдим.
Араб Чамбил элни қамсаб олганда,
Ўп-лўнда бўп ўзим оралаб кетдим.

Ҳамма араб мени ўртага олди,
Қайтайин, кунгинам қоп-қора бўлди.
Ажалим етмади менинг подшоҳим,
Ҳасан чопсоннинг қоқасқа олди.
Ушла дейишиб араб битган шовқин сон,
Ҳаммаси орқамда етолмай қолди.
Улик тиригини ўзим билмайман,
Араблар Чамбилни қўрғалаб қолди.

Нима бўлганини ўзим билмадим,
Арабларман бир урушиб ўлмадим.
Хотинларнинг куни бўлди қоронғи,
Чамбил элга қайтай қиёмат бўлди.

Иш иш тараф бўлди, Ҳиндистон кетдим,
Ярим кеча Қиз булоғига етдим.
Иложимни тополмайин мен ўзим,
Ҳиндистон шаҳрига оралаб кетдим.

Симининг олдига мен дод деб, етдим,
Симин яхши гаплар менга гапирди.
Бориб туриб соқолчамни тарадим,
Қани кай деб, ўзим сизни сўрадим.

Беш-олти кун ётди деди,
Ишгинаси битди деди,
Чамбил қараб кетди деди.
Симиндан эшитдим сўзни,
Овқатига қарамайин,

Ахтариб жўнадим сизни.
Улмайин кўрдингиз бизни.
Олдингизми Гулнор қизни?

Энди юринглар шаҳарга,
Бектош олибди қаҳарга.
Тотин-халаж болаларни,
Иши тушиб қолган зўрга!

Тез юринг Чамбил кетамиз,
Кун ёйила-кун ёйила,
Араб устига етамиз;
Арабман саваш этамиз!
Улигини сулатамиз,
Бошин дўнгалатамиз,
Юринглар элга қайтамиз,
Туркман шаҳрига етамиз.

Белни маҳкам бўғинг энди,
Оёқ қўлни ювинг энди!
Қистаб бориб арабларни,
Ёвлаб келган тарафларни,
Ширвон элга қувинг энди!

Чопиб, чопқиллаб қайтди Гўрўгли билан Ҳасанхон.
Лашкарга, Оталиқхонга қараб Гўрўглибек бир сўз айта-
япти:

Юрагимда бўлибди чер,
Райҳон деган тарафим бор.
Оталиқхон, ҳеч тўхтатма,
Айтарга сизга арзим бор.

Араблар Чамбил келибди,
Икки дев полвон ўлибди;

Қиёмат қойим бўлибди,
Ҳеч тўхтатманг, Оталиқхон,
Ёмон ҳодиса бўлибди.

Бектош подшо, Райҳон подшо,
Чамбил шаҳрига келибди.
Хотин-халаж милтиқлашиб,
Элда жанжал қип қолибди.

Узун одам югурдагим,
Ҳасан чопсоним келибди.
Оталиқ ишим кўп қийин,
Орқамдан киши келибди.
Қандай бўлганин билмайман,
Юнус пари араб билан
Милтиқ отишиб қолибди.

Тўхтатманг менинг ўзимни,
Ғам саргайтганди юзимни.
Орқамдан сўраб борингиз,
Ерсиз, сув билан ўзимни...
Ҳаёлламай мен кетаман,
Энди кетмагим лозимди (р).

Энди Оталиқхон халққа қараб, жиғавул, ясавул, ва-
вирларга қараб бир сўз айтди;

Эгарланг илдам ҳайвонни!
Ёппа боринглар Чамбилга,
Тўхтатманг асти меҳмонни!
Чамбил қараб йўл тортинглар,
Оёқ қўлингни ювмайин,
Чамбилга қараб кетинглар!
От бетига қараманглар!

Ҳамманг бирдай жон сотинглар,
Отларга қамчи чотинглар!
Ҳамманг бирдай иттифоқ бўп,
Чамбил шаҳрига етинглар!

Қувиб кетинг арабларни,
Пойлаб санчинг тарафларни!
Отинг ўлса сотиб онглар,
Тинмай қистаб ғайрат қинглар!

Чамбилни очиб олинглар,
Хўп қилгуликни қилинглар!
Ажал етганинг ўлинглар!
Қўп ёмон ишлар бўлибди.
Қулоқ сонг Абди додига,
Яхши одамнинг ҳимматига,
Отинг ўлса от сотиб ол,
Фуқарога жабр қилма,
Қараманг отнинг бетига,
Қамчилар уринг этига;
Тушинг арабнинг кетига!
Кеча-кундуз қўймай қистанг,
Етинг Чамбилнинг юртига!

Ғайратлинг илгари юргин!
Бориб етиб бошин юлгин!
Арабларни қувиб санчиб,
Хотин-халаж, болаларни,
Аёлларни озод қилгин!
Арабларни қувгин, сўгин,
Ундан кетин дамнингни олгин!

Беодобчилик қилибди,
Ҳайфи лаънат арабларга,
Хотинман жанжал қилибди.

Соқоли ўсикнинг эси-оз,
Шундайми хумса бўларми?
Ўзи хумса бўлмасайди,
Хотинман жанжал қиларми?

Аввал ўйинглар кўзини!
Ушлаб олиб ўтга ёқинг,
Каттаконининг ўзини!
Жўйқонсиз дарров кетинглар,
Чамбилга қистаб етинглар!
Кемачига хабар беринг,
Дарёдан дарров ўтинглар!
Анжом-асбоб чоқлаб олиб,
Ҳа деб Чамбилга етинглар!

Ана энди жуда тала-тўп бўлди. «Шу араблар ҳам зўр. Чамбилни келиб олган. Хўп қилгуликни қилган. Иш ёмон бўпти, ёмон бўпти»,— деди. Шу бир чопиб, чопқиллаб, отни эгарлашайпти соп кўнгилли, ғайратли йигитлар. Лекин камгайрати бир нарсани баҳона қилиб, кетин-кетин қолаяпти. Буни Оталиқхон билан Гўрўғли билаяпти. Ана энди Гўрўғлибек Ҳасан чопсонга қараб бир сўз айтаверди:

Тузим ҳақлаб жонни сотгин,
Бало тоғдан тошлар отгин!
Жавоб бердим Ҳасан чопсон,
Ҳаялламай дарров кетгин!
Чамбилнинг шаҳрига етгин!
Андарман қип сен киришгин;
Қочдим деб, номуслар қилма,
Сен қочиб, қувиб урушгин!
Қувиб кетса қочиб қутул!
Умринг узоқ бағринг бутун,

Сен ўзинг илдам полвонсан,
Сен ўт бўлсанг, араб ўтин,
Баракалла ҳимматига,
Урушибди жамъи хотин.

Ҳасанжоним шовқин солиб,
Туркманнинг элига боргин!
Асқар тоғ бошига чиқиб,
Ўлдинг-ўлдинг араблар деб,
Боргунча андарман қилгин!
Қаддингдан кетайин чопсон,
Жуда катта жанжал қилгин!
Арабларга савдо солгин!
Олсам Ширвоннинг элини,
Ширвонга доғ боши бўлгин!
Қилдим мен сени сипоҳи...
Арабларнинг кўзин ўйиб,
Ширвон элга катта бўлгин!
Араб катталигин қилгин!
Қаллиғингни ташлаб кетгин,
Ўзинг пича енгил бўлгин!
Душманни андармон қилгин!

Ана энди Ҳасан чопсон Гўрўглибекка бир сўз айтди:
— Ўзбекчиликнинг ота-бобосидан қолган бир хил таомили, қондаси, расми одамнинг чўртта кўнглига уриб қолди. Мен хотинимни ташлаб кетсам, ҳали ўзи тўқсон олтига кирган тумсагина қиз бўлса... Чечани бир пути ҳалол деб ўзбекларинг, бўз болаларинг тегишиб қолади. Хотинни эси борми? Кўнгли қийшайса бировга андармон бўлади. Андан кейин эрига кўнгилсиз бўп қолади. Рўзгорда совуқчилик пайдо бўлади. Бояна бегонани кўргандан кейин «бошқа одам, қашқа одам» дейди, ўзининг эридан бошқа одам кўп хушомад қилади. Тентакнамо хотин, кўнгилсиз бўлиб қолади.

Гўрўғли, мен ўлсам хотин билан била ўламан. Пишган ош хотин икови бир бўлади. Ўзим димоғим чоғ паллада сабзар чашмаларнинг бошига борганда, семиз говвасларнинг гўштидан пишириб, кулчатой қилиб, еб эрмак қиламан. Хотиндан яхши нарса бўлами, одамга? Хотинни оп қосанг, мен бўшаб қоламан. Хотинни миндирибгина юрсам, ўзим шердай гарқираб, кўнгилгинам бирдай бўп юраман. Кўзинг кўкарганда Гулноржон бир хотин олиб берди. Буни ҳам кўп кўрдингми? Баракалло ақлингга, Гўрўғли. Сенинг дим ўзбеклигинг қолмайди. «Хотинга сиригни айтма, сипоҳидан дўст қилма»,— деган ота-бободан қолган сўзни эшитганинг йўқми? «Эшакнинг гўштини еб бўлмайди»,— деган гапларни эшитганинг йўқми?— деди. Ҳамма одам қаҳ-қаҳ уриб кулди. Гўрўғлибек айтди:

— Ҳа эмаса, ўзингиз биласиз. Тез боринг,— деди. Қирқ қўйнинг терисидан бўлган пўстакчаси бор эди, эгнига қотлаб солди-да, аста энкайиб турди, бўйини паст қип:

— Кел хотин, бўйнимга мишиб ол,— деди. Кампирни миндириб олиб, ҳайт деб Чамбилга солди. Қирқ ботмон, эллик ботмон ерни бир одим қилиб, қунийиб солди, кетди. Ана энди бу кетаверсин. Ана-мана дегунча, Болқоннинг тоғига чиқиб, шу, шовқин солиб арабларга қараб, бир сўз айтаверди:

Мен келдим, мен келдим араблар,
Кўп лашкар келди устинга.
Гўштинг думалар тарафлар,
Бу танангдан калланг бошқа.
Сен ўларсан эртанг чошқа,
Болагинангнинг гўштин егур араблар!

Қоч, кет дейман кет келди-хо, келди-хо,
Улдинг, ўлдинг!
Поодадай бўкириб ўлдинг;
Алманни чақириб ўлдинг!
Жалман қизил чақиради,
Битта қолмай баринг ўлдинг!
Ўлдинг-хо, келди-ё...

Қўшин келади улашиб,
Ўлигинг қолар чалкашиб,
Мурдангиз қолар уйқашиб.

Қоши ўсик келган араб,
Сен баччағар бизман тараф.
Ҳолинг бўлар энди хароб,

Қирилдинг, келиб қолди...
Ҳай боланг йиғлаб қолгур,
Қирилиб ўлгурлар...
У ёғидан кел, бу ёғидан кел,
Ўй-ўй, Бектош подшосини ушла!

Вой-бўй, ишнинг ўзи чатоқ бўлиб қолган экан. Қўрғонга келгунча уч дарвоза бор эди. Жами араблар келиб, дарвозани қулатмоқчи бўлган экан. Юнус, Мисқол милтиқни ота-ота, милтиқ қип-қизил чўғ бўлиб, ана милтиқларнинг довуши чиқмай қолган экан. Шунни совитиб отарини билмай, ҳей аттанг деб, Юнус, Мисқол пари «қанот боғлаб, довра олиб учсам, хотин бечораларнинг ҳоли қандай бўлади? Ҳар гап бўлса кўп билан бўлай» деб [ўйлади]. Хотинлар тўда-тўда бўлиб, милтиқни ташлаб қўйган экан. Хонанг куйгур, Ҳасан якдаста билан Ҳасан қўлбар Қўйиқофга кетиб қолган экан, «қариндошлаб келамиз» деб. Ана энди шу Ҳасан

чопсоннинг довушини эшитиб, ҳамма ҳаракатланиб қолди. Ҳасан чопсон:

— Энди бойбичча, сен шу тоғнинг бошида сийғалабгина турасан деди, пўстаккинасини ташлаб, кампирининг вақтигинасини хушлаб: «Биз энди тарафлар билан урушамиз»,— деди.

Араблар шошиб қолди. Бирдан Болқон тоғига қараб, араблар чопишиб кетди. Ҳамма ерни тўзон тутди. Ҳасан чопсон шу чангда арабларга аралашиб кетди. Бектош подшони, белидан маҳкам чангаллаб [олиб], қўнийиб — қутулди, кетди, баччағар [Ҳасан чопсон]. Бектош подшони бойбиччасининг олдига олиб бориб, лўп-лўнда қилиб бойлаб, бир сўз айтаяпти Ойжон ҳиндига қараб:

Зиён урган баччағарни,
Чағир тошман уриб боққин!
Зиёни-қочсин ўзидан,
Калтакман тўбалаб қоққин!
Мўйсафиднинг соддасини,
Хўп ўхшатиб ушлаб келдим,
Арабларнинг каттасини.
Қоқиб тургин зинҳор Ойжон!
Ҳали замон келар Маржон,
Бунинг вақтин хушлаб тургин!
Мен кетган сўнг дингилласа,
Пойчасидан тишлаб тургин!
Зиёни қочсин ўзининг,
Тумшуғига муштлаб тургин!
Арабларга ҳасим бўлдим,
Ҳиндистонга бориб келдим.
Қари, мўйсафид подшосин,
Қулай қилиб бошлаб келдим.
Омон экан Чамбил шаҳри,
Бўлар Оталиқнинг қаҳри,

Қистаб етар Афғон элдан,
Етиб қолар Саҳмон зўри,
Тумшуғига чертиб тургин!
Ушлаб келганим, қаддингдан,
Ўзи арабларнинг пири.
Ширвон элнинг жуда зўри.
Ҳасан чопсонингга ёққин;
Гўштли жойга пичоқ суққин!
Зиёни қочар танадан,
Хўп ўхшатиб боққин!
Тумшуғи қимирлаб кетса,
Тоғдан оп кеп бодомчани,
Тикан билан уриб қоққин!
Кетар⁸⁹ бунинг маддасини,
Қобили йўқ арабларнинг,
Ушлаб келдим каттасини.
Сен Ҳасан чопсонга ёққин!
Мен кетган сўнг эланади...
Гўрўғли хўп нарса берар,
Хўп ўхшатиб уриб боққин!
Бу қизиғар кўзин очсин,
Тикан билан кўплар ургин,
Томиридан зиён қочсин!
Зиён урмаса келами?
Эси бўлса баччағарлар,
Хотинман жанжал қилами?
Худой буни урмасайди,
Ўзимга дуч бўп қолами?
Ўзи Ширвоннинг подшоси,
Райҳон арабнинг отаси.
Бу гапнинг йўқдир хатоси.
Оёғини узатиб тур,

⁸⁹ Кеткар.

Мен келгунча тишлаб, қоқиб,
Зиёни қув томиридан,
Мен келгунча тузатиб тур!

Энди Бектош пошшони Ойжон Болқон тоғнинг бошида тикан билан уриб, боқаверди. Бу шуйтиб энди боқиб ётаверсин. Ҳасан чопсон арабларни андарман қилди, гоҳ қочиб, гоҳ қувиб. Ана энди гапни Оталиқхон билан Гўрўғлибекдан эшитмақ даркор.

Ана энди бир тала-тўп бўп отни эгарлади. Гўрўғлибек Оталиқхонга қараб бир сўз айтаверди:

Ассалом-алайкум Афғоннинг шоҳи,
То кўргунча омон бўлинг, хуш энди!
Ким ўларин, ким қоларин билмайман,
Эл сориди ўлик битган чош энди.
Омон бўнгла Афғонистон одами,
То кўргунча ҳаммангизга хуш энди!
Қайтайин, орқамдан одам кеп қолди,
Рози бўлинг, то кўргунча хуш энди!

Қайтайин, араблар хумсалик қилди,
Юнусжоннинг ҳоли қандай бўлдакан?⁹⁰
Неча марта аҳди омон қилувдик,
Қовилини бузиб золимлар келди.
Ким қовилни бузса золим шу бўлар,
Қиз-хотиннинг аҳволи қандай бўлди?
То кўргунча ёппа-ёвлик хуш энди!

Бориб арабларман саваш қиламан,
Мен бандаман, ажал етса ўламан.
Катта подшолар ҳам қўшилиб келса,
Мен Ҳасан ўзиндан хабар қиламан.

⁹⁰ Бўлди экан.

Арабларнинг ўзи бўлса, Оталиқ,
Зўрлик қилса ўзим сизга келаман.
Аввал бориб катта юлма қиламан,
То кўргунча ёппа-ёвлиқ хуш энди.

Ана энди Оталиқхон Гўрўғлибекка бир сўз айтаяпти.

Тоққа борган ўтин қилар бодомни,
Оллоийм кеткарсин юракдан ғамни!
Юргин, десанг менинг ўзим борайин,
Даркор бўлса, олиб кетгин одамни!
Даркор бўлса Афғонистон шаҳридан
Қўмакка юборай жамъи сарбозни.

Бориб урушингда ўзим турайин,
Лозим кўрсанг ўзгинангман борайин.
Агар даркор бўлса анжом-асбобдан,
Нима даркор десанг, меҳмон, берайин.
Зинҳор ўпкаламай кетгин Гўрўғли,
Тўй бузилди, хаёлларим шоширдинг;
Отни чопиб, ўпкаларим пиширдинг.

Тала-тўп бўп қолди Афғон юртига,
Томоша айланг Оталиқ ҳимматига,
Арабдан ўчингни олгин, меҳмон деб,
Хотин-қизи, бола-чақа чувлашиб,
Омин деб фотиҳа тортди бетига.
Ноғора, сурнайлар, карнайлар тортиб,
Гўрўғли, Гулноржон минди отига.

Тез ҳайданг деб неча сўзни билдирди,
Оталиқнинг ясовул, шиғовули,
Гўрўғлиман Гулнордайин парини,
Маждинкўкман, Гўркўк отга миндирди.

Полвонлар чирпиниб қилди ғайратни,
Бежой бўлди арабнинг бидахати.
Саҳмон полвон, Холдор маҳрам, Шодмонжон,
Аҳмад сардор, Темирхон минди отни.
Тала-тўплар қилиб энди полвонлар,
Шердайн ғарқираб Чамбил йўл тортди.

Хабар келган элидан,
Юрар бўлди чўлидан.
Гулнор пари ойдай бўп,
Маржон пари мойдай бўп,
Жўнайверди ботирлар,
Афғонистон элидан.
Юнус қандай бўлди деб,
Араб нима иш қилди деб,
Кўнгил битган бузилиб,
Гўрўғлининг лашкари,
От қўяди чирпиниб.

Жўнаверди тизилиб,
Отнинг думи чўзилиб,
Кенгиш ерда ёзилиб.
Ёлғиз оёқ йўлларда,
Даста-даста тизилиб.
От қўяди Гўрўғли,
Талоқ-бағри эзилиб.

Эганда тугма банди,
Пўпакни силпиллатди.
Сатта пўлат найзани,
Ойдайн ярқиллатди.

Гўрўғлибек хоҳ-қолаб,
Арабларнинг устига,

Жўнайверди қасдига;
Қараб бўлмас басдига.
От қўяди Гўрўғли,
Чамбилбелнинг устига.

Саҳмон қовоғин уйиб,
Отнинг бошини қўйиб,
Холдор маҳрам ҳайда деб,
Аҳмад добилни туйиб,
Самандари ҳайдовчи,
Тез ҳайданг деб ишириб,
Чачов бўлганин йиғиб,
Танда жонин қийнади;
Юрган турпоқ майдади,
Баракалло сап беклар,
Душман ёмон эканди,
Чамбилбелга ҳайдади.
От қўйиб чапараста
Уз жонини қийнади.

Катта дарёдан ўтди.
Доим йўл тўғрисида,
Йўлбор ери эл экан,
Йўлсиз ерлар чўл экан,
Доим қистаб Гўрўғли,
Катта-катта беллардан,
Одами йўқ чўллардан,
Қистаб юрди Гўрўғли,
Чоқламай қип йўллардан,
Кеча кундуз йўл тортди.
От терига чанг қотди.

Неча отнинг чачаси,
Чўлда чўзилиб кетди.

Боқойи ерга етди;
Туёқ қайқайиб кетди,
Қамчи урса юрмайин,
Бурилиб таппа ётди.

Ем кесиб бедовларга,
Сувлиққа қуйруқ бойлаб,
Оғзи-бурнин қотирмай,
Жабр қилиб жонига,
Қамчи уради чўлларда,
Отларнинг баданига.

Ухлай деса кўнмайди,
Ем егунча тўхтайтиди.
Чамбил қандай бўлди деб,
Сира кўнгли тинмайди.

Тагин туман чолди деб,
Охир замон бўлди деб,
Мард Гўрўгли қистайди,
Фуқаронинг аҳволи,
Қандайгина бўлди деб.
Ажал етса нечовлар,
Менинг учун ўлди деб,
Доим бир ёққа кетсам,
Жўйқонсизлар келди деб.

Гўрўглибек бир сўз айтиб Сийдан деган тоққа етди.
Ана шунда бечора ўз аҳволига қараб, ўзининг эсонлигини
тиламай, фуқаронинг эсонлигини тилаб, кетиб бо-
раяпти:

Евгарчилик бўлиб Чамбил бузулди,
Фуқаромни қилма ўзинг хор-зор!
Ик кўзи тўрт бўлиб, бўлган интизор.

Бола-чақа оёқ ости бўлдим?
Фуқаромни сақла, яратган жаббор!
Уруштирмай қўйма мени армонда,
Бола-чақаларни араб оп кетиб,
Қилмагин, оллойим бизни шарманда!
Ўладанди бедов отнинг тўқаси,
Бектош подшо хотинларни оп кетса,
Сира йўқдир бу гапларнинг давоси.
Урушда тўкилгай менинг гуноҳим,
Юрагимдан кетсин қайғуман воҳим.
Беклар қолди унда-бунда,
Оти чарчаб пиёда.
Нима кўрдим келиб мана дунёда?
Араблар аламни қилди зиёда.
Келаяпман мана тоғда, қиёда.

Суягим ўртаниб кетди,
Душман қурсин, қулоқ битди.
Қуламасин Чамбил юрти!
Ўзим туркман валламатини.
Қуло чўлда чарчаб ўлди,
Бекларимнинг минган оти.

Ҳай аттанг, етсам экан,
Элатима ўтсам экан..
Болаларни банди қилмай,
Тажан дарёсидан ўтмай,
Арабларга етсам экан.
Ажали етмаганини,
Айриб олиб қайтсам экан.
Шу паллада Чамбил элга
Бориб уйда турсам экан.
Арабларни қирсам экан.

Бола-чақа халойиқни,
Улмайгина кўрсам экан.
Ҳамишагидай бўлиб элда,
Қушлар чуйиб, добил тутиб,
Кўлман-кўлга лочин чуйиб,
[Овни овлаб]юрсам экан.
Бола-чақа ой Юпусни,
Эсон-омон кўрсам экан.

Мард Гўрўғли фидо бўлди,
Қорғалиға етганида,
Қирқ йигит кетинда қолди.
Чин бедов экан Маждинкўк,
Гулнор паридан олиб,
Саҳмон полвон миниб олди.
Ҳасаннинг тўриғ отини,
Холдор маҳрам миниб олди.
Минмоққа оти бўлмаса...
Кўп отлар йўлда ўлди;
Кўп от майиб бўп қолди.
Қолганлари сотиб олди.
Қарғалиға борганида,
Холдор маҳрам, Саҳмон полвон,
Гўрўғлибек учови [бирга от] солди.

Жуда бу йўл қистов бўлди,
Учови қистаб йўл юриб,
Қўшинидан қақас бўлди.

Душман учун тортмайди ғам,
Одамзоддан ҳеч тортмайди дам.
Саҳмон полвон, Гўрўғлибек,
От қўяди Холдор маҳрам.

Кечаси қароқчи йўли
(Қароқчинини⁹¹ кўзлаб йўл тортади)
Кундуз кунни қистаб беклар,
Элга қараб, жон сотади,
Кўринглар арғимоғига,
Тоғдан баланд димоғига!
Гайрат қилиб Гўрўғли полвон,
Эртан билан бўлганида,
Борди Болқоннинг тоғига.

Ана энди беклар етди. Тонг отиб ёруғ бўлди, намоздан форуғ бўлди. Ана беклар учови қараса, Чамбил омон-эсон турибди. Бузулгани йўқ. Билди, Райҳон подшо Чамбилни олгани йўқ. Кўнгли жой бўлди. Бир палла қараса, гоҳ Юлдузнинг тоғи чангида, гоҳ Асқарнинг тоғи чангида. «Ана тухумгинанг қуриб кеткур» деб, Ҳасан чопсоннинг вағирлаган довуши чиқади. «Болангнинг ёнбошига калтагим. Сен қоши ўсик соқолтопларни» деб. «Бўлди-бўлди. Ҳали ҳеч гап бўлган йўқ экан. Эсон-омон Чамбилга бир тупроқ ўрнабди. Ҳеч тинка қилгани йўқ» деб, хушвақт бўлди Гўрўғлибек. «Энди қўшин келгунча, бир тинчлик қилиб олайлик. Омонлик-эсонлик экан» деди. Саҳмон полвон шуйтиб, қулоғин ерга қўйиб, дубир олди. Ана, «ҳали Асқарнинг тоғида Ҳасан чопсон қочиб, қувиб, арабларнинг ичини куйдириб юрибди» деди.

Ана энди гапни Ҳасан чопсон хотини Ойжондан эшитмак даркор. Ана энди Ойжон Бектош подшони чўп билан, бир ғарам бодомчани тоғдан чопиб олиб келиб, «буни қоқавер зиён қочсин деб кетиб эди» деб [ураверди].

⁹¹ Етги қароқчи юлдузи назарда тутилади.

Бу уч полвон ўтириб эди. «Эл омонлик экан» дейишиб.
Энди Ойжоннинг айтган сўзига томоша қилмоқ даркор:

Зиён қоч, заҳмат қоч, оллоёй,
Шуйтибгина тургин деди,
Болқон тоғда юргин деди,
Ҳасан чопсондай куёвим,
Тикап билан ургин деди.

Қимирласа тишлаб тортиб,
Қоровул бўп тургин деди.
Зиён кет кўч, кўч!

Тарбият қип боққин деди,
Кўчқил қонин тўққин деди.
Сен урсанг зиён қочар деб,
Шу урушга кетарида,
Баданларини қонатиб,
Хўп асватлаб боққин деди.
Шуйтиб менга ёққин деди.

Қорни катта бойга бор,
Бурум-бурум сойга бор!
Иссиқласанг қирга бор,
Паналасанг жарга кир!
Мени кўрар деб айтсанг,
Сен чуп-чуқур ғорга кир!
Тиёч қутулай деб айтсанг,
Қоп-қоронғи гўрга кир!
Кўч-кўч, кўч-кўч оллойим!

Подшо рангинг ўчдими,
Ақлгинанг шошдими,
Зиёнгинанг кўчдими,
Юрак бағринг пишдими?

Баданингдан фалокат,
Ширвон элдан отланиб,
Гала хотин-қизларга,
Қилиб келдинг ҳалокат.
Узинг подшо дўнгмисан?

Хотинларни қувмоққа,
Во, ишгинанг ўнгмисан?
Хотин-қизни мен ҳайдаб кетам деган,
Бектош араб сенмисан?

Қийнаб турай жонгинангни,
Қон қилайин тангинангни,
Ура-ура сен тентакни,
Бу танангдан қувиб чиқай,
Томирингда жонгинангни.
Зиён кўч, заҳмат кўч,
Ҳай-ҳай, кўч-кўч!

Ҳар савдога кўнар банданинг боши,
Дод дейди бир нарсанинг нолиши.
Шундайин Холдорхон тиклаб қараса,
Кўч-кўч, дейди бир хотиннинг довуши.

Холдор маҳрам имлаб хез қилиб кетди,
Ё арабдан бу ерга келдими деб,
Саҳмон билан Гўрўглибек,
Қиличин яланғочлаб, от қўйиб,
Холдорнинг кетидан зўр бериб кетди.
Ойжоннинг олдига ду бора қўйиб,
Учови хез қилиб бошига етди.

Тиздан кетмагай мадори,
Юрагининг йўқди чери.

Шундайин тиклаб қараса,
Кўч-кўч, деб зиёни қувғич,
Ҳасан узунининг ёри.

Касални боққич экан деб,
Ҳангома қилиб кулишди,
Чамбил шаҳрининг беклари.
Гўрўғли, Саҳмон кулишиб,
Турдилар ҳайрон қолишиб,
Кўрса уялади дейишиб.

Ура-ура Ойжон ҳинди,
Қолди дамидан тушиб.
Рўмоли бўшалган эканди,
Чорсисин бошга ўради.
Сочин беш қўлман таради.
Ҳасан чопсоннинг қаллиги,
Қуёвин айтганин қилиб,
Уҳ деб баландга қаради.

Бошида борди жиғаси,
Яхши отларнинг тўқаси,
Ойжон ҳинди қараса,
Тескари қараб турибди,
Чамбил шаҳрининг эгаси.

Ана энди кўрмасин деб турди ҳаммаси. Ундан кейин аҳ-ҳа, аҳ-ҳа деб, довуш қилди. Шунда [Ойжон] «шу катта одамлар менинг қўшиқ айтганимни кўрса уят бўлибди. Ҳай аттанг-а бу қандай бўлди?» — деди бечора. Шуйтиб туриб эди, Гўрўғлибек: «Ким бўласиз?» — деб сўради. Уялиб чорсисини ёпинди. Шунда айтди Гўрўғли:

— Уялмайдиган ишни қилинглар,— деди. Холдор маҳрам айтди:

• Бу ўзимизнинг Ҳасан чопсон акамизнинг хотини-
ку. Бу чечамиз экан,— деди. Ана энди Холдор маҳрам
чечасига қараб, уялмасин деб бир сўз айтаверди:

Илоё дунёси тушсин бепоён,
Қайтайик, дунёда бўлмадик хурсанд.
Чамбилнинг элидан беринг хабарни,
Омонсизми, эсонсизми чечажон?

Ёмон гапи қурсин, кўнгил қабарди.
Акамиз берувди ёмон хабарни.
Омонсизми, эсонсизми чечажон?
Чамбилнинг шаҳридан беринг хабарни!

Қистаб келдик олис йўлдан бегумон,
Неча одам пиёда бўлди сарсон.
Ким ўлик, ким тирик бизлар билмадик,
Чамбил элдан хабар беринг чечажон!

Асқар тоғи чангиб ётган туманми?
Арабларнинг феъли қурсин ёмонми?
Биз сўраймиз бир-бир қилиб Чамбилни,
Юнус билан Мисқол пари омонми?

Ана энди Ҳасан чопсоннинг қаллиғи: «Кўрган йўқ
экан»,— деди. Ана энди кулимсирабгина бир сўз айта-
верди қайинларига. Ана бу Ойжоннинг айтаётган сўзи
Гўрўғлибекка:

Қишнинг куни тоғда туман,
Кўрганимни сизга айтсам,
Чамбил шаҳри ҳозир омон.
Чиққан куни чошка етдик,
Кўрқманг қайним, баччажон,
Ҳали элат бари омон.

Нима бўлганин билмайман,
Ҳар замонда довуш бериб,
Вогирлашиб, аралашиб,
Довушини эшитаман,
Арабларман бўкиришиб,
Урушдадир Ҳасан чопсон.
Қўрқманг қайним, элат омон,
Арабдан ҳеч қилманг гумон.

Гоҳ бу тоққа ўтади,
Араблар тўзиб йитади.
Араблар тоққа тармашса,
Қатто тош ҳангалатади.
Баланд билан келиб қолса,
Чамбилга қараб кетади.
Араб битган, ушла, дейишиб,
Соқоллари жилвирашиб,
Хезлатиб қувиб кетади.
Қўрқмангин Юнус синглим деб,
Тасалли бериб бечора,
Бежой кўп гайрат этади.
Баракалла илдам экан,
Уртага олиб қамсаб қолса,
Устидан ирғиб ўтади.
Шол калтакларин отади.
Гоҳосининг яягига,
Хез қилиб, тепиб кетади.

Андармон қилиб юрибди.
Ҳар замонда бўкиради;
Тағи кетиб қолмагин деб,
Кунда уч келиб туради.
Манав Ширвоғ соддасимиш...

Бектош араб эмиш оти;
Ўзи подшо каттасимиш.

Гўштидан маҳкам ушлади,
Эрмак қип вақтин хушлади.
Тикан билан уриб турдим,
Оп келиб бойлаб ташлади.

Озроқ қонин тўкаман,
Айтгангинасини қилиб,
Куним учун хун ташайман.
Эри-хотин қўш ҳўкизди(р)
Ҳасан чопсонга ёқаман.
Тоғни оралаб юраман,
Тиканли ўтни тераман.
Айтгангинасини қилиб,
Бадангинасин ёраман.

Шу тиканлар синиб кетар,
Сендан зиёнинг қочсин деб,
Чўғир бўлганча ураман.

Чопсоннинг айтганин қилиб,
Булкулласа қаттиқ тишлаб,
Қоровул бўлиб турибман,
Миясига чоқлаб мушглаб.

Баланд тоғнинг ўри эмиш,
Сув кўп оққан жари эмиш,
Бу бойлоғли ётган киши,
Ҳам арабнинг каттакони,
Қўлловчиси — пири эмиш.

Гўрўглибек:

— Кўнглим тўлди Ҳасан чопсондан. Агар шу Шир-
воннинг элини олсам, чўртта Ҳасан чопсонни катта қи-
ламан Арабистонга. Беадабчиликларидан ҳам рози
бўлдим. Шу хўққа одамдан ҳар иш келар экан. Емон
одам кулиб-кулибгина ишингни қилар экан, деди. Шуй-
тишиб туриб эди, Шодмон билан Гулнор етди. Маржон
пари орқасидан Аҳмадбек, Темирхон етди. Шу, даста-
даста орқасидан лашкар етаверди. Бир кеча-кундузда
Самандар ҳайдовчиси битта қўймай барисини қувиб
келди. Оти ўлганининг эгарини кўтарибди; чарчаган бек-
ларнинг чопонини кўтарибди. Афгоннинг юртидан кел-
ганча ўн бир юз ўн уч от ўлибди, қистаб юрганидан,
минг отга лойиқ пули бор экан. Минги отли бўп, бир
юз ўн уч одам пиёда етди. Ана энди ҳаммаси Бектош
подшони кўриб, Ойжон ҳинди, бодомчани олиб келиб
уриб ётганига ҳамма хушвақт бўлиб, арабларни олган-
ча бўлди. Лекин уларнинг келганини ҳечким билгани
йўқ. Тонг отди. Ана энди Гўрўглибек бир кам ўттиз
сардорга лашкарни топшириб, бир кам ўттиз бўлак
қилиб, бир сўз айтаяпти. Ана Гўрўгли подшонинг ҳар
кўзи юлдуздай қайнаб, лашкарга қараб, хон Гўрўг-
лининг айтаётган сўзи:

Холдор-билан Саҳмонжоним,
Дўнинг арабнинг устига!
Найза суқинг қон тўкилсан,
Асқар тоғнинг пастига!

Жуда ҳам ғайрат қилинглар,
Ҳар ёқдан қуршаб олинглар!
Бир кам ўттиз ердан келиб,
Райҳонни банди қилинглар!

Бектошчи банди қилибди,
Ҳасан чопсоннинг бир ўзи.
Арабнинг қурби йўқ экан,
Шунча жанжални қилибди,
Душманга савдо солибди,
Баракалла чопсонима,
Пирини бойлаб олибди.

Момомиз қоровул бўлиб,
Тикан билан кўплар уриб,
Шуйтиб тарбият қилибди,

Дўнинг арабнинг устига,
От чопинг фаним қасдига!
Калла дўлдай думаласин,
Асқар тоғининг остига!

Пойлаб санчинг арабларни!
Неча марта қасам ичди,
Улдининглар арабларни,
Подшосин банди қилинглари!
Ҳар ёғидан бўлак-бўлак
Келиб ўртага олинглари!
Ҳеч қайтмайин от қўйишиб,
Аввал бошлаб каттасини,
Подшосин ушлаб олинглари!
Бежой хўрликлар кўрсатиб,
Дим индамасдай қилинглари!

Туркман-ўзбек навкарлари,
Дўнинг жунлининг устига!
Қилич чопинг ўлик тўлсин,
Асқар тоғининг пастига!

Ўртага онглар, учирманглар,
Арабга омон берманглар!
Хулкардай тўп бўп от қўйинг,
Ҳеч биттасин қочирманглар!

Дўнинг арабнинг қасдига!
Тўқол ёл отларни чопинг,
Қоши ўсиқнинг устига!

Ҳар ёғидан дўниб келинг,
Пўлат найза қўлга олинг!
Ҳеч омон берманг, арабга
Қоронғу кунларни солинг!

Туркман деб асти айтмасин;
Менманлик қип келган араб,
Улмайин тирик қайтмасин!
От қўй душманнинг устига!
Қалла кесинг, қонлар оқсин,
Асқар тоғининг пастига!

От қўйиб туйғундай учинг,
Қафандай тўнини бичинг,
Тинмай арабларни санчинг!
Арабларни банди қилинг,
Шопман чопиб майда қилинг!

Уликларни думалатиб,
Қаллаларин ҳангалатиб,
Ғавдаларин юмалатиб,
Келдинг арабнинг қасдига
От қўй арабнинг устига!

Яхшининг кўпди хайири,
Чаккасида пон патири,

Оч бўридай от қўйинглар,
Туркман-ўзбекнинг ботири!

Келдинг ғанимнинг қасдига,
Чирпинишиб от қўйинглар,
Чўқли ғанимнинг устига,
Бир кам ўттиз бўлак бўлиб!

Ана шуйтиб Гўрўглибек бир сўз айтаверди:

Араб Чамбилга келганда,
Ой Юнус жанжал қилганда,
Душман ман-манлик қилганда,
Араб кеп йўлим тўсганда,
Ўткир ханжарни осганда,
Қилич сермаб бош кесганда,
Тутинг гирдимни ё Али.

Хон Гўрўгли минганди Ғиротига
Алман қизил шунча ишга сабаб бўп,
Арабларни бошлаб Чамбил оп келди.
Қорайтибди кўзини;
Босиб келган кўп лашкарнинг изини.
Самандар билган йўқ экан,
Райҳон келганин билиб,
Самандар дев тўхтотолмай ўзини,
Самандар шовқин солди.
Тоғ кўчгандайин бўлди.

Энди билиб Самандар,
Қизиб кетди баччағар.
Турган жойи жўнағар.
Нега келдинг динсиз деб,
Самандар дев югурди.
Ўзи бежой зўравор.

Бирхил гапни билмайди,
Билганидан қолмайди.
Агар юз кун урушса,
Чарчабгина қолмайди.

Гўрўғлибек жон сотди.
Самандар дев хез қилиб,
Фиротдан олдин ўтди.
Самандарнинг довушини,
Ҳасан чопсон эшитди.

Чамбил гирди ўр бўлди,
Самандарнинг довушини эшитиб,
Ҳасан чопсон шер бўлди.
Гўрўғлибек банги баҳайбат тортиб,
Самандарман икови,
Райҳон араб олдига,
Қистаб яқинлаб қолди.

Арабнинг эси шошди,
Кўриб туриб қон⁹² қочди.
Гўрўғлини таниди.
Гўрўғли бор экан деб,
Рангларидан қон қочди.

Фиротни жилди деди,
Киёмат бўлди деди.
Жоннинг ҳийласин қилиб,
Араб битган подшога,
Гўрўғли келди деди.

Биркам ўттиз сардори,
Бари чаппа-чоқ бўлди,

⁹² Қони.

Оч бўридай чирпиниб,
Бирқиллаб тўғон тутиб,
Шердай бўлиб ғарқираб.

Райҳон подшо қараса,
Саҳмон полвон келади,
Булутдай бўп гуркираб.
Ўлдим дейди араблар,
Қўлидан анжом тушиб,
Ҳар тарафга тирқираб.

Бир кам ўттизи келди,
Қиёмат энди бўлди.
Яшин оққандай бўлиб,
Ҳанжарни ярқиллатиб,
Туркман-ўзбек ботири,
Қистаб ўртага олди.

Ҳасан чопсон бечора,
Ичлари куйган экан,
Юрт эгаси келди деб,
Ўзин қоқосга олди.

Энди кўнгли жой бўлди.
Бир кулчатой қилай деб,
Бир говвосни қувалаб,
Думидан қўл соп қолди.

Қутулсинми қорамол ёввойиси,
Қозонга ўт ёққин деб,
Ойжон пари олдига,
Қўнийиб судраб келди.

Ойжон оч қоп ётувди...
Қозон осиб шу Ойжон,

Сувни солиб, ўт ёқиб,
Шу говвосни тезроқ,
Бўлак-бўлак нимта қип,
Дарров қозонга солди.
Ҳасан чопсон ун олди;
Қаллигиман икови,
Тоғда кулчатой қилди.

Ҳеч тортмайди оҳу-вой,
Шу урушнинг бошида,
Соқи тортди нуқра най.
Тоқда⁹³ уч кун урушган,
Арабларман керишган,
Ҳеч парвойига келмай,
Ҳасан чопсон хамир қип,
Бойбиччаси икови,
Қилаверди кулчатой.

Чамбил бели яхши жой,
Ўзбекка меҳмон борса,
Куйдиради сари мой.
Туркманга меҳмон борса,
Қилиб берар кулчатой.

Гўрўглибек урушди.
Шу урушдан ҳеч қўрқмай,
Болқон тоғнинг бошида,
Ҳасан чопсон қошида,
Ойжон қилди кулчатой.

Тоғларни тўзон чолди,
Ой Юнус шукур қилди.

⁹³ Тоғида.

Туркман-ўзбек ботири,
Қилич ойдай ярқиллаб,
Дубулғага тегади,
Тошдай бўлиб шарқиллаб;
Майдонда теркаб кетиб,
Сатта тулпор пирқиллаб.
Ўқ келади зирқиллаб,
Ағдарилиб от қўйиб,
Саҳмон билан Холдоржон,
Қизил нордай чирқиллаб.
Араблар ўлдик деди,
Хўкиздай бўп бурқираб.
Самандар от қўяди,
Қаркдай бўлиб ғарқираб.
Жон деган ширин экан,
Араб битган қочади,
Чумчуқдай бўп тирқираб.

Етти яшар Самандар,
Қайт-ҳо, қайт-ҳо деб,
Қочганини ушлайди;
Жуда вақтин хушлайди.
Оёқ қўлин чангаллаб,
Майиб қилиб ташлайди.

Гўрўғли ғайрат этди,
Асқар тоғнинг пастида,
Бир-бирининг қасдида,
Бежойин саваш этди.

Отлар думини чўзди,
Араб худойга ёзди.
Во ўлдик деб араблар,
Жондан умидин узди.

От бошини йиғмайди,
Қочганини Самандар,
Нари-бери қўймайди.
Гўрўглибек хез қилиб,
Хеч урушга тўймайди.
Уйтиб-буйтиб қочганин,
Бу Самандар қўймайди.

Алман қизил қайсинг деб,
Гўрўгли ушлаб олди.
Ўлдирмай банди қилди.
Қулай келди бир ёқдан.
Шу Райҳон араб хез қилиб,
Ўзин чеккага олди.
Ажали етмаб эди,
Самандар кўрмай қолди.

Емон қурсин ёронлар,
Тирик одамни ўлди деб,
Бежой кўп одам ўлди.
Ўлик сулайиб қолди.
Иковидан ажалли,
Ажали етган ўлди.
Чамбил эл холи қолди.

Арабдан анча ўлди,
Очилмайин гул сўлди.
Ўликларнинг остида,
Ҳамма ерин қон қилиб,
Нечов паналаб қолди.

Сап ботирлар жон сотди,
Ҳамма ерни гап тутди.
Асқар тоғи қон бўлиб,

Тандан чиққан жон бўлиб,
Араблар қирғин топиб,
Сатта бедовни чопиб,
От қўяди Гўрўғли.

Холдоржон ол-ҳа дейишди,
Ҳанжарни сол-ҳа дейишди.
Соқол кетди тирқираб,
Араб битган кўп бўлиб,
Қочаверди тирқираб.

Гўрўғлининг полвони,
Балли хўп иш кўрсатди.
Арабларни тўзитиб,
Сўна чаққан туядай қип,
Гувалак чаққан биядай қип,
Қотолоқ бўлган подадай қип,
Учган яполоқдай қип.

Қийимларин ташлаб қочди,
Худди кўр шапалакдай бўлиб,
Қочаверди араблар.
Менманди, ҳоли хароблар,
Энди келмагудай бўлиб,
Чўртта қўрқибди тарафлар.
Гўрўғли қувиб кетади,
Даста-даста чанг тутди.
Етганин ҳангаллатди,
Уликни ёнбошлатди.

Қува-қува сардорлар,
Чўлларни ўлик тутди.
Қистаб Тажанга етди.
Ўлмайгина етгани,

Гумпиллатиб дарёга,
Отларини ташлатди.

Тажан дарё ичини,
Урдакдай одам тутди.
Қочган ёвда қорув йўқ,
Барака қочса шундан,
Нечовин балиқ ютди.
Менманлик бир кўп ёмоц,
Ажали етмагани,
Тажан дарёдан ўтди.
Гўрўғлибек келгандай,
Ҳар қочади бўйин жуни **жилвираб**,
Битга қолмай ўлгандай.

Чўлларни ўлик тутди.
Бир ёмоннинг сўзига,
Кўп одам ўлиб кетди.
Қувгани уялиб,
Гўрўғлибек юринг деб,
Лашкарини қайтариб,
Улжа ўзингники деди.
Пулнинг қадри ўтгани,
Улжани олиб кетди.

Эсон-омон Гўрўғли,
Ҳасан чопсон олдиға,
Чечасин ёнбошиға,
Улган ўлиб, қолган қолиб,
Чарчаб, хоришиб етди.

Отларни тоққа ҳайдаб,
Белбоғ чопонни ечиб,
Энди тинч бўлиб ётди.

Арабларнинг кўрққани
Қорамолдай ҳурққани,
Ширвонга Туркман келар деб,
Фаранга қочиб кетди.

Тала-тўп бўп қолди Ширвоннинг юрти,
Гўрўғлибек Болқон тоғда ётибди.
Ширвон эли дарвозани кўмишиб,
Гўрўғлибек ана келди дейишиб.

Улгандан кўрққан ёмон,
Пак ўлай деб қалтирашиб ётибди.
Арабларнинг ик қулоғи битибди,
Бир нечаси чуқур қазиб уйда,
Хон Гўрўғли келса мени айтма деб,
Хотинига насихат қип ётибди.

Ана энди Гўрўғлибек Бектош подшони ўзига тўғри қилиб, Бектош подшо бу дунёдан умид узиб, жон қандай ширин, қалтирабгина турди, тоғдан ҳангалатиб юборади деб. Гўрўғлибек Бектош подшога қараб бир сўз айтаверди:

Шайтон феълли баччагар,
Намоз ўқиб ётмадингми?
Бола-чақа кўтарилса,
Сендай хумса ёши кетган,
Борманглар Чамбил элга деб,
Насихат қип айтмадингми?
Шу чатоқ сендан лозимми?
Бола-чақангнинг олдида,
Ҳузуригда ётмадингми?
Гўрўғлибек қариндош деб,
Билмаган арабларга,
Ой Зайдинжон Чамбилда деб,

Бўкириб ўлгур мўйсафид,
Сен насиҳат айтмадингми?

Аҳволгинанг қандай бўлди?
Ҳасан чопсон ушлаб олди.
Менманлик кўп ёмон ишди,
Менманлик бошнингга етиб,
Ойжон сени банди қилди.
Элингни йиғиб олмадинг,
Менманлигингдан қолмадинг;
Зайдинни хотир қилмадинг.
Соқол тирқирамай ўлгини,
Уят эканин билмадинг!

Энди билгин айтган сўзим,
Менга чеча Зайдин қизинг.
Мўйсафид бўп ёв қилгандан,
Устига бўз тупроқ лозим.

Бектош подшо: «Энди мен ҳам сенга рост гапни айт-
тай»,— деди. Ана энди Бектош подшодан рост гапни
эшитмак даркор:

Валламат Гўрўғли эшитгин додни,
Подшолик навбатди хўрлик навбатди.

Қарилигим асар қилди бошима,
Алман қизил бориб қолди қошима.

Чамбил сабил бўлди деди,
Эгасиз бўп қолди деди.
Мен сенга ростин айтсам,
Гўрўғлибек ўлди деди.
Неча тоғдан ўтди деди,
Ҳиндистонга етди деди.

Алман қизил қасам ичиб,
Той ҳиндининг қашқа фили,
Гўрўғлини еб кетди деди.

Гўрўғлибек ишонди гапига. «Нима кўрсанг айтабор элингга! Бор ёвлаб келавер энди!» — деди. Бектош подшо балодан қутулгандай бўлиб кетди. Энди гапни узайтиб юрайикми? Арабларнинг каттаси Ширвонга етди. Энди «Гўрўғлининг чопонини чўммоқ» демайсан. Бектош подшо Гўрўғлибекнинг тарафини олиб ётаверди. Ана энди Гўрўғлибек суюнчига юборди. Гўрўғлининг Алман қизилдан кўнгли тўлди. Ана Темирхон Юнусжонга, Мисқолга бориб бир сўз айтаяпти:

Сўзима қулоқ сонг оға Юнусжон,
Обрў топиб келди Ҳиндистон элдан!

Маза чиқар қизил тилдан,
Уйнаб ошдик неча белдан.
Ой Юнус, беринг суюнчи,
Биз келдик Ҳиндистон элдан!

Босдик душманнинг изини,
Эшит Темирхон сўзини,
Ғам сарғайтди ой юзини.
Юнусжон беринг суюнчи,
Оп келдик Гулнор қизини.

Душманларга қирон солдик,
Худо берди обрў олдик.
Мисқолжон беринг суюнчи!
Ҳиндиларнинг деганидан,
Тўрт хотинни олиб келдик.
Ой Зайдин беринг суюнчи,
Гулчеҳра беринг суюнчи!

Болдан тотлиди сўзлари,
Баҳорди, кўклам ёзлари.
Гулнор пари бунда келди,
Ой Маржон хизматкор бўлди.
Суюнчи бер, эл қизлари!

Этагига бошни сонглар,
Нима бўлса энди қинглар!
Келинчаклар, кайвонилар,
Гулноржонни олиб кенглар!
Отаси катта подшоди,
Чини билан хизмат қинглар!
Ўзи катта подшо қизи,
Тагин-а кўнгли қолмасин,
Кўнгил тўлган ишни қинглар!

Темирхон Мисқолга айтди.
Кийим-кечакни ечиб,
Подшолик кийимлар кийиб,
Юнус билан Мисқол пари,
Ногора-сурнайлар қўйиб,
Гулнорнинг олдига кетди.

Қизу жувон, келинчаклар,
Худди гулдайн яшнашиб,
Болқон тоғнинг чўлларини,
Қизил гулдай хотин тутди.
Чамбилдан чиқиб кўп одам,
Кўп одам булкуллаб кетди.
Чўпон-чўлиқ, фуқаролар,
Эл сорини одам тутди.
Ойман юлдуз учрагандай бўп,
Сатта пари кўчгандай бўп,
Болқон тоққа одам етди.

Йўқ экан тоғларнинг қори,
Қолмади юрак занглари,
Юнус кўриб, олиб келиб,
Чамбилбелнинг қизлари,
Кулиб жойидан туриб,
Маржон билан Гулнор пари,
Қўй-қўзидайин жомрашди.
Маржон пари, Гулнор пари,
Юнус, Мисқолман кўришди,
Ҳамма қизлар гўлдай бўлиб.

Бош-бошига ҳамма кўз кўрган акобир, беклар соғинишиб кўришди. Мисқол пари «уч кун тўй» деб, қичқиртиб юборди. Тўйга деб ҳар шаҳарга хат қилиб жўнатди.

Ёмоннинг жазоси шу деб Алман қизилни тошга тутди. Тош қирдай бўп уюлиб қолди. Алман қизил ўлди.

Ҳасан чопсон «биз кўп одам билан қулайимиз келмайди» деб, «ҳайт» деб овлоқ жойга солиб кетди.

Шундай Гўрўғлибекни, Маржон парини, Мисқол парини, Самандар хотинини Чамбилга қараб олиб кетаверди. Бир танга-тилла сочиб бораяпти Гулнор парининг бошидан. Неча салтанат билан Чамбилга киргизди. Ҳар ранг нақшлаган уйга Гулнор парини киргизиб, шу эл ёрилиб, тўйга келиб, шундай инъом, хайрлар қилиб, дўстлар қувониб кетди.

Теваракда ғайрилар «мана баччағар, Гўрўғли етимак, ўзини тутиб олиб кетди. Шу баччағар Гўрўғли келмаса, ўзлигингиздан билиб, тегманг» деб ётаверди.

Соп йигитнинг ўтқури, сап бир билагини кеп ҳар уруғдан келиб, хизматкор бўлаверди. Юнус пари, Мисқол пари, Гулнор пари Гўрўғлининг хизматини қилиб, маст бўп ётаверди.

Тўй соб бўп тарқаб кетди.

Улганларга мол сўйиб, худойи қилди Гўрўғлибек.

Ана энди Кобилистон, Фарангистон, Чин-Мочин, Хитой-Хўтан, Олтой, Қирғиз, Фарғона, Тошкент, Туркистон Гўрўглининг овозасига тебраниб қолди. Янги тахти тўрини чоқлаб, Гўрўглибек полвонларни тахтлаб подшога ўхшаб қолди. Той ҳиндининг қизини Ҳиндистондан, Гулнор парининг ўзини олиб келган дostonи соб бўлди.

На узбекском языке

Из цикла дастанов „Гороны“

ГУЛНАР ПАРИ

Сказитель: *Мухаммадкул Жамрад оглы Пулкан.*
Подготовили к печати *М. Саидов и З. Хусайнова*

Изд-во „Наука“ УзССР
Ташкент — 1965

Муҳаррир *Ф. Тошматова, Д. Мўминова*
Техмуҳаррир *Р. Рўзиева*
Корректорлар *Ҳ. Саъдуллаева, Н. Раҳимова*

Р10679. Теришга берилди 3/VIII-1965 й. Босишга рухсат этилди 30/IX-1965 й. Формат 7 × 10³/₃₂ — 4,87 қоғоз л. — 13,35 босма л. Ҳисоб-нашриёт л. 13,5. Нашриёт № 1548. Тиражи 65000. Баҳоси 81 т.

„Фан“ нашриятининг босма хонасида терилиб, Ўзбекистон Республикаси Матбуот давлат комитетининг 1-босма хонасида босилди. Ташкент, Ҳамза кўчаси, 21. 1965 й. Заказ № 784.

Пўлкан Муҳаммадқул Жомрод ўғли.

Гулнор пари. «Гўрўгли» дostonлари.

(Айтувчи: Муҳаммадқул Жомрод ўғли — Пўлкан.

Нашрга тайёрловчилар: М. Саидов, З. Хусаннова,

Масъул муҳаррир: М. Афзалов).

Т., «Фан», 1965.

309 бет. (Ушбақчада). С. Пушкин номи-
даги Тил ва адабиёт ин-ти). Тиражи 65000.

Пулкан. Гулиар пари.

ЎзФ